افغانستان

ټولو ته یو

درس او ازمویښت

Download from:aghalibrary.com

لیکونکی اعظم

افغانستان

ټولوته یو

درس او ازمویښت

Download from:aghalibrary.com

لیکوونکی: اعظم

حق د طبع مؤلف ته محفوظ دی

د چاپ شمیر - - - ۱۰۰۰ توکه

نیټه - - - - مارچ ۱۹۸۲

Download from:aghalibrary.com

بسم الله الرحمن الرحیم

سوابق

افغانستان د تاریخ په اوږدوکی به یو وخت پخپله ددي منطقی یولوي طاقت ووچی د شا وخوا پرڅیرو پرا خوځکو به ئی حکم چلاوه خوبل وخت به بیا دومره کمزوري ووچی دلو یو قوتونو تر سختو حملو لاندي به ئی ساه په تکلیف ایستله . ځینی وختونه به نورو قومو دده تر مستقیمی اداري لاندي او یاد نفوذ په ساحه کی ژوند کاوه او ځینی وختونه به افغانستان پخپله د نورو د نفوذ په ساحه کی لاس و پښی وهلی . په هر صورت افغانستان د خپل جغرافیاوي او سترا تژیکی موقعیت له کبله همیش د لږی د مختلفو طاقتونو د توجه وړ ځای پاته شویدی .

افغانستان د نورو تر تسلط لاندی

سیروس یا کو روش د هخا منشی کورنی لوي پا چا د فارس څخه پر افغانستان بالدي په ٥٤٠ ق م کی حمله وکړه. افغانان شپږ کاله مسلسل ور سره وجنگیدل خو مغلوب شول. څه وخت وروسته بیا ورته را پورته شول او سخت جنگونه ئی ور سره وکړل څو با الاخره په ٥٢٩ ق م کی کو روش په یوه سخت جنگ کی د افغانانو له لاسه سړ شو .

یونانی سکندر غوښتل چی هندوستان و نیسی د ده د تیربد و یوازینی لار افغانستان وو نو موړي په ۳۳۱ ق م کی پر افغانستان حمله وکړه . دي پدي ملک کی دوه نیم کاله په جنگ کی مصروف پا ته شو او د دومره مقاومت سره مخا مخ شو چی تصور ئی هم پخوا چیري نه کاوه . مور ئی ده ته ولیکل چی پدا سی واړه هیواد کی دده د پاتی کیدو دلیل څه دي . سکندر خپلی مورته ولیکل چی د یوه داسی جنگی او دلاوره قوم سره مخامخ یم چی چیري پخوا می داسی قوم او جنگ نه ووليدلی . روایت دي چی ده څو افغانان خپلی مور ته وا ستول چی دا پخپله هغوي و وینی او و پوهیږي چی دده ددي دومره ځنډ علت په افغانستان کی څه وو . یونانی مؤرخین نوشته کوي چی افغانان قوي ، تیز جنگه او د چټکو اسانو سوار کاره دي . که څه هم سکندر افغانستان و نیو او هند ته و رسید خو په افغانستان کی ئی خپله لار د همیش اپاره خلاصه و نه ساتلی شواي . بالاخره نا امیده سو . ددي موضوع پر سر دده او د جنرا لانو تر منځ بی اتفاق او خفگان را ولاړ شو نو مجبور شو بیر ته یونان ته و گرځی او د غرب خوا ته متوجه سی خو په لار کی نا جوړه او په بابل کی مړشو .

سا سانیا نو په ۲۲۶ ق م کی په فارس کی د ارد شیر با بکان پواسطه یو قوي سلطنت منځ ته را وړ. سا سانیا نو په افغانستان بانديحمله وکړه او څه ځایونه ئی ځنی و نیول خوکیداریانو (کوچنی کوشانیانو) دوهم سا سانی شاهپور ته سخته ما ته ورکړه او افغانستان ئی بیر ته ازا د کړ .

عربوهم په افغانستان کی سختي ورځي لیدلی دي . د حضرت

عثمان (رض) په وخت کی عبدالله بن عامر د خراسان والی وو . هغه په ۲۹ ه (۶۵۱م) کی د مجاشع بن مسعود سلمی په مشري یولښکر سیستان ته واستاوه خوسا ته ئی و خوره . حضرت عثمان (رض) چی د مسلمانانو له ماتی څخه خبر شو نو ربیع بن زیاد حارثی ئی د یو لښکر په مشري د افغانستان د نیو لو لپاره را واليږه . سخت جنگ و نښت چی په نتیجه کی سیستان د عربو لخو و نیول شو . د وه نیم کاله عرب هملته په سیستان کسی پاته سول او نور پر مختگ ئی و نکړ . تر تیاري نیو لو وروسته ربیع پر بست حمله وکړه . د بست خلکو مقاومت وکړ او ربیع ئی شاته و تمباوه . حضرت عثمان (رض) دا وار عبد الرحمن بن سمره د یو منظم لښکر سره افغانستان ته را و استاوه . نوموړي غربی افغانستان تر دا ور (او سنی زمینداور) پوري و نیوبیا د کابل پر خوائی حرکت وکړ او هغه ئی هم فتح کړ . وروسته ئی د کابل او ملتان ترمنځ تولی سیمی و نیولی خو د افغانستان ځینی سیمی تر تقریباً ۲۵۰ ه پوری د عربوله کنترول څخه د باندی پا ته سوی .

تموچن چی په چنگیز خان سره مشهور ؤ پر افغانستان په ۱۲۲۰ م کی حمله و کړه او دا ملک ئی و نیو . تا تار تیمورچی په گوډ تیمور سره معروف ؤ غوښتل هندوستان و نیسی . دي مجبور ؤ چی د افغانستان له لاري هغه ته ځان ور سوي نو ځکه ئی په۱۳۹۸م کی پر افغانستان حمله وکړه . دي په افغانستان کی د دومره مقاومت سره مخامخ شو چی په خپله لو يه امپرا طوري کی چی د پیکنگ څخه تر ترکیی او د ماسکو څخه تر دهلی پوري وه چیری هم د داسی مقاومت سره نه و ومخا مخ شوي . ده د افغانانو سره په یوه سخت جنگ کی

چې د هلمند په سیمه کې پیښ شو خپله پښه له لاسه ورکړه او له دغه ځایه په گوډ تیمور مشهور شو . تیمور د خپل ژوند په اخر کې خپلې کورنۍ ته نصیحت وکړ چې په افغانستان کې خپل مرکزیت و ساتی او تر څو چې د افغانانو حمایت و لري حکم به ئې پایدار وي . د تیمور همدا نصیحت ووچې دده زوي (شاهرخ مرزا) او لمسيانوئې د هرات ښار د خپلې لويي امپرا طورۍ مرکز و ټاکی او دري ژ به ئې د دربار ژ به وگر ځوله .

با بر پا چا د فرغانې څخه د هندوستان پر لارېه ١٥٢٤ م کې پر افغانستان حمله وکړه او وروسته له هغه چې د افغانانو سره ئې سختې جگړې وکړې يوقوي دولت تشکیل کړ . په خپل کتاب (تزک بابري) کې بابر د افغانانو د دلاوري او طرز معيشت په باره کې پوره بحث کړيدي . دي دومره دافغانانو د شهامت تر تأثير لاندي راغلی ووچې نصيحت ئې وکړ چې پس له مرگه په کابل کې ښخ شي . دده قبر اوس د کابل په ښار کې د بابر په باغ کې دي .

نادر افشار په افغانستان باندي په ١٧٣٨م کې حمله وکړه . ده د کندهار ښار پس له يو کال سخت جنگ او محاصري څخه فتح کړ . نادر افشار په لوسړي مرحله کې د افغانانو لوي دښمن ؤ خو پس له هغه چې افغانان ئې وليدل د دوي د شجاعت تر تأثیر لاندي دومره ولاړ چې خپل نظامی لوړ منصبونه ئې افغانانو ته ور کړل حتی خپل مذهب ئې تغير کړ او سنی شو (افغانان اکثراً سنيان دي) . ده خپلې لوڼی هم افغانانو ته ورکړي .

انگریزانو کوشش کا وه چې په هندوستان کې د خپلو منافعو د

ساتلو د پاره افغانستان و نیسي . د دغه مطلب لپاره ئې د افغانانو سره سخت جنگونه وکړل په هر جنگ کې ئې په زرو زرو کسان له لاسه ورکړل خو کامیاب نشول چه افغانستان وساتي .

روسانو هم همیش هندوستان او د بحر هند تو دو او بوته د رسید و په لارکې پر افغانستان سختې حملې کړیدي تر څو دا ملک ونیسی او هندوستان ته خپله لاره هموار کړي مگر مشکله وه .

د افغانانو تسلط پر نورو بالدی

یما پا چا په ۱۵۰۰ ق م کې د بلخ په شا وخوا کې لوي سلطنت در لود چې مرکزي ایشیا ئې هم تر تسلط لاندي وه . دده کورنی تر ډیره وخته په افغانستان کې حکومت وکړ .

کوشا نیانو په لومړی میلادي قرن کې په افغانستان کې حکومت کا وه کانیشکا ددي کورنی مشهور با چا و وچې پر هند ، تبت او چیني ترکستان ئې هم حکم چلاوه . د سلطنت حدود ئې د هند له بنارس څخه تر خراسان او د چین تر سکیانگ پوري وه . د ژ می پایتخت ئې پېښور او د دوبې مرکزئ کاپیسا (کابل ته نږدي د پروان علاقه ده) وو .

په ٤۲۵ م کې یفتلیان په افغانستان کې قدرت ته و رسیدل کله چې ساساني باچا (فیروز) پر افغنستان حمله وکړه د یفتلی . پا چا (اخنشور) لخوائې په ٤۸۰ م کې سخته ماته و خوړه . فیروز څوکاله وروسته د یوزیات شمیر فوج سره بیا پر افغانستان حمله وکړه خو په جنگ کې ووژل شو (٤۸٤ م) . تر هغه وروسته د فارس ساساني دولت د افغانستان یفتلی دولت ته باج تحویلا وه . په ٥٦٦ م کې د

ماوراء النهر تر کانو د فارس د ساسانیا نوسره لاس یوکړ پر افغانستان ئې یوه لويه حمله وکړه چې په نتیجه کی ئې د یفتلیا نو حکومت ختم کړ .

په دوهم هجری قرن کی (۱۳۷-۷۵٤ م) ابو مسلم خراسانی چې يو قبر د کابل په جنوب د لوګر په منطقه کی ده ته منسوب دي لوړي سړي ووچی د عربو څخه ئې د افغانستان استقلال اعلان کړ .

د هرات پو شنجی طاهر په ۲۱۳-۸۲۸ کی د افغانستان خپلواکی د عباسی خلیفه (مامون الرشید) په مقابل کی اعلان کړه او د طاهریانو د کورنی د سلطنت بنسټ ئې کیښود . ددي کورنی مشهور پاچاهان طاهر ، طلحه ، علی ، طاهر ، عبدالله او محمد دي . دي کورنی تر ۲۵۹-۸۷۲ م پوري حکومت وکړ . د اوسنی ایران یوه بر خه هم ددوي په لاس کی وه .

یعقوب لیث صفار په ۲۵۹-۸۷۲ م کی د صفاري کورنی د سلطنت اساس په سیستان کی کیښود . د ده کلی او منطقه اوس هم د صفار په نامه یادیږي چې په کښته هلمند کی د درویشان د کا نال په پای کی واقع دی . د اوسنی ایران ختیځه بر خه د دی کورنی تر کنترول لاندی وه . د دی کورنی اقتدار تر ۲۹۹-۹۱۱ م پوري دوام وکړ چې مشهور پا چاهان ئې یعقوب لیث و عمر لیث وه .

په ۲۹۹-۹۱۱ م کی په بلخ کی یوه کورنی قدرت ته ورسید له چې د سا مانیانو (آل سامان) په نامه یا دیده . دي کورنی پر ماوراء النهر هم حکومت کا وه . مشهور پاچاهان ئې امیر اسمعیل ، امیر نصر ، امیر نوح ، عبدالملک او امیر منصور وه . په ۳۸۷-۹۹۹ م کی دي کورنی سقوط وکړ .

په ۳۰۶-۹۶۶ م د غزنوي دولت اساس کیښو دل . شو ددي کورنی مشهور پا چاهان سلطان محمود غزنوی اوسلطان مسعود غزنوي وه . په هندوستان کی اسلام د همدی کورنی د سلطنت په وخت کی خپور شو . پر هندوستا ن ماوراء النهر او ایران ئی حکومت کا وه . پدی د وره کی دعلومو په مختلفو ساحوکی (اجتماعات اوسیاینس) ډیرکار وشو .
د دی کورنی سلسله د سلطا ن علاء الدین حسین غوري په واسطه ختمه شوه (۵۹۸-۱۲۰۱ م) .

غوریان په ۵٤۳-۱۱٤۸ کی په افغانستان کی منځ ته را غلل او په ۵۹۸-۱۲۰۱ کی ئی د غزنویا نو اخری پا چا له مینځه یوړ . دی کورنی علاوه پر افغانستان پر هندوستان ډیر وقت حکومت وکړ . که څه هم ددی کورنی څخه په افغانستان کی حکومت له لاسه ولاړ خو په هندوستان کی مستقل اسلامی حکومت تر ډیره وخته د همدي غوري پښتنو په لاس کی پاته شو . ددی کورنی مشهور خلک سلطان علاؤالدین حسین غوری ـ سلطان سیف الدین غوری ـ سلطان غیاث الدین غوری او سلطان شهاب الدین غوری دی . سوری شیرشاه ـ لودیان او ـ قطب الدین ایبک هغه کسان دی چی کورنی ئی د غوریانو سره هندوستان ته تللی دی . دا کورنی په ٦۱۱-۱۲۱٤م کی د خوارزم شاهانو له لاسه له منځه ولاړه .

خوارزم شاهان د افغانستان د میمنی او سیدونکی وه چی په ٦۱۱-۱۲۱٤ م کی قدرت ته و رسیدل خو پس له شپږ کا له حکومت څخه ئی د چنگیز له لاسه شکست وخوړ . سلطان محمد خوارزم شاه ددی کورنی مشر او لومړي پا چا وو .

میر ویس بابا په ۱۱۱۹-۱۷۳۱ م کی په کندهار کی د یو قوی دولت د تشکیل اساس کیښود . د ده زوی (شاه محمود) د ایران صفوی شاه حسین ته ماته ورکړه او ایران ئی د افغانستان جزء و گرځاوه . تر شاه محمود وروسته شاه اشرف د اوسنی عراق ـ ترکی او روسیی ځینی برخی و نیولی . ده د روس پطر کبیر ته په اذر بایجان کی دیوه خونړی جنگ په نتیجه‌کی سخته ماته ورکړه . دا کورنی بالاخره په۱۷۶۲م‌کی د نادر افشار له لاسه ختمه شوه .

احمد شاه بابا په ۱۷۷۲م کی د یو مستقل او قوی افغانستان اساس کیښود . ده بخارا او هندوستان و نیول او دخپل نفوذ په ساحه کی ئی وسا تل چی قرنونه قرنونه ئی دوام وکړ . دده کورنی په ۱۸٤۲م کی د محمد زیانو (امیر دوست محمد خان) له لاسه له قدرته ولویدله.

په هند کی د انگریزانو پر مختک او په مرکزی ایشیا کی د روسانو وړاندی تلل د احمد شاه بابا د کورنی (سدوزی) او محمد زیانو د ضعف او بی کفایتی نتیجه وه چی نور ئی په هند او بخارا کی اسلامی حکومتونه د خارجی حملو په مقابل کی حمایه کولای نسوای .

د افغانستان او روس مناسبات
د مخه تر ۱۹۱۷م

د (Alexander Peter the Great) سکندر پتر کبیر
اتلسمی پیړی په سر کی په روسیه کی یو قوی دولت تشکیل کړ چی تر
او سه همغسی قوی پا ته دی . پتر او دهغه جانشینانو د خپل خارجی
سیاست په متعلق دوه مهم اهداف همیش په خپلو مغزو کی در او دل
چی یو ئی د هندوستان نیول او دوهم تودو او بړته ځان رسول وو .
د هندوستان نیول دوی ته لومړی هدف وو . دا ځکه د هندوستان
پراخه ځمکه ، ډیری طبیعی زیر می ، ښه او به او هوا او په تودو
اوبو کی ډیر بند رونه درلودل چی د روس لپاره ئی ډیر ارزښت درلود .
هندوستان ته دنه رسیدلو په صورت کی ئی بیا خوښه وه چی د ایران
او یا ترکیي له لاری تو دو او بوته ورسیږی .

په اتلسمه پیړی کسی د کښتیو چلو لو او بحری سیاحت صنعت
په اروپا کی ډیرپرمخ ولاړ ـ د لوید یځی اروپا وا ړه قومونو لکه
انګلیسان ـ فرانسویان ـ هسپانویان ـ پرتګالیان ـ ـ ـ او نورو د ایشیا او
افریقا پر اخی ځمکی و نیولی . امریکا ـ استرالیا ـ نیوزلیند او ډ یری
نوری ځمکی ئی پیدا او تر کنترول لاندی را وستلی . د دغه نوو ځمکو
ډ یره برخه و هندوستان ته د رسید و په امید پیدا شویده . د غربی اروپا

دغو هیوا دو د خپلو مستعمرا توڅخه بیحده ثروت تر لاسه کاوه. تجارت ډیره پراختیا وکړه او صنعت هم په بیلو بیلو رشتوکی پرمخ ولاړ.

کله څه هم روسانو د خپل شا و خوا مځکی تر یوحده و نیولی خو په تودو اوبو کی د لار د نه درلودلو په وجه ښه پر مخ نه ولاړ. د ده ټول بندرونه په یخه منطقه کی وه چی د کښتی چلولو لپاره مساعد نه وه. د دغه ښه او ازاد تجارت د نه درلودلو په وجه ئی تجارت، د کښتی چلولو او نور صنایع ډیر انکشاف و نه کړ. روسانو دا ټول حال په سترګو لیدی چی نور اروپائی ملکو نه چیری ولاړل، څه ئی راوړل او څه کوی.

د دی لپاره چی هندوستان ته ور سیږی روسانو فکر کاوه چی ډیره لنډه لار د ایران چی هغه وخت د افغانستان تر اداری لاندی وو ده او باید ددی هیواد په نیولو سره دا خنډ له منځ څخه ولاړ سی. افغانان دده په دغه مطلب پوهیدل. نو دغه سبب ووچی د پتر کبیر او افغانانو تر منځ سخت جنګ و نښت. سیدال خان ناصری چی د شاه اشرف له خوا د افغانانو د لښکر مشر وو پتر کبیر ته ئی په در بند کی چی اذر بایجان ته نزدی د داغستان یوښار دی سخته ماته ورکړه او هغه ئی شا ته و تمباوه (ایران اذر بایجان او د قفقاز و ترکیی ځینی سیمی هغه وخت د افغانانو په لاس کی وی). تر څو چی افغانستان قوی وو روس هم بیاد حملی جرأت و نکړ. پخپلو مینځو کی د افغانستان د مشرانو بی اتفاق او کورنی جنګونه ملک ورځ په ورځ کمزوری کاوه. روس دا حالات په دقت، صبر او تامل سره کتل او فکر ئی کاوه چی څنګه حالات پخپله ګټه استعمالولای سی.

د افغانستان کمزوری د نولسم قرن د نیمائی څخه پیل سوه چی دوه علته ئی درلوده یو داخلی علت او بل خارجی علت . داخلی علت ئی چی ډیر مهم وو پخپله په افغانستان کی د رهبرانو په منځ کی د قدرت پر سر جنګ چی هر یوه خپل قوت د بل په ضعف او تخریب کی لیدی . د مشرانو تر منځ اختلاف او جنګونو مملکت دومره ضعیف او داسی حال ته ورساوه چی خارجی تهدید او دفاع ته څوک متوجه نه وه . خارجی علت ئی په دغه منطقه کی د بین المللی د وو لویو طاقتو (روس او انګلیس) تر منځ رقابت وو .

انګریزانو د افغانستان د دغه ضعف او کورنی اختلافاتو څخه استفاده وکړه او نه یوازی ئی په هند کی د مسلمانانو حکومت او اقتدار ته چی همیش د افغانانو د حمایت مرهون وو خاتمه ورکړه بلکه پخپله د افغانستان پر حدود و ئی هم حمله وکړه . انګلیسانو پر افغانستان باندی د خپلو حملو څخه دوه مهم اهداف درلودل یو دا چی افغانستان و نیسی او یائی د خپلو متواترو حملو په نتیجه کی دومره کمزوری کړی چی بیاد هندوستان د مسلمانو د حمایت فکر له سره و باسی او د هند مسلمانان چی هیش ازادی غوښتونکی وه هم په دی و پوهوی چی هیڅ مرسته د مقاومت او جنګ په صوت کی د افغانستان له خوانسی ورته رسیدلای او فقط یوه لار لری اوهغهٔ د انګلیس حکومت منل او بس . او دوهم دا چی د افغانستان په نیولو سره انګریزان په هندوستان کی د روس په مقابل کی د خپلو ګټو حفاظت وکړی او په دی ډول پر هندوستان باندی د روسیانو د حملی مخ و نیسی ، یا حد اقل افغانستان د یو عایق او سپر په ډول د روس په مقابل کی وساتی .

دغه ووچې انګریزان د (۱۸٤۰ م) د لسیزې په لومړیو وختو کې د سیند تر رود را و اوښتل او پر افغانستان باندې ئې سختې حملې پیل کړې .

کله چې روسان و پوهېدل چې افغانان له یوې خوا په خپلو منځو کې د جنګو او بې اتفاقیو په وجه کمزوره شویدي او د بلې خوا د انګلیسانو سره په جنګ اخته دي نوئې موقع غنیمت وګڼل او د مرکزي اسیا خوا ته ئې حرکت وکړ . انګریزانو چې ولیدل چې افغانان په شمال کې د روس سره په جنګ اخته دي نو په جنوب او شرق کې ئې خپل پر مختګ ته دوام ورکړ او په ۱۸٤۸ و ۱۸٤۹ م کې ئې د افغانستان څخه ډېر ځایونه یو په بل پسې ونیول . افغانستان په دغه وخت کې د خپل تاریخ ډېرې سختې مرحلې تیرولې خو مشران ئې بیاهم په اتفاق نه وه او د قدرت پر سر ئې همیش جنګ وو . البته د روس او انګلیس لا سونه په دې بې اتفاقیو کې ډېر وه . د افغانستان خلکو په همداسې سختو حالاتوکې د دوو لویو طاقتو سره همزمان جنګ کا وه چې اسانه کارنه وو . نه د کوم ځای مسمانان ئې مدد او مرستې ته را غلل او نه بخت یاري ورسره کوله چې یوددې دوو طاقتو څخه حتې موقتاً د صحنې او میدان څخه لیرې سي انګریزانو پیښور په ۱۸٤۹م کې ونیو ، او روسانو بخارا ونیول او مرو ته ئې ځان ورساوه . افغانستان د روسانو سره په سخت جنګ اخته ووچې انګریزانو پر جلال اباد حمله وکړه او د جلال اباد تر نیولو روسته ئې د کابل پر خوا حرکت وکړ او هغه ئې هم وینو . امیر محمد یعقوب خان چې په دغه وخت کې د افغانستان پا چا ووهم د دوی په لاس کې بندي کښووت .

روسانو په دغه وخت کی مرو ونیول او د پنجده پر خوائی پر مختگ ته ادامه ورکړه . امیر محمد یعقوب خان دا فکر وکړ چی افغانستان باید د نقشی پر مخ پاته سی فرق نلری چی حدود او سیاسی موقف ئی څنگه دی . ده خپلو مشاورینو ته وویل چی دوی باید د تاریخ په دی حساسه مرحله کی د افغانستان موجودیت په هر صورت و ساتی . خدای به دا سختی ورځی او توری شپی تیری کړی . په هره شپه پسی سبا سته . ده وویل چی موږ باید د انگریزانو سره دوستی و کړو څود هغه بل دښمن (روس) دښمنی ته خلاص سو . په دی ډول ده و انگریزانو ته د دوستی لاس اوږد کړ . انگریزان له یوی خوا په دی ښه پوهیدل چی پر افغانستان باندی د دوی حکومت او اداره ډیر مشکل کار دی دا ځکه چی افغانان د نورو حکومت هیځکله پر ځان نه منی . له بلی خوا انگریزان و یریدل چی د افغانستان په نیولو او ساتلو سره به د روسانو سره مخامخ ټکر وکړی چی هیڅ ئی نه غوښتل . نو ئی د امیر محمد یعقوب خان د سولی پیشنهاد ته مثبت ځواب ورکړ . په دی ډول امیر محمد یعقوب خان په (۱۸۷۹-۲۶ مارچ) کی د انگریزانو سره د دوستی معاهده په گندمک کی امضا کړه چی تر اوسه افغانان هغه ته د نفرت په نظر گوری . د دغه معاهدی په اساس امیر محمد یعقوب خان د انگریزانو له خوا د افغانستان په پاچاهی و منل سو خو په مقابل کی ئی د افغانستان د سرحد سیمی او خارجی ازادی له لاسه ور کړل . افغانان یعقوب خان ته پورته سول او هغه ئی خائن وباله چی د خپل تاج و تخت لپاره ئی د هیواد یوه برخه خاوره او خلک د مملکت د سیاسی استقلال سره یو ځای پر انگریزانو خرڅ کړل . امیر محمد یعقوب خان هر څه کوښښ وکړ چی افغان ولس

قانع کړی خو کامیاب نسو . دده او دده د مخالفینو تر منځ سختی خونړی جګړی وسوی . انګریزانو د امیر محمد یعقوب خان مرسته کوله مګر ژر پوه سول چی د امیر محمد یعقوب د حمایت د دوام په صورت کی به افغانان د انګریزانو سره په جنګ پیل وکړی نوئی د امیر محمد یعقوب خان څخه لاس واخیست . په نتیجه کی محمد افضل خان او د ده زوی عبدالرحمن خان بریالی سول او قدرت ئی په لاس کی وینو .

کله چی روسانو ولیدل چی افغانان ضعیف او په خپلو منځو کی ئی د قدرت پر سر جنګ دی نو ئی د آمو رود و خوا ته مخ و نیو او وړاندی تګ ئی شروع کړ او په (١٨٨١ م) کی د افغانستان او روسیی اوسنی سرحد ته را ورسیدل . کله چی انګریزانو ولیدل چی روس د جنوب پر خوا را روان دی د ١٨٧٩ م معاهده ئی تر پښو لاندی کړه او په افغانستان کی ئی مداخله وکړه . انګریزانو نه یوازی خپله په افغانستان کی فوجی عملیات پیل کړه بلکه ایران ئی هم وهڅاوه چی پر غربی افغانستان حمله وکړی (ایران په هغه وخت کی د انګریزانو د نفوذ په ساحه کی وو) په دغه وخت کی روسانو د موقع څخه استفاده وکړه او پر پنجده ئی حمله وکړه (١٨٨٥-١٣٠٣ م) . که څه هم افغانان د غوث الدین خان په مشری سخت ورسره و جنګیدل خود مرستی د نه رسیدو په وجه ئی ماته و خوړه او پنجده د روسانو په لاس کی واویده . په دی ډول افغانستان بیا له هری خوا تر فشار لاندی راغلی او ځکه ئی له هر طرفه قیچی سوه .

امیر عبدالرحمن خان مجبور سو چی د روس او انګلیس اداره او

کنترول پر ټولو هغه ځایو وسنی کوم چی د افغانسان څخه ئی بیل کړی وه . ده د افغانستان د تجزيي د مخنیوی لپاره همدا غوره گڼل چی د دواړو طاقتو سره سوله او دوستي وکړی (هغوی پر اوسنی سرحداتو بند وساتی او نور مخ ته را نشی) . هغه وو چی په جولائی ۱۸۸۷م کی په پتسبرگ (Petsburg) کی د امیر عبدالرحمن خان او روسانو ترمنځ معاهده امضا سوه چی د هغه په اساس پنجده د افغانستان څخه جلا او روسانو ته تسلیم سوه او روسانو بالمقابل تعهد وکړ چی د افغانستان پر سرحدا تو به تعرض او په داخلي چارو کی به ئی مداخله نکوی . انگریزانو چی د افغانستان او روس تر منځ د عدم تعرض او مداخلی معاهده ولیدل نا آرامه سول خو امیر عبدالرحمن خان هغوی ته هم د عدم تعرض او مداخلی دیو معاهدی د امضا درخوست وکړ انگریزانو په ستمبر ۱۸۹۳ م کی مرتیمر دیورند (Sir M. Durand) افغانستان ته را وستاوه چی د افغانستان او برتانوی هندوستان تر منځ سرحدات تعین او موافقه امضا کړی . په نومبر ۱۸۹۳ م کی موافقت نامه تکمیل او امضا سوه . دی معاهدی هم لکه د گندمک معاهده (حتی تر هغه خرابه) سرحدی سیمی د افغانستان څخه جلا او خارجی ازادی ئی ور سلبه کړه . امیر عبدالرحمن خان د دیورند خط دافغانستان او برتانوی هند تر منځ په رسمیت و پیژاند او انگریزانو په عوض کی د امیر عبدالرحمن خان پاچاهی ، د افغانستان کامله داخلی ازادی او د امیر سره د کاله څه نقده مالی مرسته پر ځان و منل . انگریزانو دا تعهد هم وکړ چی که چیری روسان پر افغانستان حمله کوی انگلیس به د افغانانو حمایه کوی .

امیر عبدالرحمن خان په دی ښه پوهیدی چی کومه معاهده چی

ده د انگریزانو سره امضا کړیده ترهغې معاهدې چې امیر محمد یعقوب خان د انګریزانو سره امضا کړیوه ډیره خرابه ده او دا به مشکل وی چې افغانان ئې و منی . نو ده په ډیر مهارت دغه معاهده د عام ولس څخه پټه کړه څو هغه حالات پر ده را نسی کوم چې پر یعقوب خان دده د معاهدې د امضا په وجه راغلی وه . عام ولس هم بیسواده وو او په دې نه پوهیدل چې باېا څه کوی څکه چې پارلمان وجود نه در لود او نه د ملت د نماینده‌گی کوم بل شکل موجود وو .

امیر عبدالرحمن خان همیش کوښښ کاوه چې انګریزان د روس په مقابل کی تل څپله طرفداری آماده وساتی . ده د انګریزانو مرسته د روسانو په مقابل کی نسبت د روسانو مرستې ته د انګریزانو په مقابل کی خوښول . علت ئې زما په فکر د اوو چې امیر د روسانو څخه تر انګریزانو ډیر ویریدی . ممکن ده دا فکر کاوه چې انګریزان په زرو میله لیری د یوبل وطن څخه دلته راغلی خلک دی هر وخت چې وی ددی ځایه به وزی خو روس چې ددی منطقی یو هیواد دی هر څومره چې نوره څُکه نیسی هغو مره به قوی کیږی ، نیول سوی څکه به د همیش لپاره د خان سره ساتی او د نورو څُکو د نیولو توان به ورځ په ورځ پیدا کوی .

امیر عبدالرحمن خان د انګریزانو د زیات فشار باوجود و هغو ته اجازه ورنکړه چې رسمی نماینده‌گی دی د افغانستان په داخل کی ولری . فقط د انګریزانو یو نماینده ته ئې په دې شرط په کابل کی د او سیدو اجازه ورکړه چې دغه نماینده باید هندوستانی مسلمان وی او په خلکو کی سیاسی فعالیت و نکړی . سر بیره پر دغو شروطو بیا هم

نوموړی نماینده بههمیش د امیر د جاسوسانو له خوا تر تعقیب لاندی وو . د دغه نماینده د کور پر مخامخ د امیر خفیه جاسوسانو یو سما وار را ایستلی ووچی هر څوک د نوموړی نماینده کور ته تلی او یا مشکوک وو تعقیب کیدی . امیر عبدالرحمن خان حتی هغه کسان هم تعقیبول او تر فشار لاندی نیول د کومو چی انگلیسی ژبه زده وه .

امیر عبدالرحمن خان په ۱۹۰۱ م کی مړسو او پر ځای ئی زوی حبیب الله خان پاچا سو . دی یو حلیم او عیاش پاچا وو . که څه هم امیر حبیب الله د خپل پلار هغه معاهدات چی د کاوانو یانو سره ئی کړی وو محترم شمیرل خو په عین حال کی هوښیاروو چی څنگه خارجی سیاست عیار کړی . روس او انگلیس دواړو افغانستان ته د اور کاډی د پټلیو د راغځولو پیشنهاد وکړ خو امیر حبیب الله خان خپل د فکر استقلال وساتی او دغه پیشنهادونه ئی رد کړل .

د امیر حبیب الله خان د پا چا کیدو سره همزمان ځینی مهم تغیرات او واقعات په بین المللی ساحه کی منځ ته راغلل چی افغانستان ته ئی د یو څه تنفس موقع ورکړه . روسانو په ۱۹۰۵ م کی د جاپان له لاسه سخته ماته و خوړه او لور ئی نسوای کولای چی د افغانستان پر خوا جنگی تحریکات وکړی . د دغه جنگ په نتیجه کی روس او انگلیس دواړه (د نړی لوی طاقتونه او یو د بل تاریخی دښمنان چی د افغانستان سره پر پو لو پراته وه) یو د بله د مشترکو منافعو پر اساس تفاهم (دیتانت) ته ورسیدل او نور ئی خپل تاریخی دښمنی په ۱۹۰۷ کی د پیتسبرگ (St. Petersburg) د معاهدی په امضا سره هیری کړی او د منطقی هیوا دونه ئی پخپلو منځوکی دخپل نفوذ پر ساحو باندی وویشل .

افغانستان په دغه ویش کی انګلیسانو ته ورسیدی او د هغو د نفوذ په ساحه کی حساب سو . په مقابل کی انګریزانو د روس حاکمیت پر مرکزی اسیا په رسمیت و پیژاند . دا لومړی د یتانت وو چی د شلمی پیړی په سر کی د دوو لویو نړیوال طاقتو تر منځ صورت ونیو . دوی نور هیوا دونه په خپلو منځو کی سره ویشل بیله دی چی د هغو هیوادو خلک په هغه کی و پوښتل سی او یائی په ځانو خبر کړی . .

روسانو د جاپان څخه د خپلی ماتی تاوانونه لا پوره نه وه جبران کړی او پر پښو نه وو در یدلی چی لومړی جهانی جنګ ونښت . روس په دغه جګړه کی شامل وو خو افغانستان په ډیر مهارت بی طرف پاته سو . لومړی نړیواله جګړه لاپوره نه وه خلاصه سوی چی کمونستان په روسیه کی د غربی دنیا په مرسته پورته سول او په (۱۹۱۷ع) کی ئی د تزار حکومت نسکور کړ . دا ټول واقعات داسی یو په بل پسی راغلل چی روس ته ئی بیادا فرصت ورنکړ چی پر افغانستان حمله وکړی . کمولستانو هم نسوای کولای سمدستی پر افغانستان حمله وکړی . دوی ته وخت په کار وو څو لومړی د جنګ تاوانونه او د انقلاب ورانی بیرته پوره او سمی کړی او بیا پر افغانستان ایران او ترکیه باندی د تهاجمی پلان د عملی کیدو لپاره تیاری ونیسی . روسانو دا وارهم لا پوره ځان نه وو اماده کړی چی دوهمه نړیواله جګړه باندی راغله . په دی ټول افغانستان د یوځه وخت لپاره د روس له شره بیغمه وو .

امیر حبیب الله خان ولیدل چی روس په خپل ځان اخته دی او افغانستان یوازې د یو دښمن سره مخا مخ دی چی هغه انګلیس دی

فرصت ئې غنیمت وګڼه او د انګلیسانو سره د افغانستان د خارجي خپلواکۍ او نورو ذیعلاقه مسایلو په باره کې په تماس کې سو .

نتیجه

۱- د افغانستان ستړا تیژیکي او څلور لاري موقیعت دا هیواد د ټولو هغو قدرتو په سترګوکې د اهمیت وړګرځولی وو ګوم چي غوښتل ئې د غرب څخه شرق ته او د شمال څخه جنوب ته یا برعکس ئې ځانونه ور سوی دغه مهم موقعیت ځیني و ختونه افغانستان د علم او تمدن مرکز ګرځولی دی او ځیني وختونه ئې بیا و سختو جنګو ته کش کړیدی . مارکو پولو او واسکودیګاما د وه غربي اروپائي سوداګران وه چي د افغانستان له لاري چین ته ولاړل ، د وریښمو مشهوره لار په افغانستان کې تیره سویده ، اسلام د ایشیا جنوب او جنوب شرق ته د افغانستان له لاري تللی دی ، چنګیز خان غربي ایشیا ته د افغانستان له لاري ولاړ ، ظهیر الدین محمد بابر هندوستان ته د افغانستان پر لاروړسید ، نادر شاه افشار هندوستان ته د افغانستان له لاري ولاړ ، او نور - - - -

۲- د هند پراخه وچه د ډیرو طبعي منابعو سره ، ښه آب و هوائي او د تودوا بو ساحلي بندرونه ټول د دې سبب سوي وه چي د نړۍ د لویو طاقتو او فاتحینو توجه دې هر وخت ځانته جلب کړي . څـکه چي افغانستان د هند ګاونډی او د هغه په لار کې پروت وو نو فاتحین مجبور وه چي پر دغه لار تیر سي او د خپل تګ و راتګ لپاره ئې خلاصه وساتي چي د دوی دغه عمل د افغانانو سره د غټو او سختو جنګو د پېښېدو سبب ګرځېد .

۳- روسانو همیش د بحری سیاحت او تجارت مشکلات درلودل دا ځکه چې تو دو اوبو او بحر هند ته ئې لار نه وه . ځکه چې افغانستان (د روس جنوبی ګاونډی) و هندوستان او تودو اوبو ته ډیره لنډه فاصله وه نو روسانو تل دا پلا نونه جوړول او موقع ته ئې کتل چې څنګه افغانستان و نیسي . د روسانو د پلان د هر قدم عملی کول د دې د وو هیوا دو (روس او افغانستان) تر منځ سختې خونړی جګړی پیښې کړیدی .

٤- په افغانستان کې د حکومت پر سر د مشرانو بې اتفاقی یو مهم عامل وو چې د دې هیواد دښمنان ئې هڅول چې پر افغانستان حملې وکړی او هغه ټوټه ټوټه کړی او یا حد اقل دومره ئې ضعیف کړی چه د ځان څخه دفاع و نکړای سی او د نورو د یرغل لپاره موقع برابره کړی . افغانانو د تاریخ په اوږدوکې پر بې اتفاق اتفاق کړیدی او یا په بل عبارت دوی اتفاق کړیدی چې اتفاق و نکړی . د افغانستان د حاکمه طبقې په منځ کې بې اتفاق د دې هیواد مقاومت د خارجی حملو او تهدید و په مقابل کې ورځ په ورځ کمزوری کاوه . دا هغه حالت وو چې د افغانستان دښمنانو هغه غوښت تر څو په اسانی سره خپلوا هدافو ته ورسیږی .

٥- د نړی د مسلمانانو په منځ کې بې اتفاقی یو بل عامل و چې خارجی طاقتونه ئې مداخلې ته هڅول . افغانستان په هندوستان کې د اسلام په خپرولو کې مهم رول درلود چې د هغه ځایه بیا اسلام جنوبی او جنوب شرق ایشیا ته ورسید . افغانستان په هندوستان کې داوسیدونکو مسلمانانو یوازنی او همیشني حامي وو . تر څو چې افغانستان

قوی وو د هندوستان مسلمانان هم قوی او د هندوستان پر ټول بر صغیر حکمرانان وه خو کله چی افغانستان ضعیف او کمزوری سو د هندوستان مسلمانانو هم خپل تدویری اوحکمروائی قوت له لاسه ورکړ او د انگریزانو د غلامی په ځنځیر کی کرارکرار راگیر سول . په نولسم قرن او د شلمی پیړی په لومړی سرکی کله چی افغانستان د نړی د دوو لویو طاقتو (روس او انگلیس) سره په جګړه بوخت وو اسلامی دنیا ټوله یاویده وه اویاد نا مسلمانو قدرتونو تر سلطی او نفوذ لاندی وه . په دی ډول داسی یو ازاد او قوی مسلمان هیواد په منطقه کی نه وو چی د افغانستان سره د روسی یا انگلیسی تجاوز گرانو په مقابل کی په جنگ کی مرسته وکړی . په دی ډول افغانستان یوازی پاته وو او لکه د غنمو دانه د ژرندی د دو ولویو پلونو په منځ کی ئی بیله دی چی د نورو خواو څخه مرسته ورته ور سیږی شړی و ورځی تیرولی . که څه هم سید جمال الدین افغان د تاریخ په ډیره حساسه مرحله کی د لومړی ځل لپاره د اسلامی نړی د اتحاد اواز اوچت کړ خو د بین المللی غارت گرو قوا وو او داخلی مرتجعینو له لاسه ئی کومه عاجله نتیجه ورنکړه .

۶- د تاریخ په دغه مرحله کی بد بخت هم د افغانانو ملگری وو . په دغه وخت کی افغانستان د دوو لویو رقیبو طاقتو (روس او انگلیس) په منځ کی واقع وو چی شمال ته ئی روس او جنوب او شرق ته ئی انگلیس وو . متاسفانه دواړو رقیبو طاقتونو د افغانستان د تجزیی لپاره رقابت کاوه د افغانستان سره نه د کوم بل طاقت مرسته وه او نه د دغو د وو طاقتو څخه یوئی پر خوا وو بلکه دواړه ئی مساوی دښمنان

وه ختې تر پایه یو بیطرف هم نسو پاته . په دې ډول افغانستان د دوو لویو طاقتو په منځ کې د خپل حیات او بقا لپاره لاس او پښې وهلې .

۷- افغانستان یو غرنی هیواد دی چې په جغرافیائي لحاظ و ګوریلائي جنګو او د سرسخنانه مقاومت لپاره ډیر مساعد دی . یونانی سکندر او ګوډ تیمور د افغانانو پر دلاورۍ او جنګیا لیتوب اعترافونه کړیدي . د افغانانو بې مثاله اسلامي جذبې د دوی د وطن دوستې او ازاد یخواهی احساس نور هم مضبوط کړیدی او دا قوم ئې د هر راز طاقت په مقابل کې د یو نه ماتیدونکې قوت په شکل را منځ ته کړیدی. انګریزانو هم دا اعتراف کړیدی چې افغانان د خپلې ازادۍ سره بې مثاله مینه لري . دغه سترا تیژیکې او معنوی خصوصیاتو افغانان قادر کړیدي چې د بهرنی تجاوز ګرانو په مقابل کې دی په پوره میړانه وجنګیږی . البته په دغو جنګو کې ډیری ویني توی سوی، ډیر تلفات افغانستان ته ورسیدل او ډیری خرابۍ ور واوښتې .

د افغانستان او روس مناسبات

له ۱۹۱۷ څخه تر ۱۹۴۵ پوري

په لومړي فصل کي مو وويل چي روسانو له ډېر پخوا څخه تر ۱۹۱۷ پوري دوه لوی هدفونه په دې منطقه کي درلودل چي لومړی ئې د هندوستان نيول او دوهم ئې تود اوبو ته ځان رسول وو. ددې د وو اهدافو لپاره ئې ډېر کوښښونه وکړل چي تر يو اندازي بريالی هم سو چي عاتونه ئې په تېر بحث کي ذکر سوي دي. مگر تر ۱۹۱۷ م وروسته ددې اهدافو سره يو بل مهم هدف هم يوځای سو چي هغه د کمونزم د فلسفي ترويج وو .

د مخه مو وويل چي روس په ۱۹۰۵ کي د جاپان څخه ما ته و خوړه او په ۱۹۰۷ کي ئې د برتانيا سره د پترزبورگ (Petersburg) معاهده چي په اصل کي ددې د وو لويو قدرتو تر منځ لومړی ديتانت وو امضا کړ . د دغه ديتانت له مخي د برتانيا او روس هريوه د قدرت او نفوذ ساحه مشخصه اوتسليم سوه . دوی افغانستان د انگليس د نفوذ په ساحه کي او منځنی ايشيائي د روس تر تسلط لاندي په خپلو منځو کي وويشل . اروپا ئې دلا لانو په داسي حال کي چي ددې منطقي خلک او اصلي او سيدونکي هيڅ په ځان خبر نه وه د دوی پر سر تجارت کاوه او د دوی و د دوی مځکي ئې په خپلو منځو کي د يو اروپائي ښار په

یو عمارت کی د میز پر سر سره ویشلی . لومړی نړیواله جګړه هم د دغه حرص او قدرت طلبی نتیجه وه چی په ۱۹۱٤ کی شروع سوه . روس هم په دغه جنګ کی ښکیل وو . ډیر تلفات ئی ولیدل او اقتصادی وضع ئی په داخل کی ډیره خرابه سوه .

بلشویک کمونستانو د روس د داخلی ضعف څخه استفاده وکړه او د جرمنی په مرسته ئی د تزار لپاره ورځ په ورځ ستونزی پیداکولی . له یو خوا د تزار د حکومت بی سرو سامانی او له بلی خواد کمونستانو غوړی ، خوږی او د مځکی پر مخ د جنت وعدی ددی سبب شول چی یو تعداد خلک دی په ۱۹۱۷ کی حکومت ته را پورته شی او هغه دی له منځه یوسی . غربی دنیا په دی خوشحاله سوه چی په روسیه کی تزاری حکومت کوم چی د دوی سخت دښمن او رقیب وو له منځه ولاړ خو په دی نه پوهیدل چی پرځای ئی داسی ډله راغله چی نه یوازی به د غربی دنیا سره د مځکی ویش کوی بلکه د انسان د مغز په نړی کی به هم د دوی سره دیوالونه وهی او پولی به باسی .

په روسیه کی د کمونستی انقلاب تر کامیابیدو لږ وروسته لومړی جهانی جنګ هم ختم سو (۱۹۱۸) . په دغه وخت کی په افغانستان کی د امیر حبیب الله خان د حکومت اخیر کلونه وه . نوموړی امیر چی افغانستان ئی په ډیر مهارت د نړیوال جنګ د ساحی څخه بیطرف او لیری وساته اوضاع ئی په دقت سره کتله . له یوی خوا محمود طرزی چی د علامه سید جمال الدین افغانی د تعلیماتو تر اثر لاندی او د امیر حبیب الله خان نژدی دوست وو پرامیر فشار اچاره چی د انګلیس څخه د افغانستان خارجی استقلال تر لاسه کړی او په وطن کی ځینی

اصلاحات راولی . له بلی خوا د افغانستان په ځوا له تعلیمافته طبقه‌کی هم د سید صاحب او دده د ملګرو د تعلیماتو دومره نفوذ او اثر وو چی په هغو کی ئی د خپلواکی غوښتلو فکر ورځ په ورځ تقویه کاوه . دوی د امیر څخه د خپلواکی او د اصلاحاتو په لارکی د چټکو ګامو دا خیستلو غوښتنه کوله خو امیر چی یو عیاش او محافظه کار سړی وو ورو ورو حرکت ته ئی ترجیح ورکول. څو واره ځوانانو دده د مرګ قصد وکړ خو ناکام سول . ښاغلی عبدالهادی داوی چی اوس هم ژوندی دی ددی دوری د فعالو ځوانانو څخه وو .

امیر حبیب الله خان ولیدل چی روس او انګلیس دواړه د لومړی نړیوالی جګړی په نتیجه‌کی ډیر ناوانی سویدی نوئی موقع مناسب وګڼل او د انګلیس څخه د افغانستان د خارجی استقلال په فکر کی سو . نوموړی امیر په یوه لیک کی (فروری ۲-۱۹۱۹) دهند ویسرای ته دا موضوع ولیکل خو نا ځاپه د خپل ښکار په په ځای کی وو ژل سو (فرروی ۱۹-۱۹۱۹) .

د امیر حبیب الله خان پر ځای دده ورور نصر الله خان په مشرقی ولایت کی پاچا سو . نصر الله خان یو تجربه کاره سپین ږیری وو چی په خلکو کی ئی نسبتاً محبوبیت در لود . ده لومړی ددی لپاره چی عسکر خوښ و ساتی فوراً د هغوی معاشات دری روپی ور اضافه کړل . امان الله خان (د امیر حبیب الله خان دریم زوی) چی د پلار د مرګ په وخت کی په کابل کی والی وو ځان ئی د افغانستان پاچا اعلان کړ او خپل اکا (نصر الله خان) ئی د خپل پلار قاتل و باله . ده فوراً د عسکر و معاش پنځه روپی ور اضافه کړ . دا زیاتوب سبب

سو چې د نصر الله خان عسکر چې ځو ورځې د مخه ئې هغه ته بیعت ورکړی وو هم امان الله خان ته تمایل وښیی . په هر صورت نصر الله خان د ډیرو نورو عواملوله کبله چې ذکر ئې دلته ځای نلری د خپلې وظیفې څخه د امان الله خان په گټه استعفاء وکړه او په دې ډول ئې افغانسان د کورنی جنگ څخه و ژغوره .

امان الله خان په فروری ۲۱-۹۱۹ ۱ کې د افغانستان پاچا سو . لس ورځې وروسته (مارچ ۳-۹۱۹ ۱) امیر امان الله خان دهند ویسرای ته یولیک و استا وه چې په هغه کې ئې د برتانیا د حکومت څخه غوښتې وه چې دده حکومت په رسمیت و پیژنی . د برتانیا حکومت ډیروخت چو په خوله پا ته سو او د امان الله خان غوښتنلیک ته ئې جواب ورنکړ. دا د امان الله خان د حکومت په مقابل کې د برتانیا رسمی عکس العمل وو خو په پټه ئې د هغه پر خلاف پروپاگنډه پیل کړ. امیر په دې پوه سو چې دی د برتانیا د حکومت خوښ ندی نو ئې ددې لپاره چې پر برتانیا باندې سیاسی فشار واچوی چې دی په رسمیت و پیژنی او یائې د حملې په صورت کې د بل چا څخه مرسته ترلاسه کړې وی ، نو د روس د حکومت سره په تماس کې سو .

په ۷ اپریل ۱۹۱۹ کې امیر امان الله خان د روس لینن ته یولیک و استاوه چې په هغه کې ئې د دواړو مملکتو تر منځ د سیاسی تعلقاتو د اعادې غوښتنه کړې وه . لینن چې داسې موقع ته سترگې په لاره وو د ده لیک ته ژر تر ژره مثبت ځواب ورکړ .

په افغانستان کې د پرنگیانو ضد حرکت او د امان الله خان منځ ته را تلل دهند په مسلمانانو کې تازه روح پیدا کړه او امیر امان الله خان

ته ئې په یو لیک کې ولیکل «... هو! څه ظلمونه اوناروا وی لدی چې ستاسې پر ورونو په هندوستان کې نه کیږي. یوازې هندوستان نه بلکه بغداد او مقدس ځایو نه ټول د کفر تر تسلط لاندې دي موږ ستاسې څخه هیله کوو چې که مقدس جهاد ته تیاریاست نو د خپلو زمریانو ملاوی و رتړی چې وخت ئې را رسیدلی دی ...»

امان الله خان په دغه باره کې په خپل دربار کې د قومي مشرانو خاص مجلس جوړ او په داسې حال کې چې تر ستر ګوئی اوښکې توئیدلې د هندوستان د مسلمانانو دا لیک ئې حاضرینو ته ولووست. مجلس سخت تر تاثیر لاندې راغلی او ناري ئې وهلې چې موږ جهاد ته ځو، موږ د خپل هندي مسلمانانو ورونو مدد کوو، موږ نه پریږدوچې زموږ مسلمانان ورونه په هندوستان کې د کفر د ظلم او ناروا لاندې و اوسي .... مجلس د الله اکبر په تکبیر و سره چې ټوله فضائې هیجانې کړی وه ختم سو او امیر امان الله خان د جهاد لپاره د تیاری امر صادرکړ.

انګریزانو هم د افغانستان په مقابل کې د جنګ تیاری نیول پیل کړه. د مې په میاشت ۱۹۱۹ کې په دریو جبهو کې (مشرقي، جنوبي او کندهار) د افغانانو او انګریزانو تر منځ سخت جنګ و نښت چې د هغه په نتیجه کې انګریزانو ما ته و خوړه او د جولای ۲۰-۱۹۱۹ء په راولپنډۍ کې د سولې یو کنفرانس جوړ سو چې په هغه کې انګریزانو د افغانستان سکمله آزادي بیله کوم قید و شرطه و منل. په دغه جنګ کې چې دافغان ـ انګلیس په دریمه لویه جګړه باندې شهرت لرې د روسانو څخه هیڅ ډول مادي مرسته نه وه غوښتل سوي او نه ئې د جنګ په تصمیم او فیصله کې کوم لاس در لود.

امیر امان الله خان راضی نه وو چی د افغانستان سرحدات د انګلیس سره چی دده پر اسلافو په زور منل سوی وه قبول کړی نوځکه ځو ورځی ئی په دربار کی پر دغه موضوع بحث وکړ او بالآخره خلکو دا مشوره ورکړه چی لومړی باید افغانستان د یوازاد او مستقل هیواد په حیث په نړی کی و پیژندل سی ، موږ باید اول ځان قوی کړو او بیا د انګلیس سره دیو تمام عیار جنګ تیاری و نیسو چی د دغه په نتیجه کی به نه یوازی زموږ بیله سوی ځمکه او وروڼه بیرته د ځان سره یو کړو بلکه د هندوستان د مسلمانانو سره به هم د هغوی د حقوقو د اعادی کامیابه مرسته و کړو. امان الله خان دا مشوره و منله چی د هغه په نتیجه کی د اګست په ۸-۱۹۱۹ د افغانستان او برتانیا ترمنځ د سولی تړون رسماً لا سلیک سو.

په اکتوبر ۱۰-۱۹۱۹ م د افغانستان یو خاص امتازی (محمد ولی ځان) مسکو ته و لاړ چی د دواړو مملکتو تر منځ د سیاسی او اقتصادی مناسباتو په هکله خبری وکړی. په عین وخت کی د روسیی نماینده براوین (Bravin) کابل ته ولاړ. محمد ولی خان د لینن له خوابه استقبال سو. ده لینن ته د امیر امان الله خان یو خاص لیک هم تسلیم کړ چی په هغه کی د افغانستان او روسیی تر منځ د دوستانه تعلقاتو د ضرورت ذکر سوی وو. لینن د امان الله خان د لیک په ځواب کی (۲۷ نومبر ۱۹۱۹ م) پسله سلامه دا سی ولیکل :

«... افغانستان په اوسنی ټوله نړی کی د یوازنی آزاد او مستقل مسلمان هیوا د په توګه د یوی لوئی او عظیمی تاریخی وظیفی د سر ته رسوله ځنه اراده لری د کوم په برکت چی به ټوله هغه

مسلمانان چی اوس د نورو تر غلامی لاندی دی پر ځان را ټول او د ازادی او استقلال په لوری به ئی رهنمائی کړی ـ ـ ـ » لینن په خپل دغه لیک کی امان الله خان ته دهر راز مرستی وعده ورکړه .

د افغانستان او روس ښو مناسباتو ډیر وخت دوام و نکړ چی د بخارا پر موضوع بیا اختلاف را پورته سو (۱۹۲۰ م) . امیر امان الله خان د یوازنی ازاد مسلمان هیواد د مشر په توګه وظیفه در لوده چی د بخارا سره مرسته وکړی . د امیر امان الله خان مور (علیا حضرت) د بخارا پاچا ته یولیک و استاوه چی په هغه‌کی ئی خپل او د خپل زوی (امان الله خان) ښی هیلی او حمایه په دی ډول څرګنده کړیوه : « ـ ـ ـ ـ ـ د روسیی سره زموږ د دوستانه تعلقاتو د پر اختیا لومړی شرط د بخارا آزادی ده کومه چی زموږ د بخارائی ورونو آرزو او مطلب دی ـ ـ ـ ـ »

افغانستان همیش د خپلو بخارایانو ورونو مرستی ته حاضر سوی وو او د هغه په طرفداری د روسانو سره جنګید لی وو مثلاً د امیر حبیب الله خان په وخت کی (مارچ ۱۹۱۸ م) روسانو د کولیسوف (Kolesov) په مشری پر بخارا باندی حمله وکړه . افغانی داؤ طلب مجاهدینو د بخارایانو ملا و تړله او په ګډه ئی د کولیسوف لښکر ته سخته ماته ورکړه . روسانو په خپله اعتراف وکړ چی افغانی عسکر تر سرحد را وا وښتل او مرو او ختیزه بخارا ئی ونیول . د کال ۱۹۲۰ م په سر کی هم یو منتظم افغانی لښکر بخارا ته واستول سو چی د بخارا په دفاع کی مرسته وکړی . په اګست ۱۹۲۰ م کی د بخاریانو او روسانو تر منځ سخته جګړه و نښته . روسان اړدی وه چی ماته وخوری خو د

بخارا د حاکمی طبقی تر منځ اختلاف او بی کفایتی او د بخارا په ځوان نسل کی د روسانو له خوا د کمونزم د مفکوری تزریق او پلوی د دی سبب شول چی د بخارا ښار دی د روسانو لاس ته ورشی . د بخارا امیر افغانستان ته هجرت وکړ . پس له هغه چی روسانو بخارا و نیوله یو نماینده ئی کابل ته و استاوه چه د افغانستان د حکومت سره د روسیې د مناسباتو د عادی کیدو خبری وکړی مګر افغانستان بیاهم په بخارا کی دهغو مسلمانانو چی د روس په خلاف جنګیدل حمایه کول ، بسمچی مجاهدینو ته ئی اسلحه او نفرلیږل . د بخارا د مسلمانو سره د افغانستان دغه بی دریغه مرسته علنی او د روسانو څخه پټه نه وه . نوځکه د روس او افغانستان مناسبات ورځ په ورځ خرابیدل روس ډیر کوښښ کاوه چی افغانستان د بخارا مرسته پریږدی دا ځکه چی د روس په ګټه او د بخارا ئی مجاهدینو په زیان وه خو افغانستان خپل حمایت ته ادامه ورکړه په دغه وخت کی د روسانو سفیر په کابل کی د افغانستان پر حکومت اعتراض وکړ (۲۱ ستمبر ۱۹۲۰م) او افغانستان ئی په بخارا کی په شوروی ضد فعالیتو متهم کړ او د افغانستن د حکومت څخه ئی و غوښتل چه فوراً خپل عسکر د بخارا له خاوری و باسی .

امان الله خان ددی لپاره چی د روس په مقابل کی د انګلیس حمایه تر لاسه کړی په اکتوبر ۶ - ۱۹۲۰ م دهند ویسرای ته د خپل حسن نیت دیوه خاص هئیت پلاس یولیک و استاوه چی په هغه کی بی د برتیانیا او افغانستان ترمینځ د مناسبا تو دعا دی کیدو غوښتنه کړی وه . یو برتانوی هئیت هم د (Henry Dobbs) په مشری کابل ته راغی . افغانستان د مذاکراتو په ترځ کی بریتانیا تشویق کړه چی د

روسانو په مقابل کی دی د افغانستان سره مرسته وکړی . انګلیسان چی
پدی پوه شول چی افغانستان په سخته مرحله کی واقع او تر فشار لاندی
دئ د خپل کمک په مقابل کی یی لاندی دوه شرایط وړاندی کړل .

۱- د روسانو سره د افغانستان د سیاسی مناسباتو دومره محدودول
چی انګلیسان ئی غواړی .

۲- افغانستان به د انګلیسانو سره پر سرحد باندی د اختلاف او
خپلی ادعا څخه لاس اخلی .

انګلیسان پدی ښه پوهیدل چه امان الله خان پورتنی دوه
شرطونه په هیڅ وجه نشی منلای . د انګلیسانو مطلب داؤد چی
افغانستان دیو ضعیف او ناتوانه دولت په توګه خپل او د روسانو په
مینځ کی حایل و ساتی خو امان الله خان د انګلیسانو هغه سیاست ته
تسلیم نشو بلکه د سرحد موضوع او د هندوستان د مسلمانانو حمایه
یی نوره هم په زورکی کړه . پدی ډول د انګلستان او افغانستان ترمینځ
خبری په فبروری ۱۹۲۱ م کی په ناکامی سره ختمی او کومی نتجی
ته و نه رسیدلی . پدی ډول امان الله خان بیا مجبور شو چی د روسانو
خوانه مخ وا ړوی او د هغوی سره د دوستی له لاری معامله وکړی .
روسان هم د داسی موقع په انتظار کی وه او د افغانستان سره ئی په
۲۹ فبروری ۱۹۲۱ م کی د دوستی معاهده لا سلیک کړه . امان الله
خان هم لکه خپل پلار او نیکه کان پدی پوه شو چه د دواړو دښمنو
طاقتو سره په یوه وخت کی جنګ کول معقوله نده نو د روسانو سره ئی د
دوستی لار غوره کړه خو د انګلیسانو سره یی خپل مخالفت ته
دوام ورکړ. روسانو یوه نقشه طرح کړه چی د افغانستان له لاری په

هندوستان کی کمونیزم ته رواج ورکړی نوبي امان الله خان ته پیشنهاد وکړ چې مرږ شوارو مناسی سره د سرحدی سیمو په آزادی کی مرسته وکړو پدی ډول چې M.N. Roy به چې یو هندوستانی کمونیست وؤ په افغانستان کی د روسیي د سفیر په توګه مقرر شي. هغه به هندی اتباع چې د وطن څخه بهردی را ټول او د روسانو او افغانانو په مرسته به پر انګلیسانو ناڅاپي حمله وکړی او د سنید تررود پوری به ټولی منطقی آزادی کړی. روسانو غوښتل چه پدی ډول افغانستان د انګلیسانو پر ضد د خپلی نوی اډی په ډول استعمال کړی. روسانو هغو و سلوته چې افغانستان د ایتالیا څخه را نیولی وی په خپل ملک کی د ترانسپرت اجازه هم ورکړه. خو انګلیسانو پر ایتالیا فشار وارد کړ چې د افغانستان سره دی نور علایق و نه پالی او د انګلیس سفیر په پاریس کی اعلان وکړ چه که څه هم افغانستان یو آزاد هیواد دی مګر د برتانیا د نفوذ په ساحه کی دی هرڅوک چې مناسبات ورسره ساتی باید زموږ سره مشوره وکړی .

کله چې محمد ولی خان امریکا ته ولاړ (جولای ۱۹۲۱ م) چې د امریکا سره د افغانستان مناسبات ټینګ کړی انګلیسانو ددی ویری چه افغانستان د امریکا څخه د روسانو په بهانه اسلحه تر لاسه نکړی اوپه سرحد کی ئې د دوی پر ضد استعمال نکړی د امریکا حکومت ته خبر ورکړ چې افغانستان د بریتانیا د نفوذ په ساحه کی دئ او د امریکا جمهور رئیس او وزیر خارجه باید افغانی هئیت ونه منی. دغه سبب وؤ چې د افغانی هیت په امریکا کی ښه استقبال و نشو. بیا محمد ولی خان دامریکا څخه لندن ته‌ولاړ اوهلته هم انګلیسانو دهغه ښه استقبال

ونکړ . لارډ کورزن (Lord Curzon) د برتانیا د خارجه چارو وزیر افغانستان د برتانیا د نفوذ په ساحه کی وباله او محمد ولی خان ته یې دیوه مستقل مملکت د نماینده په نظر ونه کتل .

کله چه امان الله خان ته دا احوال راورسیدنو هغه پوه شوچی د انګلیس سره دوستی کول په حقیقت کی خپل لاس او پښی پخپله تړل دی نوځکه یې اجباراً روسانو ته تمایل وکړ او د هغه سره یې د دوستی قرار داد امضا کړ . روسانو چی په لوړه سطحه کی ئې د انګلیسانو سره ارتباط درلود د دغه قراردادیوه کاپی ئې په لندن کی انګلیسانو ته ورکړه او هغوی یې پوه کړل چه افغانستان زموږ (روس) سره دوستی غواړی .

امان الله خان چه د روسانو په اصلی هدف پوه وؤ (M.N. Roy) یې په کابل کی د روس د سفیر په توګه وانه مانه . (Roy) ډیر وخت په روسی ترکستان کی د خپل منظم لښکر او چاپ شوی اوراق سره پدی انتظار وؤ چه افغانستان به ده ته د روسانو د سفیر په توګه اجازه ورکړی چه کابل ته ولاړسی او هلته فعالیت وکړی .

د کال ۱۹۲۳ م په سرکی امان الله خان جلال آباد ته ولاړئ او هلته یې د اقوامو مشران چی په هغه کی د دیورند د خط د شرق خوا د سیمو قومی مشران هم شامل وه ، راجمع او د انګلیسانو څخه یې د ټولو سرحدی سیمو د آزادولو مسئله وړاندی کړه . د مجلس په پای کی ټولو مشرانو امیر امان الله خان ته د خپل ملا تړ وعده ورکړه . په اپریل ۱۹۲۳ کی په کوهات کی دیوی پیرنګی میرمن ایلس (Mr. Ellis) وژل او د هغی دلور تښتول د جلال آباد د مجاس د نتائجو څخه وه

چه د سرحد په خلکو کی بی د انګلیسانو پر ضد مقاومت او حرکت پیدا کړی وؤ .

روسانو دا موقع مناسبه و ګڼله او امان الله خان ته یی د انګلیسانو پر ضد د مرستی وعده ورکړه خو انګلستان فوراً پدی موضوع پوه شول او روس ته یی التوماتم ورکړ چه باید په کابل کی خپل سفیر (Raskolinkov) بیرته ماسکو ته و غواړی . روسانو د انګلیس د دغه التوماتم د ردولو طاقت نه درلود نوئ په کابل کی خپل سفیر (Roskolinkov) بیرته و روغوښت خو د افغانستان او د انګلیس تر منځ روابط همهغسی خړ پړ پاته سول . په سپتمبر ۱۹۲۳ م کی انګلیسانو پر افغانستان باندی دیوی لوئی حملی لپاره د تیاری نیولو فیصله وکړه .

په دسمبر ۱۹۲۳ م کی انګریزانو د یوی بهانی دلتولو لپاره امان الله خان ته التوماتم ورکړچه نور د سرحد په چاروکی مداخله و نکړی او د روسانو سره خپل مناسبات کم کړی (دا همغه دوه پیشنهاده وه چه په ۱۹۲۰ کی انګریزانو د (Henry Dobbs) پواسطه امان الله خان ته کړی وه) . پدی وخت کی روسانو یوه سخته بیانیه د ماسکو څخه خپره کړه چه که چیری انګلیسان پر افغانستان حمله وکړی افغانان به دخپل ځان څخه دفاع په پوره ډول وکړای شی او روس به هم په دی موضوع کی بی تفاوت پاتی نشی .

روسانو امان الله خان ډیر تشویق کړ چه د انګلیسانو سره جنګ ته تیارشی . خو امان الله خان د دامی جنګ په خطراتو ښه پوهیدی او د روسانو په دی سیاست هم پوره واقف وؤ چه اوبه خړوی او

خپل ماهیان نیسی نویی د ملایمت د رویی څخه کار واخیست .
انگریزان هم چه د جنگ په خطراتو پوهیدل او د روسانو استفاده
جوئی ئی د موقع څخه ولیدل د خپل پلان د عملی کولو څخه ئی
صرف نظر وکړ خود افغانستان او انگلیسانو تر منځ مناسبات هم هغسی
غیر دوستانه پاته شول .

روسانو د افغانستان سره په ۳۱ اگست ۱۹۲۶ د بی‌طرفی او نه
تعرض معاهده لا سلیک کړه دا معاهده هغه وخت د روسانو په گټه وه
دا ځکه د روسانو دا آرزو وه چه افغانستان دی بی‌طرفه وی او د
انگلیسانو سره دی نژدی روابط و نلری . په معاهده کی دا خبره هم
ذکرشوی وه چه د دواړو مملکتو څخه به هیڅ یو دبل داسی مملکت سره
چه د نوموړی دوو مملکتو څخه د کوم یوه په ضرر وی نژدی روابطه نه
ساتی چه د اهم د روسیی په گټه وه دا ځکه چه په منطقه کی خو
یوازی انگلیس د ریم مملکت ؤ چه د روس په ضرر وو او نه ئی غوښتل
چه افغانستان د هغه سره لاس یو کړی . ددی معاهدی په برکت روس
مطمئن شو چه افغانستان به د انگلیس سره د ده پرخلاف کوم سازش
نه کوی چه دا دده آرزو وه . ددغه معاهدی د شرایطو څخه یوبل
شرط داهم وو چه هیڅ یو دطرفینو څخه به یو د بل په کورنیو چارو کی
مداخله نکوی . داماده هم هغه وخت د روسانو په گټه وه دا ځکه
چه ددی مادی په اساس د روس او افغانستان سرحد د افغانانو له
تعرض څخه محفوظه پاتی کیدی او بخارا د روسانو تر کنترول لاندی
تسلیم او دهغه ځای مجاهدینو ته د افغانانو له خوا مرسته نه رسیدل
داسی اطمینان وؤ چه روسانو هغه غوښت . پدی ډول د افغانانو بیطرفه

پاتې کیدل روسانو ته دا موقع ورکړه چه خپل کنترول پر مرکزي اسیا نورهم ټینګ او د انګلیسانو له خوا دی د افغانستان له لاری خطر لیری کړی او د عدم مداخلې شرط روسان مطمئن کول چه افغانستان به د بخارا د آزادی او یا د پنجدی د بیرته لاس ته را وړلو کوښښ و نکړی .

امان الله خان په فبروری ۱۹۲۳ کی د افغانستان د انکشاف لپاره یو اساسی قانون چه په هغه وخت کی ورته نظام‌نامه ویل کیده ترتیب او اعلان کړه . دا نظامنامه چی د ترکیی د مصطفی کمال پاشا چی خپلو پیروانو ورته اتاترک وایه د قانون څخه تر ډیره حده پوری کاپی شوی وه چه اصلی ریښه ئی د فرانسی‌کود نا پلیون وؤ. نظام‌نامه پر غیر مذهبی (Secularism) اصولو بنا وه چه دین او دولت ئی لکه په اروپاکی سره بیلول . په افغانستان غوندی ملک کی چه ټول نفوس ئی مسلمان وؤ د داسی قانون نافذول او عملی کول چه ریښی ئی دبل‌کلچر په اوبو اوبه شوی وی اسانه کار نه وو . ډیرو خلکو د نظام‌-نامی مخالفت شروع کړ . د ملایانو عامه بی احترامی او د ښځو راوتل په اروپائی لباس کی دوی هغه مهمی نقطی وی چه خلک ئی د هری خوا ورته بد بین کړل . انګریزانو نه غوښتل چه افغانستان یو آرام او پر مخ تللی مملکت و اوسی دا ځکه چه پر مخ تللی او قوی افغانستان په هندوستان‌کی دانګریزانو لپاره یولوی خطر وؤنو ئی دامان‌الله خان د دغه غیر ملی او اسلامی سیاست څخه سوء استفاده وکړه او د پکتیا خلک خصوصاً منګل ئی را و پارول . انګریزانو د امیر محمد یعقوب خان یو زوی عبدالکریم خان نامی چه ډیر بی عقل او ناقابل سړی وُ پکتیا

ته را و استاوه او د پکتیا دخلکو له خوائی ځان دافغانستان امیر اعلان کړ. ملا عبدالله اخون چه په ګوډ ملا مشهور وو د امان‌الله خان په ضد په پکتیا کی غټ قدرت وموند . پکتیا ئی و نیوله تر لوګره پوری را ورسید . ورسته روسان و ویریدل چی مبادا په افغانستان کی د انګریزانو طرفدار او یا یوسلمان مذهبی حکومت منځ ته راشی نو دامان الله خان سره ئی د دغه بغاوت د سرکوبولو لپاره مرسته وکړه . د روسانو طیارو شورشیان بمبارد کړل . ملا عبدالله اخون (ګوډ ملا) په چل او فریب سره په ۱۹۲۵ م د جنوری په میاشت کی ونیول سو او کابل ته ئی راوست . د امان الله خان د نظام نامی په مقابل کی هر ځای تیت او پرک بغاوتونه او ناخوښی لیدل کیدل خو د روس د ملاتړ په وجه ئی کومه قاطع نتجه ورنکړه . کله چی امان الله خان د مملکت د وضعی او آرامی څخه نسبتاً مطمئین شو نو د دیسمبر په میاشت کی ئی (دسمبر ۱۰-۱۹۲۷ م) خارج ته په شپږ میاشتنی سفر شروع وکړه چه دهغه په نتیجه کی ئی ، هند ، مصر ، ایتالیه ، انګلستان ، بلجیم ، جرمنی ، پولینډ ، روسیه ، ترکیه او ایران ولیدل .

محمد ولی خان وزیر حربیه د امان الله خان په غیاب کی د مملکت د آرام ساتلو لپاره مسئول وؤ . ده ډیر کوښښ کاوه چی څو امان الله خان بیرته وطن ته راځی دامی واقعه وانشی چه د مملکت آرامی ګډه وډه کړی خو د امان الله خان مخالیفینو د دغه خلأ څخه استفاده وکړه او د ده په خلاف ئی تبلیغانو ته زور ورکړ .

انګریزان ویریدل چی که چیری څو کاله امان‌الله خان په افغانستان کی پاتی شی او آرامه پادشاهی وکړی ممکن ډیر کارونه سرته و رسوی

چه د هغه په نتیجه کی به د افغانستان څخه په مادی لحاظ یو قوی مملکت جوړ او د نوری دنیا سره به ئی تعلقات پیدا شی. هغوی به د افغانستان په انکشاف او پرمختګ کی سهم واخلی. قوی او پر مخ تللی افغانستا'ن انګریزانو دهند لپاره جدی خطر باله نو ځکه ئی په سرحداتو کی د افغانستان پر ضدبیا تحریکات شروع کړل. روسان هم د امان الله خان په دی سفر باندی نه وه خوښ او ویریدل چه دا سفر به افغانستان د موجوده سیاسی او اقتصادی محاصری څخه خلاص کړی. د غربی دنیا سره به ئی تعلقات قایم او مادی او نظامی مرستی به تر لاسه کړی چه په دی ډول یو قوی او مخ تللی افغانستان د روسیی لپاره خطر وو نوځکه ئی د امان الله خان په ضد په هرات کی پروپاګند پیل کړ. په هرات کی د روسیی قونسل(Poliak) د امان الله خان د ښځی هغه لوڅ مخ د اروپائی لباس عکسونه چه په غربی ممالکو کی په میلمستیاوو کی د خارجیانو سره ناسته وو هرځای خپاره کړل او په درواغوئی دا آوازی خپری کړی چه د افغانستان پاچا او ملکه د نورو مملکتو د پاچاهانو سره د خوګ غوښه او شراب خوری او رقصونه ورسری کوی. انګریزانو هم د داسی محافلو عکسونه د هندوستان په اخبارو کی چاپ او د افغانستان په سرحداتو کی ئی خپاره کړل

که څه هم امان الله خان په هیڅ یوه داسی مجلس کی چی په هغه کی دی د افغانستان حیثیت ته ضرر وی ګډون و نکړ خو دښمنانو د واقعیت په خلاف چه څومره ئی وس کار کاوه د ده په غیاب کی پروپاګند او تخریب ته ادامه ورکړه.

دده دښځی د اروپائی لباس عکسونه دده د تخریب لپاره کافی ثبوت او شواهد وه د اوبو هغه ګلا سونه چه په عکس کی به د میلمستیا

پر مېز لیدل کېدل مخالفینو هغه خلکو ته د شرابو په گلاسو معرفي کول . نه یوازې روسانو او انگریزانو په ده پسې پروپاگند شروع کړ بلکه داخلي کسان هم دده او دده د بې کفایته همکارانو په مخالفت را پورته شول .

په ډېره اسمعیل خان کی شیراغا (د شور بازار د حضرتانو څخه وۀ) . د امان الله خان پر ضد او په مشرق کی د شا محمود خان طرفدارانو تحریکات شروع کړل (شاه محمود خان دنادر خان ورور، دامان الله اخښی او په جلال آباد کی پخوا نائب الحکومه وۀ). د کوهدامن د کلکان اوسیدونکی حبیب الله نومی چه په بچهٔ سقاؤ مشهور ؤ او له ډېره پخوائی د حکومت پر ضد فعالیت کاوه دا موقع مناسبه وگڼله په چار یکاروکی ئی د حکومت خزانه چور کړه او اورئی هم قوت واخیست دی د سرحداتو د خلکو سره په تماس کی شو چه د امان الله خان پر ضد فعالیتونه منسجم کړی . یو انگریز (Stewart) په خپل "افغانستان په اورکی" نومی کتاب کی لیکی چه حبیب الله خان (بچه سقاو) په دغه منظور پښاورته راغی او په نمک منډهی کی په یوه سماوارکی او سیدی چه د امان الله خان ضد عناصر و سره تماس ونیسی .

محمد ولی خان د خلکو د آرام ساتلو لپاره د مشرق او جنوبي خلکو ته ډېری روپی او اوامتیازات ورکړل . هغوی به هم دیو څه وخت لپاره د پروپاگند او بغاوت څخه لاس واخیست څه وخت وروسته به ئی بیا مشرانو بغاوت او پروپاگنډه پیل کړ . محمد ولی خان هم باله چاره نه درلوده او مجبور وو چی په هره وسیله چه وی د امان الله خان تر راتگ پوری خلک آرام وساتي . یوه ورځ محمد ولی خان په دربار

کی د دغه سرحدی اقوامو د مشرانو څخه گیله کوله چه په پیسو نه مړیږی او د هغه دلاس ته راوستلو لپاره هر څه کوی . د مجلس یوه سپین ږیری ورته و ویل چه د اپیسی خو څه کوی چه دا ټول غرونه سره زرشی او دوی ته ئی ورکړی بس به ئی نشی، دوی پدی تجارت کی اوس ډیر ماهر شوی دی دوی د انگریزانو څخه هم همدا‌ئی امتیازات اخلی .

امان الله خان په اروپا کی د خپل سفر په وخت کی د ډیرو صنعتی نظامی او تعلیمی مرستو وعدی تر لاسه کړی . څوفابریکی چه په هغو کی د چاپ کارخانه او د صابون جوړولو فابریکه هم شامله وه ددی سفر له سوغاتو څخه وه . روسانو او انگریزانو دا پروپاگنده په خلکو کی خپره کړه چه هرکله امان الله خان د سفر څخه بیرته وطن ته راشی نو ملایان به ټول و نیسی او صابون به څینی جوړ کړی . دوی دا خبرونه هم په خلکو کی خپاره کړل چه امان الله خان د مصطفی کمال اتاترک نیژدی ملگری دی او د هغه نقشه او پلانونه په افغانستان کی عملی کوی لکه څنگه چه هغه په ترکیه کی عملی کړل . هغه ملایان سره کړل ښځی ئی لوڅی راویستلی او دین ته په سپکه گوری امان الله خان به هم عین کارونه دلته وکړی په زیاته بیا دا‌ئی پروپاگندو ته هغه وخت د انگریزانو له خوا ډیر قوت ورکړ شو کوم چه په ۲۰ مارچ ۱۹۲۸ م کی په لندن کی امان الله خان په یو رسمی مجلس کی د برتانیا د مشرانو سره د سرحدی مناطقو د استرداد مسئله را منځ ته کړه او روسانو هم په افغانستان کی خپلو تخریبی تحریکاتو ته هغه وخت لور زور ورکړو چه دوی په مسکو کی

امان الله خان ته د انگلیس پر ضد ډیری خبری وکړی او د هغه څخه ئی د انگریزانو پر خلاف دیو عملی اقدام غوښتنه وکړه مگر امان الله خان خپله بیطرفی وساتله او دائی هم و ویل چه د انگریزانو پیشرفت او ترقی پرما ډیر اثر کړیدی . د امان الله خان دغه موقف روسان ډیر خفه کړل او په دی تشویش کی ئی واچول چه مبادا ده د انگریزانو سره د دوی پر ضد کوم پټه معاهده لاس لیک کړی وی نوئی خلاف د بین المللی قوانینو د ده د سفر ټول بکسونه او سامان الات په پټه تلاشی کړل چه که یو داسی سند پیدا کړی چه د امان الله خان او د کوم غربی هیواد خصوصاً انگلیس تر منځ کومه معاهده او قرار داد وی خو څه ئی پیدا نکړل یوازی دوه بکسونه وه چه د روس د خفیه پولیسو لاس ته نشوای ورتلای چه وئی گوری . دا ځکه هغه معمولاً د ملکه سوریا سره وه . د روسانو شک پردی د وو بکسونو ورځ په ورځ ډیریدی او ویل به ئی چی دا دوه بکسونه ځکه دوی همیشه دځان سره گرځوی چه د دوی پټ اسناد پکښی دی . نو بله چاره ئی ونه لیدله پولیسو هغه غلا اووتښتول چه خلاص ئی کړل په هغه کی ټول د ملکی کالی او د سینگار سامان وو .

امان الله خان پدی موضوع خبر شو خو عکس العمل ئی و نه ښود یعنی هیځ ئی وله ویل . امان الله خان دروسیی څخه ترکیبی ته ولاړ هلته ئی د مصطفی کمال پاشا (اتاترک) سره وکتل . ترکیی پرده ډیر اثر وکړ او هغه پروگرامونه ده هلته ولیدل چه اتاترک په ترکیه کی تطبیق کړی وه خو ده په حیث دیوه خارجی او دیو ځو ورځو میلمه د هغه ذهنی اثر پرترکانو نشوای درک کولای او نه ئی لیدلای شوای.

ده و غوښتل چه که افغانستان ته ولاړشي دارنگه اصلاحات به هم هلته راولي . دی د ترکیې څخه ایران ته ولاړ او د رضا شاه پهلوی سره ئې ولیدل . ایرانیانو د امان الله خان څخه د یو مستقل آزاد او مسلمان دولت د پادشاه په توگه ډیره توقع درلوده چه دده قول او فعل د خلکو لارښونکی وی . خو امان الله خان د اروپا د تمدن تر تاثیر لاندی دومره راغلی وو چه که څه هم ښځی ئې د ایران اوترکیې په سرحدکی نیمه چادری بیرته پر سر کړه خو بیاهم دومره پټه نه وه چه ایرانیان په قانع سوی وای . دوی په مشهدکی د حضرت امام رضا صاحب زیارت ته هم په همدغه جامو کی ورغلل چه دهغه په اثر په دغه مذهبی ښارکی خلک ډیر خفه شول دا ځکه چه دوی د امان الله خان څخه دا توقع نه درلوده .

امان الله خان د جون پر ۲۰-۱۹۲۸م د اروپا څخه پس له شپږو میاشتواولسو ورځوسفره بیرته افغانستان ته راغلی. داروپاتمدن پرده سخت اثر اچولی ؤ او هوائی ورلوړه کړی وه . ده غوښتل چه هغه څه چه په اروپاکی په ډیر وخت کی شوی وه په افغانستان کی ئې په لږ وخت کی منځ ته راولی . کابل ته دتلو په حال کی په قندهار کی څو ورځی تم شو او په خپله اوله بیانیه کی ئې په اروپا کی دښځو پر فعالیت اوکار خبری وکړی . ده وویل چه ښځی په اروپاکی په ټولو اقتصادی او اجتماعی چاروکی د نارینه سره اوږه پراوږه کار کوی - - - - زما هیله داده چه افغانستان هم دامی یوی لوئی مرحلی ته ژر تر ژره پوری ورسیږی . د ده د کورنی دښځو لوڅ مخ په اروپائی لباس عکسونه او د ده د آزادانه خیالونو په باره کی خودمخه لاچی دی په اروپاکی وؤ

پروپاگند شوی ؤ کله چه ده پخپله هم داسی خبری وکړی نو خلګو پر هغو ټولو پروپاګندو باندی د صحت علامه کیښو ده .

د جولای په ٢٥-٨-١٩٢٨ م کی ملکه سوریا د ښځی د پردی او چادری په باره کی یو مضمون په امان افغان کی ولیکی . دی په هغه کی ولیکل چه په اسلام کی ښځه باید پټه وی خو که مخ ، لاس او پښی ئی څوک ووینی فرق نکوی . ملکه سوریا د نجونو د مکتب شاګردانو ته هم د پردی او چادری خبری کولی او ویل ئی چه چادری اوس د موډه وتلی ده. دی یو تعداد ښځو ته هر وخت د دلکشا په ماڼی کی دعوت ورکاوه او ورته ویل ئی چه تاسی باید په ټولو کاروکی د نارینه سره مساوی برخه واخلی او دا هغه وخت کیدلای شی چه د بندیخانو او دکور د تورو دیوالو څخه راووزی . دی مخ لوڅی په کابل کی شروع کړ .

امان الله خان پخپله هم د کابل ښځی و ارګ ته د مجلس لپاره ور بللی او هغو ته ئی د مخ لوڅی خبری کولی او حتی یوه ورځ ئی ورته وویل چه د ښځی دمریضی یوعلت چادری ده چه د ښځی د آزادی هوا تنفس بندوی . زه ستاسی څخه هیله کوم چه تاسی د چادری د اغوستلو او بازار اونورو تفریحی ځایوته د تللو په موردکی د خپلو سړیو متابعت ونکړی . د امان الله خان د هدایت سره سم په پغمان ، دارالامان او باغ زنانه کی د ښځو میلی جوړی شوی او امان الله خان امر وکړ چی ښځی باید دغو ځایو ته د چادری سره ورنسی . امان الله خان دلنګوټی په ورکولو اوله سنځه وړلو کی هم کوښښ کاوه . هیچا په باغ کی لنګوټه او حتی قره قلی نشوای پر سرکولای . انګریزی

جامو ډیر رواج پیدا کړ . گاډی وانان چه خلک به ئی باغوته را رسول مجبور وه چه انگوټه ایسته کړی او انگریزی شپو پر سرکړی. امان الله خان د کالو پر ځای د پتلون اغوستلو امرهم وکړ . مترقی او متمدن نارینه په هغه وخت کی هغه څوک بلل کیدی چه دریشی ئی کوله او مترقی او متمدنه ښځه هغه وه چه مخ لوڅی وه . اخبارونه هم هره ورځ په دی خبرو ډک وه . سینما گانی او هوټلونه هر ځای جوړ سول .

د امان الله خان مخالفت په داخل کی هغه وخت نورهم ډیر شوو چه ده د خپل حکومت ماموریین تر نشار لاندی و نیول چه سم کار وکړی. ده د دولت د عالی رتبه مامورینو څخه چه په فسق ، فساد ، قمار ـ رشوت ، فحش او سهل انگاری عادت وه هغه څه غوښتل چه عملاً د هغوی په وس نه وه پوره یعنی د ملک لپاره صادقانه کارکول .

امان الله خان خپله په اخلاق طور سره سم سړی وو خو شاو خوا ئی اکثراً هغه کسان وه چی ډیر عیاش ، نالایقه اوبی‌دینه وه. دوی اکثره دده خپلوان وه اویائی دمملکت په مقتدره طبقه پوری تعلق درلود که څه هم څو کسان ده له کاره ایسته کړل او حتی اعدام ئی کړل خو فایده ئی ونکړه . بالمقابل دده پر خلاف ساز شونه او کارشکنی هم زیات شول .

امان الله خان د بادشاهی په لسم کال لویه جرگه راوبلله چه له یوی خوادده د پادشاهی لسم کال په ښو مراسمو تجلیل شی اوله بلی خوا دده اصلاحی پروگرامونه چی اروپائی رنگ‌ئی درلود تصویب‌کړی . پدی لویه جرگه کی ښځوهم غړیتوب درلود . د ښځو غړیتوب په جرگه

کی پر خلکو ډیر بد اثر وکړ. جرگه لا نه وه خلاصه سوی چه دهغه په مقابل کی د خلکو مخالفت او عکس العملونه را پورته شول او د امان الله خان پروگرامونه د دین او وطن په خلاف وبلل شول . پدغه وخت کی د شور بازار د حضرتانو څخه دوه مشران (گل اغا او معصوم اغا) چه ډیر مقتدر او قابل د احترام خلک وه د ډیرو ملایانو د دستخطو او فتواگانو سره یوځای پکتیا ته ولاړل او د هغه ځای خلک ئی دلرئی جرگی او د حکومت له پروگرامو څخه خبر کړل . پدغه ځای کی امان الله خان کافر و بلل شو او په مقابل کی ئی خلک را پورته شول د پکتیا په مچلغو کی ډیر خلک د حکومت پر خلاف را ټول سول خود هغه ځای حاکم (ولسوال) گل اغا ، معصوم جان او څینی نور ونیول او بندیان ئی کابل ته ولیږل . کابل ته د دوی په را رسیدو سره امان الله خان دربار جوړ کړ او د قاضی عبدالرحمن څخه ئی د دغو خلکو پر خلاف د بغاوت د سزا فتوا وغوښتله . قاضی عبدالرحمن خان د پادشا په مخ کی پرحضرتانو باندی د فتوا څخه انکار وکړ . دغه ځای څخه د امان الله خان پرخلاف بغاوت په خپله دده په دربار اوحکومت کی همښکاره او پورته شو. دشور بازار حضرتان په هغه وخت کی څه معمولی خلک نه وه . د دوی ارتباط په ټول افغانستان کی خپور وو . د دوی په بندی کولو سره باید ډیر خلک نورهم بندیان شوی وای . امان الله خان همداسی وکړل . څومره ئی چه د زور څخه کار اخیست هغومره موضوع خرابیده په کوهستان کی دحضرتانو مخلصین او د امان الله خان بد بینان ډیر وه خصوصاً کله چه ملا عبدالاحد کوهستانی بندی شو نو هغه تنفر چه پخوا د مستوفی ممالک

د اعدام په وجه په خلکو کی د حکومت په مقابل کی پیدا سوی وو نور هم ډیر شو . په هرځای کی بغاوتونه شروع شول . پوځ هم د دامی ناروغی څخه په امان پاتی لشو .

حبیب الله دسقاو زوی چه په پیښورکی وو ډیری پیسی ئی دفعتاً پیدا کړی او افغانستان ته ولاړ . انگریزان وائی چه ده دلته د پیسو تجوری غلا کړه خو ځینی بیا وائی چه پخپله انگریزانو دا پیسی ده ته ورکړی . په هر صورت کوهستان ته ولاړ او هلته ئی د خپلی سیمی او ملگرو رهبری په لاس کی ونیوله . دوی لاری ونیولی ، کاروانونه ئی وشکول او خزانی ئی چور کړی . حتی دوه تجاران هندوان ئی ونیول او بیائی هغه وخت خوشي کړل چه کورنیوئی شپږ زره افغانی دهغوی د خلاصون اپاره ورکړی . د حبیب الله مالی بنیه ورځ په ورځ قوی کیدله او ملگری ئی هم ډیریدل . حبیب الله یو زیرک قوی هیکل او دلاور ځوان ؤ د امان الله خان په قطعه نمونه کی ئی نظامی تربیه اخیستی وه او د منگلو په جنگ کی ئی هم برخه درلوده په پیښور او د سرحد د خلکو سره ښه بلد ؤ د امان الله خان په فوځ کی د ده خدمت دی د حکومت په نظامی خلا ښه پوه کړی وؤ .

امان الله خان پداسی حال کی چه نه ئی په حکومت، نه ئی په فوځ کی او نه ئی په اواس کی پوره ځای درلود دیوانه‌وار کوښښ کاوه چه خپل پروگرامونه عملی کړی نرمي ئی نه درلوده او د سپین ږیرو مشوره ئی هم نه منله او ویل به ئی چه د ازاړه مغزونه دی. د ده ښځه (ملکه سوریا) دومره د ښځو په نهضت کی مخ ته او انقلابی ولاړه چه یوه ورځ د (اکتوبر ۲-۱۹٦۸) په یوه ټولنه‌کی د خلکو په

منځ کی پورته شوه تر یوی انقلابي وینا ورسته ئی خپله چادری له سره ایسته کړه او هغه ئی څیری کړه او وئی ویل چه په اسلام کی د ښځی د مخ لاس اوپښی لیدل روا دی او هیڅوک نشی کولای د اسلام پر خلاف پر هغه پرده واچوی. نورو ښځوهم خپلی چادریانی د سره څخه ایسته او څیری کړی او وئی غور څولی . دا اول وار وُ چه د کابل خلکو د کابل د ښځو مخونه ولیدل (Stewart, P. 404) .

امان الله خان هم اوس وکړ چه هیڅوک خپله ښځه نشی مجبور ولای چه چادری واغوندی. هغه دری کسه عالمان چه امان الله ـ خان ئی د انګلیسانو په مقابل کی جهاد ته تشویقاوه او تل ئی د ده حمایه کوله او ده بیا: هغو دخدمتو د پاداش لپاره ورته د فخر ـ المشایخ ، شمس‌المشایخ او نورالمشایخ لقبونه ورکړی وه اوس دده سخت مخالفین وګرځیدل او پخپله دده په مقابل کی ئی جهاد اعلان کړ (فخر المشایخ لقب دتګاو ملاصاحب ته او دوه نور القاب د شور ـ بازار حضرت صاحبانو ته ور کړه شوی وه) .

امان الله خان په خپل پادشاهی عسکرو ، طیارو او خصوصاً په هغه سفر ډیر مغرور وُ چه اروپاته‌ئی کړی وُ . ده فکر کاوه چه تیت او پرک بغاوتونه د ده بین المللی شهرت اوغښتلی نظامی طاقت نشی مغلو بولای نوځکه ئی هر څه ته په بی اعتنائی کتل او د بلی خوا د مملکت کارهم داهلو کسانو په لاس کی نه وو چه وضع آرامه او کنترول کړی .

شنواري هم د محمد علم خان شنواري په مشري په نومبر (۱۹۲۸) کی امان الله خان ته پورته شول . امیر دوه روسي پیلوټان ور

وا، نول چه هغه بمبارد کړی خو هغوي د دی پرځای چه ښور ښیان بمبارد کړی حکومتی عسکر بمبارد کړل چی دیرش تنه عسکر مړه او په سوو نور زخمیان شول . دی عمل امان الله خان نورهم بدنام کړ. د مشرقی خلک نورهم را وپاریدل او کرار کرار پر جلال۔ آباد راغلل څو بالاخره هغه ئی محاصره کړ .

په دیسمبر ۲٤ - ۱۹۲۸ کی روسانو د افغانستان سره یو قرار داد امضاء کړ چه امان الله خان ته په (۱۶) جنگی الوتکی او نوره وسله ورکوی .

سردار محمد هاشم خان (د نادر خان ورور) د دیسمبر په ۷-۱۹۲۸ په نیس کی (د فرانسی جنوب) د انگلیس قونسل گری ته ولاړ او هلته ئی افغانستان ته خپل او د وروڼو (نادر خان او شاولی خان) د تللو موضوع مطرح کړه. په نتیجه کی نادر خان د بمبئی له لاری هندوستان ته راغی . انگریزانو امان الله خان ته ظاهراً داسی ښوول چه د افغانستان په داخلی چاروکی لاس نه وهی پداسی حال کی چه په زړه کی ئی د امان الله خان څخه بد راتلل . روسانو ظاهراً د امان الله خان طرفداری کوله خو په خفیه کی ئی د هغه پر ضد پروپاگند کاوه . روس او انگلیس دواړو کوښښ کاوه چی د امان الله۔ خان پرځای په افغانستان کی د خپل خوښی حکومتونه راولی .

حبیب الله خان د سقاو زوی د شمال له خوا پر کابل راغی او هغه ئی محاصر کړ ، امان الله خان د کابل څخه د اولاد سره یوځای کندهار ته ولاړ او پرځای ئی خپل ورور سردار عنایت الله خان معین السلطنه پریښود خو هغه د حبیب الله خان په مقابل کی ترددې

دری نیمو ورځو زیات مقاوت ونشوای کړای او کابل ئی پریښود کابل د حبیب الله خان له خوا ونیول شو او خان ئی خادم دین رسول الله امیر حبیب الله د افغانستان پادشاه اعلان کړ. امان الله خان کله چه کابل پریښود او کندهار ته ولاړ غوښتل ئی چه د هغه ځای د اقوامو په حمایه بیرته کابل ونیسی. که څه هم محمود طرزی د ده د دغه فکر مخالفت وکړ په کندهار کی د ده د قومیانو ملګری او په شمالی صفحاتو کی د جرنیل غلام نبی خان څرخی موجودیت ده ته دا امید ورکاوه چه بیرته کابل ونیسی.

محمود طرزی ده ته د انګریزانو او روسانو د دواړو سیاست او دښمنی پوره تشریح کړه خوده و نه منل او د کندهار د خلکو څخه ئی یو لښکر جوړ او د کابل پرخوا راروان شو په لارکی په هر ځای کی د مقاومتو سره مخامخ شو په غزنی کی سید اشرف اغا چه یو روحانی سړی او د ده د طرفدارانو څخه او د یوی ډلی کندهاریانو قوماندان وو ده ته وویل چه ما خوب لیدلی دی چه زه دلته مرم او ته هم بیرته پادشا کیدلای نشی. داسی څو ورځی وروسته هم پیښه شوه چه سید اشرف آغا په جنګ کی وویشتل شو دغه واقعی د امان الله خان روحیات سخت ور ضعیف کړل او ټول لښکر ته ئی بیرته د کندهار د تللو امر ورکړ. که څه هم د لښکر مشرانو ورته وویل چه تر غزنی راغلی یو بیله کومه جنګه ولی بیرته شاته ځو. خوده وویل چه زه نوری وینی بیځایه نه تویوم چه خلک په ماله دی خوښ زه هم ځینی ځم. هغه وو چه په ۲۳-۲-۱۹۲۹ کی د کندهار - چمن له لاری له افغانستان څخه ووت. امان الله خان په هندوستان کی په یوه مصاحبه

کی وویل چه زه غواړم د افغانستان څخه لیری و او سم لرڅو خلک زما دلیری والی څخه مطمئن شی او وینی تویول بس کړی . ما په خارجی بانکو کی کومه دارائی نده ماتلی او بر خلاف د نورو پادشاهانو می شپه اوروځ د خپلو خلکو د آبادی او هو سائی لپاره کار کړیدی زه اوس د پادشاهی څخه ایسته شوی یم خو وجدان می پاک او آرام دی زه داسی نه یم لکه د روسی تزار چه د خپلی تولی کورنی سره د خپلو مخالیفینو له خوا له منځه ولاړ بلکه زما په قسمت داده چه اوس به د خپلی کورنی سره د لورو پر مځکه د وطن څخه لیری گرځم .

امان الله خان لا د افغانستان څخه پوره لیری سوی نه ؤ چه نادر خان په فروری ۲۵-۱۹۲۹ کی پښور ته راغی او د محبت خان په جومات کی ئی غټ قومی مجلس جوړ کړ ده خلکو ته وویل چه ما اراده کړیده چه د افغانستان خلکو ته د کورنی جنگ د اور څخه نجات ورکړم ده د سرحد پښتانه اقوام پر ځان را تول کړل . که څه هم انگریز انو ظاهراً ورته وویل چه دی دی د دیورنډ خط د ختیز له خوا خلک افغانستان ته د جنگ لپاره د ځانه سره نه بیائی خو عملاً ئی د هغه مخه و نه نیول . انگریزان د افغانستان د حالاتو څخه سخت په تشویش کی وه چه مبادا روسیه د دغه داخلی بحران څخه استفاده و کړی او پدی ډول په هندوستان کی د برتانیی گټو ته خطر متوجه شی نو ځکه ئی نادر خان تشویقاوه چه افغانستان ته ولاړ شی . دی په مارچ ۸-۱۹۲۹ کی پکتیاته داخل او عملاً ئی د امیر حبیب الله ـ خان (دسقاو زوی) پر خلاف جنگ شروع کړ ځو واره ئی د حبیب الله ـ خان له لاسه ماته و خوړله خو بالاخره جنرال شاولی خان (د نادر خان

ورور) موفق شو چې کابل محاصره او بالاخره ئې په ۱۰-۵ ۱۹۲۹-۱ کې ونیسي.

امیر حبیب الله خان کوهدامن ته وتښتید او محمد نادر خان د اکتوبر ۱۶-۱۹۲۹ د کابل د عید گاه په جومات کې دانګه و مراسمو په ترڅ کې د افغانستان پاچا اعلان سو. روسیه چه هم د افغانستان د بې اطمنان او بې استوار حالات څخه په تشویش کې وه نادر خان ئې غنیمت وګڼه.

روسیه اولین مملکت وُ چه د ده حکومت ئې په رسمیت و پیژاند د ده د پادشاهي په څلور کلنه دوره کې د روسانو او مرکزي اسیا د مسلمانانو تر منځ چریکي جنګونه روان وه. د انور بیګ تر مرګ ورسته بسمچې تنظیم بې سرپرسته پا ته شو او نور ئې په خپلو منځو کې د اختلاف او د منظم کومک د له رسیدلو په وجه نشوای کولای چه د روسانو سره با قاعده و جنګیږي خو بیاهم ابراهیم بیګ چه یو غښتلی بسمچي وُ پر خپل ځان ئې مجاهدین را ټول کړل او چریکي عملیات ئې د روسانو پر خلاف کول. کله چه هلته پر سخته شوه افغانستان ته به را تلل او د دې ځایه څخه به بیرته تر سازمان او تیاري ورسته هغه طرف ته تلل او هلته به د روسانو سره جنګیدل.

روسانو د افغانستان پر حکومت فشار واچاوه چه ابراهیم بیګ ته اجازه ورنکړي چه د افغانستان له خاوري څخه د روس پر ضد فعالیت وکړي. نادر خان چه پخپله د یو غیر مذهبي او غرب مشربي کورنی او د افغانستان د تاریخ د نا آرام ترینې دوري محصول وُ دا ډول استدلال کاوه چه له یوې خوا د محدود بسمچي چریکانو له طرفه د ټولې مرکزي اسیا آزادول د امکان څخه بعید کاردی او د بلې خوا پوهیدی چې

د روس او افغانستان دبښمنی د ده پر اسلافو او افغانستان څه راوستل زرئی بسمچیان په افغانستان کی د فعالیت څخه بندکړل. بسمچی مجاهدین د ابراهیم بیګ تر مشری لاندی اوس لکه د ژرندی دانه د دوو ډبرو (روس او افغانستان) تر منځ واقع شول . ابراهیم بیګ مجبور وؤ چه د ځان د تجهیز لپاره افغانستان ته راشی او بیابیرته پر روسانو باندی د حملی لپاره تر سرحد تیرشی خو افغانستان د دی کار ممانعت کاوه ابراهیم بیګ خپل کارته ادامه ورکول . نادر خان د هغه د تسلیمولو او ماتولو لپاره منظم فوج هغی خواته ولیږی ، په یوه جنګ کی چی د ابراهیم بیګ اوشا محمود خان (د نادر خان د ورور) تر منځ و شو ابراهیم بیګ ماته وخوړله او روسی ته فرار شو . هلته روسانو ونیو او په اپریل ١٩٣١ کی ئی شهید کړ . د ابراهیم بیګ په شهادت سره بسمچی تحریک هم پداسی حال کی پای ته ور سید چه د اسلامی دنیا خصوصاً د افغانستان څخه مایوسه وه .

روسانو د نادر خان سره په ١٩٣١ کی د بی طرفی او عدم مداخلت معاهده تجدیدکړه . نادر خان دانګریزانو سره هم خپل ښه روابط وساتل او د سرحد مسئله ئی نوره نه یادوله انګریزانو هم ده ته د دغه دوستی په بدل کی (١٠٠٠٠) انګریزی ټوپک (٥) ملیونه کارتوس او ١٧٠٠٠ پونډ سترلینګه پیس د ښتی په ډول ورکړل . محمد نادرشاه د څلور کاله سلطنت څخه و روسته چه خپل ډیر مخالفین ئی مړه او په ملک کی ئی هم څه اصلاحات دغربی معاشری پر بنیاد په ډیر احتیاط را وستل په نومبر ٨-١٩٣٣ کی د یوه نفرلـه خـوا و ویشتل شو او پر ځای ئی د ده ١٨ کلن زوی محمد ظاهر خان د افغانستان پادشاه شو .

ظاهر شاه په نامه پاچاوو . د مملکت ټول کارونه عملاً د ده د اکاګانو پلاس کی وه . محمد هاشم خان صدر اعظم، شاه محمود خان وزیر دفاع او شاولی خان قوسی کارونه‌کول . دوی په ګډه خپل ځوان وراره (ظاهر شاه) ته د مملکت د امورو اداری تربیه ورکوله . محمد هاشم خان د روسانو او انګریزانو دواړو سره دوستی وساتله خود هیڅ یوه سره ئی کومه خاصه علاقه و نه شودله او نه ئی کوم یوه ته په افغانستان کی د فعالیت اجازه ورکړه . انګریزانو هم د دی لپاره چه افغانستان خوښ وساتی په ۱۹۳۵ کی سرحدی سیمو ته تر ډیری اندازی داخلی آزادی ورکړه .

افغانستان په جولائی ۸-۱۹۳۷ د ترکیی او ایران سره د دوستی او عدم مداخلت معاهده امضأ کړه . په ۱۹۳۹ کی دوهم نړیوال جنګ ونښت . که څه هم افغانانو په عامه سویه د جرمنی طرفداری کوله (د اځکه چه جرمنی د روس او انګلیس سره چی دا داوړه د افغانانو تاریخی دښمنانان وه جنګ کاوه) خو د دولت رسمی سیاست بیطرفه پا ته شو او په ۱۹٤۰ کی ئی خپله عامه او تامه بیطرفی اعلان کړه .

نتیجهٔ

د تاریخ په دغه مرحله کی ۱۹۱۷-۱۹٤۵ لکه د پخوا په شان افغانستان د یوی ستراتیژیکی نقطی په توګه د لویو طاقتونو د رقابت او پاملرنی ور ځای پاته شو. د پخوانی مرحلی په خلاف روس او انګلیس هغه دوه لوی طاقتونه وه چه د دی مرحلی په ټول دوران کی بیله دی چه کوم یوئی د صحن څخه ووزی باقی پاتی شول او په افغانستان

کی ئی د خپلو منافعو د تامین لپاره رقابت کاوه. په تیر فصل کی مو وویل چه مهاجمینو او فاتحینو همیش د هندوستان د نیولو په لار کی پر افغانستان جنگ تحمیل کړی وؤ پدی مرحله کی ۱۹۱۷-۱۹٤٥ چه هندوستان د انگلیس لخوا نیول شوی او اداره کیدی صرف د هغه د ساتلو لپاره افغانستان تر فشار لاندی وو. روسانو د افغانستان په شمال او انگلیسیانو په جنوب او شرق کی د خپلو موضع گانو د ټینگولو او منافعو د دفاع کوښښ کاوه چه دا حالت پر افغانستان د سخت فشار سبب وؤ.

د روسانو د روځ په روځ بحری طاقت زیاتوب د دوی تاریخی تلاش چه تودو اوبوته ئی د رسیدلو لپاره کاوه نورهم زیات کړ مگر د انگلیس غوندی د یو قوی دولت موجودیت په منطقه کی د ده د پرمختگ جلو گیری کوله. د دی د وو طاقتو کشمکش پر افغانستان باندی لوی فشار اچولی وؤ.

د پښتنو او انگلیسانو دریم خونړی جنگ د دی سبب شو چه د افغانانو تنفردی د انگریزانو په مقابل کی نورهم ډیرشی. روسانو د دی موقع څخه استفاده وکړه او افغانستان ته ئی د دوستی لاس اوږد کړ. افغانانو که څخه هم روس ته په کراهت کتل خو تر انگلیسانو ئی د روس دوستی ته ترجیح ورکوله دا ځکه انگلیس ډیر تاوانی کړی وؤ او د هغه سره په جنگو کی ئی هرڅه د لاسه ورکړی وه پداسی حال کی چه روس لا دنژدی څخه تجربه شوی نه وو. د دیورند لاین همیش دانگریزانو او افغانانو تر منځ مناسبات خراب وساتل. انگریزانو تل دا فکر کاوه چه افغانان هر وخت وی پدغه برخه کی په اقدام لاس پوری کوی نو

ځکه ئی دښمنی ورسره ساتله او نه ئی پرېښود چه افغانستان یو مستقل،
یو موټی او قوی پر مخ تللی هیواد وی. تل ئی د افغانانو پر ضد توطئې
جوړولی. د انګلسیانو دغه د دښمنی ډک سیاست افغانستان مجبورا وه
چه روس ته ور نیژدی شی.

افغانستان یو په وچه محاط (land locked) هیواد دی چه
اکثراً صادرات او واردات ئی دچمن او تورخم له لاری صورت نیسی. هر
وخت به چه د افغانستان اقتصاد څه رونق پیدا کړ نو انګریزانو به لار
پر بنده کړه څو پدی ترتیب د افغانستان اقتصادی وضع خرابه شی
او ترقی و نکړی. افغانستان بله د تجارت لارنه درلوده بیله روسی څخه
نو مجبور وؤ چه د روسی سره خپل مناسبات همیش ښهٔوساتی.

د روسی پر پخوانیو اهدافو چه مهم ئی تودو اوبو ته ځان
رسول وؤ یو بل مهم هدف هم پهٔغه مرحله کی اضافه شو چه هغه د
کمونیزم د فلسفی ترویج او خپرول وؤ. روسانو کوښښ کاوه چه د بین
المللی ماتریالیزم (International materialism) فلسفه هر ځای
خپره کړی. خصوصاً د روسانو کوښښ په لومړی قدم کی دا وؤ چه خپل
ګاونډی هیوادونه د خپلی فلسفی تر تاثیر لاندی راولی څو لومړی خپل
سرحدات د خطر څخه وساتی او بیا کرار کرار مخ ته ولاړ شی. افغانستان
پدغه مورد کی روسانو ته ډېر مهم وؤ د اځکه یوئی خپل سرحدات
محفوظ پاته کیدل او بل د دی لاری ئی په هندوستان کی خپله مفکوره
ښه خپور ولای شوه. دغه سبب وؤ چه روسانو د افغانانو سره د دوستی
لاره غوره کړه.

روسیه په بین المللی سیاست کی همیش هوښیاره دقیقه او موقع

شناسه او سیدلی ده. دوی د هری موقع څخه چه په گټه ئی وه ښه استفاده کړیده او هر وخت ئی سیاسی خلاوی په خپله گټه ډکی کړیدی . د افغانستان سره په علایقوکی هم دوی ترهر چا پیش قدم او سیدلی دی او هره ممکنه موقع ئی په خپله نفع استثمار کړیده .

امان الله خان په زړه پاک ولی بی علمه بی تجربی او احساساتی او غیر مذهبی پا چا وو خصوصاً اروپا ته د ده سفر پرده دومره اثر وا چاوه چه د ده سترگی ئی پرځینو واقعاتو پټی کړی او داسی کاروانه ئی وکړل چه جامعی د هغو د قبول توان نه درلو او د بلی خوا افغانستان یو نوی پر ښنو دریدلی مملکت ووُ چه د کارو د ښه تنظیم اړاره ئی کافی پرسونل نه درلودل څه چه ووُ هغه هم قومی خانان او په مقتدرو طبقو پوری ئی اړه درلوده اکثره د دولت لوی ماموړین د دهٔ خپلوان وهٔ چه ډیر عیاش او بی کفایته وه . ده هغوی ته د خیانت په وجه سزا ورکول شروع کړل بیله دی چه د هغو په عوض کی نور خلک ولری هغو هم د ده په مقابل کی مقاومت شروع او د دولت دستگاه ئی فلج کړه . د ملایانو بی عزتی او د ښځو آزادی او خارج ته د هغو لیږل ، دین او سیاست بیلول او افغانی ټولنه پر غربی‌اصولو جوړول او چلول عام ولس ده ته بدبین کړ . دا ډول کړنلاره سبب شوه چه په افغانستان کی‌کورنی جنگ پیل شی او خارج ته دمداخلی ځای پیدا شی.

انگریزانو او روسانو دواړو د امان الله خان پر دوستی اعتماد نه درلود او هریو پر ده مشکوک وو چی د هغه بل طرف سره لار لری نو ځکه ئی د ده بقا نه غوښتل د ده دا ډول نامشخص سیاست هم د دی سبب شو چی روس او انگریز دی دواړه د ده په له منځه وړلو کی سهم واخلی .

اسلامی نړی هممغسی د پښتوا پښتانه په بی اتفاقی او ذلت کی پرته وه . او څوک نه وو چی د افغانستان سره د هغه په داخلی او خارجی مشکلاتو کی مرسته وکړی . لو ځکه مجبور وو دښمنو طاقتو ته ځینی امتیازات ورکړی . که څه هم په دغه دوره کی (۱۹۱۷-۱۹٤٥) د محمد نادر شاه او وروسته د محمد ظاهر شاه خارجی سیاست بد نه وو خومتاسفانه په داخل کی پسیف او ارتجاعی رو .

د افغانستان او روس مناسبات

۱۹۴۵ - ۱۹۸۰

د مخه مو وویل چې افغانستان په د وهم نړیوال جنگ کې رسماً بیطرف پاته شو . که څه هم د عام اولس همدردی د جرمنیانو سره وه . د ډیرو علتونو څخه یو مهم علت د اؤ چې جرمنۍ دافغانانو دد وو لویو تاریخی دښمنانو سره (انگلیس او روس) جنگ درلود . هر تاوان چه دوی دواړو ته رسیدی د افغانانو د خوښۍ سبب گرځید . د دوهمی نړیوالی جگړی په پای ته رسیدو سره د دنیا په نقشه کی هم لوی تغیر راغی ، اولسونه یو په بل پسی آزادیدل او د خپلواکی جنډی نوی نوی را پیدا او پورته کیدلی . استعماری طاقتونه جنگ دومره خپلی وه چه نور نی د خپلو ډیرو او پراخو مستعمراتو د ساتلو توان نه درلود د هندوستان خلکو هم د خپلی خپلوا کی لپاره مبارزه تیزه کړه بالاخره انگلیسان دهند څخه و تلوته تیار شول .

دوهم نړیوال جنگ لا پوره ختم نه وو (۱۹٤٤) چه افغانستان د هند آخرینی ویسرای (Lord Louis Mountbatten) ته په یو لیک کی د دیورند د لاین او د سرحد د مسئلی د حل ذکر وکړ . هغه په ځواب کی ورته ولیکل چی دا مسئله باید د آینده قانونی حکومت سره فیصله شی . دی خبری افغانستان ته امیدواری ورکړه .

په ۱۹٤٦م کال کی د افغانستان د رهبری په کدر کی لوی تغیر راغی هغه دا چی محمد هاشم خان صدر اعظم د ناروغی په وجه د خپلی وظیفی څخه استعفا وکړه او پر ځای ئی وروړ شاه محمود خان صدر اعظم شو . شاه محمود خان آزاد طبیعت او نسبتاً دیموکرات سړی ؤ د ده په وخت کی خلکوته د مملکت په اجتماعی ، اقتصادی ، فرهنگی او سیاسی مسایلو کی د فکر کولو او برخی اخیستلو نسبی آزادی پیدا شوه . دا فکرهم په دی دوره کی پیدا شو چی د مملکت د پرمختګ لپاره باید خارجی مرستی را جلب شی . د بغراکانال چه د هلمند په ولایت کی د افغانانو له خوا په محلی وسایلو کیندل کیدی (بغراکانال د خپل وخت ډیرلوی کانال وو چی تقریباً دیرش زروکسو د ورځی کار پکښی کاوه) دی مرحلی ته ورسید چه د ځینو تخنیکی عواملو په وجه ئی نور په محلی وسایلو مناسب او سریع پرمختګ ممکن نه وو . باید خارجی مرسته غوښتل شوی وای . په ۱۹۴٦م کال کی د یوی امریکائی کمپنی سره (Morison-Knudsen) د هلمند او ارغنداب د ناوی د سروی کار قرارداد شو . نوموړی کمپنی چی محوله سروی پای ته ورسول . افغانستان د نوموړی پروژی د جوړښت او پراختیا کارهم د همدغه کمپنی سره قرارداد وکړ . د افغانستان حکومت پس له ډیره غوره څخه امریکایان غوره کړل . داځکه انګلیس او روس دواړوته د افغانستان خلک د لیرو دښمنیو پواسطه بدبین وه . د جرمنی او جاپان سره ئی چه د دوستی سابقه درلوده . هغوی دواړو په دوهم نړیوال جنګ کی ماته خوړلی وه . د دوی مرسته نوره د افغانستان سره ممکنه نه وه امریکا یوازینی مملکت ؤ چه هم د افغانستان څخه ډیر لیری پروت ؤ هم ئی تخنیک ډیرمخته تللی ؤو اوهم ئی د افغانستان سره د دښمنی کوم

تاریخ له درلود . بل دا چه تر دوهم نړیوال جنګ پوری امریکا په بین المللی سیاست کی خصوصاً زمونږ په منطقه کی دومره مهم رول نه درلود . د دی نه‌درلودلایلو له مخی افغانستان د امریکا څخه د هیلمند او ارغنداب دناوی په آبادولو کی په دی فکر چی د هغه هیواد څخه به کمترین ضرر عایدوی مرسته وغوښته . دا لومړی مرسته وه چی افغانستان پس له دوهمی نړیوالی جګړی څخه دیو خارجی لوی طاقت څخه تر لاسه کړه .

په ۱۹٤۷م کال کی د هندوستان د آزادی موضوع رامنځ ته شوه افغانستان غوښتل چی د سرحد مسئلة حل شی . انګریزانو او د هغه وخت د هندوستان خلکو داسی فیصله وکړه چی د سرحد د خلکو څخه پوښتنه وشی (ریفراندم) چی د هند سره یوځای کیږی که د مسلمانانو د نوی مملکت (پاکستان) سره . افغانستان د مخه تردی چی ریفراندم عملی شی د هغه پرمحتویات ئی انتقاد وکړ او د هغه ترمیم ئی وغوښت. دافغانستان دی اعتراض ته انګلسیانو غوږ ونه نیو او ریفرندم د هند او پاکستان‌په منځ کی د انتخاب پر اصل عملی شو. لکه څنګه چی پیش بینی کیده د سرحد پښتانه په پاکستان پوری وتړل شول . افغانستان خفه شو . پاکستان په ۱٤ اګست (۱۹٤۷م) کی جوړاو رسماً اعلان شو .

روسانو د موقع څخه استفاده وکړه او افغانستان ئی تشویق کړچی پرنوی جوړ شوی پاکستان چی تراوسه لا پرپښونه وؤ دریدلی حمله وکړی صوبه سرحد او بلوچستان څپنی ونیسی . افغانستان دیوی خوا د روسانو په نیت ښه پوهیدی چی څه غواړی او د بلی خوائی د یو مسلمان وروړ سره چی تازه ازاد او د هندوانو څخه جلا شوی ؤ جنګ

کول نه غوښتل نوصبر او تامل ئې غوره وګاڼه او د جون ۲۱ (۱۹٤۷) تاریخ ئې هغه اعلان بیا تکرار کړ «چې که پاکستان مستقل او غیر جانبدار پاته شي موږ د هغه حمایه کوو . افغانستان په وچه محاط هیواد دی چې بحری لاری ته ضرورت لری دیو مستقل او آزاد پاکستان سره به ټول مشکلات د ورورې له لاری په آسانی سره حل شي» .

انګریزانو د هند او پاکستان څخه په وتلو پیل وکړ د ټولو ځایو څخه ووتل مګر د افغانستان ته څرمه سرحداتو څخه پوره ونه وتل او د ٤٨ په شمیر فوځي ټولی عسکرئ ځای پر ځای پریښودل . دی وضعی افغانستان سخت نا آرامه کړ اود پاکستان پر استقلال او غیر جانبداری مشکوک شو . د انګلیس په مشترک المنافع سازمان کی .

(British Common Wealth of Nations) د پاکستان پاته کیدل د افغانستان بدبینی نورههم زیاته کړه او دا فکر د افغانستان د سیاست مدارانو په ذهن کی پیدا شو چې انګلیس د منطقی څخه پوره ندی وتلی . د دغو بدبینیو په نتیجه کی افغانستان د ملګرو ملتو په مؤسسه (United Nations) کی د پاکستان د شاملیدو په مقابل کی مخالفه رایه ورکړه (۱۹٤۷) دسمبر .

پاکستان یو حقیقت وؤ چې د هندوستان د تجزئی څخه وروسته منځ ته راغی او مجبوؤو چی دیو آزاد اومستقل هیواد په حیثیت دخپلی خاوری دتمامیت او دخپلو سرحداتو دحفاظت دفاع وکړی . د افغانستان په سیاسی محافلوکی د اخبره ومنل شوه چی پاکستان ته چه کوم

سرحدات دویش په وخت کی ورسپارل شوی دی پاکستان د هغه په دفاع مجبور دی نوئی د سولی او خبرو لار غوره وګڼله . افغانستان د ملګروملتو په موسسه کی د پاکستان په خلاف خپله مخالفه رایه بیرته واخیستله او د موضوع د اهمیت په وجه ظاهر شاه خپل مشر اکا (مارشال شا ولی خان) په پاکستان کی خپل سفیر مقررکړ . شا ولی - خان په جون ۱۳ - ۱۹٤۸م کال کی اعلان وکړ چی زموږ پاچا هدایت صادر کړیدی او زه د افغانستان د نماینده په حیث اعلانوم چی افغانستان د پاکستان سره تردی وروسته د سرحداتو اختلاف نه ساتی .

د پاکستان او افغانستان روابط نسبتاً ښه وه خو هغه وخت بیا خراب شوه چی داګست په ۱۲ - ۱۹٤۹م کی د پښتونستان په نامه ملی اسامبله د میرزا علی خان (مشهور په فقیرایپی) په مشری جوړه او د پښتونستان آزادی ئی اعلان کړه په بلوچستان کی شهزاده عبدالکریم - خان هم د فقیرایپی لار تعقیب کړه . د لیاقت علی خان او د کابل د حکومت ترمنځ د سؤ تفاهم په وجه لفظی جنګ شروع شو ډیرو کسانو منځ ګړیتوب وکړ څه فایده ئی ونه کړه . سرحدات به څینی وخت بند وه څنی وخت خلاص ، چی د افغانستان پر اقتصادی انکشاف ئی ډیر بد اثر کاوه د هیلمند پروژه چی امریکایانو په هغه کی کارکاوه په دغه وجه ډیر وځنډیدل او نور انکشافی پلانونه هم متضرر شول .

افغانستان د خارج سره د ارتباط د اقتصادی انکشاف دبی‌ځنډه ادامی او د صادراتو او وارداتو لپاره یوی داسی لاری ته ضرورت درلود چه مطمئنه او همیشه خلاصه وی . دالار یوازی د روسی لاروه . افغانستان بنا پر دغه مجبوریت د اولین وار لپاره شوروی روسیی ته مخ

وارِاوه او په جولای ۱۹۵۰م کی ئی د بار تری تجارت یوځلور کلن قرار داد ورسره لاسلیک کړ. دالومړی قدم وؤ چی افغانستان د روس خواته ور واخیست.

روسانو په ۱۹۵۲ م کی په کابل کی تجارتی دفتر هم خلاص کړ.

په دغه وخت کی د افغانستان په داخل کی سیاسی حرکتونه پیدا شول چی مشهور ئی د ویښ زلمیانو تحریک وو چی په (۱۹٤۹) په قندهار کی منځ ته راغی کرار کرار په ټول مملکت کی ئی اثرپیدا کړ. اکثراً تعلیم یافته ځوانان اوځینی د حکومت لوړ رتبه مامورین په دغه حزب کی وه. ویښ زلمیان ټول هغه کسان وه چی د مملکت د هغه وخت د موجوده وضعی څخه ناراضه وه. دوی په پارلمان کی چی تازه ئی قدرت او د حکومت څخه ئی د پوښتنی او استجواب حق ترلاسه کړی وو نفوذ درلود همدا راز ئی په مکاتبو کی هم لوی اثر وو چی د حکومت پر ضد ئی فعالیت کاوه. دوی د شاهی خاندان مخالف وه او ځینی نورو ئی بیا ملایان د مملکت د عقب ماندگی سبب گڼل. وطن، انگار او ندای خلق ددی دوری مهم غیر حکومتی جراید وه چی خپریدل. د محصلینو اتحا یه هم په دغه وخت کی جوړه شوه لنډه دا چه په افغانستان کی هغه وخت نسبی دیموکراسی وه. ویښ زلمیانو او نوری تعلیم یافته طبقی په داسی حال کی چی ځانته ئی خاصه او مشخصه ایډیالوژی نه درلوده او اکثر ئی غرب زده وه داسی تیز او چټی حرکت کاوه لکه څوک چی ئی دیو خارجی استعمار گر طاقت په مقابل کی کوی. دوی

د دوو داخلي لويو طاقتو سره همزمان جنګ کاوه لکه شاهي کورني او ملا و روحانيون . دوی د امير امان الله خان پر پلمه روان وه خو د هغه د سرنوشت څخه ئې درس نه وو اخيستی حکومت و ويريد چې مبادا اداره ئې د کنترول څخه ووزي ، په ۱۹۵۱ م کی ئې د محصيلنو اتحاديه رنګه اوځيني محصلان ئې بنديان کړل . په ۱۹۵۲ م کې ئې ټول غير حکومتي جرايد بند او د ويښ زلميانو د تحريک مشران ئې هم وليول . په دی ډول نسبي ديموکراسي هم له منځه ولاړه .

د مملکت داخلي وضعې پر عمومي اداری ، دهيلمند پروژې پرناکامي ، او د مملکت د اقتصادی او اجتماعي اصلاحاتو پر بطی انکشاف او ورسره يو ځای د قدرت پرويش د شاهي کورني په منځ کي اختلاف را پيدا کړ . يوی خواته ظاهر شاه او دده دوه سکه کاکاګان (شاه ولي خان او شاه محمود خان) او بل طرف ته ئې سردار محمد ـ داؤد ، دده ورور (سردار محمد نعيم) اواکائې محمد هاشم خان وه . د ظاهر شاه د درو اکاګانو دهو ښياری برکت وؤ چې د اکا زامنو ترمنځ ئې دا نزاع بيله خشونت څخه موقتاً داسي فيصله کړه چې شا محمود ـ خان به استعفا کوی سردار محمد داؤد به صدر اعظم او سردار محمد نعيم به هغه معاون او وزير خارجه مقرر کيږی اوظاهر شاه بههم هغسي پاچا وی .

په ۲۰ سپتمبر ۱۹۵۳م کی شاه محمود خان استعفی او سردار ـ محمد داؤد د افغانستان صدر اعظم و تماکل شو . داؤد خان يوچپګرا غير مذهبي ، مستبد ، قدرت پسند او دکتاتور ولی کارګر عفيف ،

صادق او د ملی صبغی در لوونکی جنرال ؤو . دده استبدادی مزاج او قدرت پسند طبیعت ده ته اجازه نه ورکوله چی په مملکت کی دی سیاسی افکار رشد وکړی او د سبا لپاره دی د رهبری کدر تربیه شی ، ده خپل سیاسی مخالفین په هر شکل چی وه سرکوب کړل او په ملک کی ئی داسی څوک پری نښود چی خلک دی پر هغه سبا راټول شی . اما په مملکت کی انکشافی فعالیت ته توجه زیاته شوه پنځه کلن انکشافی پلانونه جوړ او د خارج کوسکونه را جلب شول .

فنی کدر تربیه کیدی . او د مملکت پر هر گوټ کی لوئی او وړی پروژی شروع شوی .

په دغه وخت کی سردار محمد هاشم خان پخوانی صدر اعظم هم وفات شو (٢٦ اکتوبر ١٩٥٣م) . که څه هم داؤد خان چپ مزاج سړی وو خوبیائی هم غوښتل چی افغانستان بی طرفی وساتی امریکائیانو ته ئی په ١٩٥٣م کی د کابل د ښار د سړکانو د قیرکولو (Asphalt) درخواست وکړ خو هغو دلچسپی ونه ښووله بیا هغه کار روسانو وکړ .

روسانو موقع مناسبه وگڼل . ددی لپاره چی په افغانستان کی خپل پلانونه ښه منظم مخ ته بوزی او په عین حال کی افغانستان د خپل ځان څخه په لومړی سرکی ونه ویروی نو خپل یو مزدور حکومت (چکوسلواکیا) ئی افغانستان ته رامخ ته کړ .

په ١٩٥٤م کی افغانستان د چکوسلواکیا سره تجارتی قرار داد لا سلیک کړچی دهغی په اساس چکوسلواکیا ١٠ میلیونه ډالره په ٣ فیصد سود اواته کاله مدت افغانستان ته پور ورکړ چی په دغه

کریدت به د چکوسلوا کیا څخه سمنت ، ښیښه او د کندهار د ښوی د پراسیس کارخانه را نیسی . چکوسلوا کیا په همدغه کال یوبل تجارتی قرار دادهم د افغانستان سره امضأ کړچی د هغې په اعتبار چکوسلوا کیا افغانستان ته ماشین آلات ، موټراود تیلی کامونیکشن وسایل ورکړل او په عوض کی ئی پنبه ، وړی ، غوړی دانی اووچه میوه یووړل .

په همدی کال ئی په کابل کی یو تجارتی دفترهم خلاص کړ . په فبروری (۱۹۵۵م) کی پاکستان د بغداد په پکت کی شامل شو . [په (۱۹۵۸م) کی د دی پکت مرکز له بغداد څخه انقری ته په عراق کی د کودتا او د هغه پکت څخه دوتلو په وجه انتقال شو . په (۱۹۵۹م) کی دا پکت د سنتو (CENTO) په ناصه یاد شو] . افغانستان د پاکستان شاملیدل د بغداد او سنتو په پکت کی د ځان په خلاف وبلل او ادعائی وکړه چی پاکستان د روسی سره کوم سرحد نه لری چه د هغه طرفه په تشویش کی وی او هندوستان هم دومره لوی طاقت ندی چی پاکستان باید د هغه په مقابل کی په پکت کی د غربی دنیا سره ځان شامل کړی او د چین سره خو دوستانه روابط لری نو دا یوازی افغانستان دی چی پاکستان خطرځینی احساسوی او د هغه سره د مقابلی لپاره د غربی دنیا څخه مرسته غواړی . که څه هم پاکستان ، انگلیس ، امریکا ، بار بار دا خبره کړیده چی دا پکت د افغانستان په مقابل کی ندی بلکه د ایزنهاور د دکتورین په اساس د روس تهدید او محصور ول دی خو افغانستان قانع نشو .

داؤد خان د امریکا څخه د وسلی او نظامی مرستی درخواست وکړ . امریکا په ځواب کی ورته وویل چه که د بغداد په پکت کی

شاملیږی نه او که نه مرسته نشی ور سره کیدلای . افغانستان دا شرط د خپلی عنعنوی بیطرفی د اصل پر بنیاد رد کړل . دوپری Dupree په خپل، کتاب کی (افغانستان صفحه ۵۱۱) کی لیکی چه حتی افغانستان مایل وو چی د بغداد په پکت کی شامل شی پدی شرط چی امریکا دا تضمین وکړی چی که چیری پرافغانستان د روس له خوا حمله کیږی یا تخریبات شروع کوی امریکا به د افغانستان په کلکه دفاع کوی . د دوپری په قول افغانستان په هغه وخت کی غربی دنیا ته مهم نه وو او د هغه په دفاع کی دوی ته ډیره گټه نه وه نو ځکه امریکائی نظامی پلانگذارانو د افغانستان دا درخواست رد کړ .

د امریکا له خوا د افغانستان سره د نظامی مرستی ردیدل افغانستان نورهم په تشویش کی و اچاوه او د خپل امنیت په فکر کی شو خوبیائی هم د صبر او تأمل څخه کارواخیست او کتل ئی چه څه پیښیږی . په اگست ۲۷ (۱۹۵۵م) کی شوروی روسی د افغانستان سره د بارټری تجارت یو قرارداد لاسلیک کړ د همدغه کال په دسمبر کی بولگانین او خروشچف کابل ته سفر وکړا او د (۱۹۳۱) د بی طرفی او عدم مداخلت معاهده ئی دلسو نورو کالونو لپاره تجدید شو .

په جنوری ۲۸ (۱۹۵٦) کی روس افغانستان ته دسلو میلیون ډالرو دپور اعتبار ورکړ او وعده ئی وکړه چی د افغانستان په لومړی پنځه کلن انکشافی پلان (۱۹۵٦-۱۹٦۱م) کی به مهم سهم اخلی . په همدی کال روسانو پلخمری او دنغلود برق د کارخانو د سروی قراردادهم دافغانستان سره لاسلیک کړ . په اگست (۱۹۵٦) کی افغانستان د روسی سره د نظامی مرستو قرارداد د ۲۵ ملیونه ډالرو په ارزش لاسلیک کړ . ددغه

قرارداد په موجب روسی تعهد وکړ چه افغانستان ته به ټانکونه ، میګ الوتکې ، هلیکوپټر او ماشیندار توپک تحویلوی اوهم به د بګرام ، شین ډنډ او مزار شریف عسکری هوائی ډګرونه جوړوی.

دا صرف یوازی د عسکری سامان الاتو او جنګی وسایلو قرارداد نه وو بلکه په نظامی چارو کی د افغانی پرسونل تربیه کول هم شامل وه . د دغه قرارداد په بنیاد افغانی صاحب منصبان شوروی روسی ته د نظامی زده کړی لپاره ولاړل . له یوی خوا په روسیه کی عیش او عشرت نجونی ، شراب ، او بی دینی چه په افغانستان کی ئی د دی شیانو تصورهم نه کاوه او له بلی خوا د دوی د دماغو د پریوللو او د کمونیزم د مفکوری د ترزیق کولو لپاره د روسانو منظم پروګرام د دی موجب شو چی اکثراً افغانی صاحب منصبان دی د روسانو ترتاثیر لاندی راشی . روسانو به هغوی ته دایماً ویل چی د روسی او سنی ترقی ټول د کمونیزم د فلسفی برکت دی هر مملکت چی دا لار تعقیب کړی همداسی پرمختګ به وکړی . افغانانو چی به د خپل کور ، کلی او وطن دا بدحال ته فکر کاوه او بیا به ئی د روسانو مادی ترقی ته وکتل نوهر هغه څه چی به روسانو په صنف کی ورته ښوولی وه . په خپل ذهن کی قبول کړه . په دی ډول روسانو خپله مفکوره افغانستان ته ورننه ایستله او په ځوانه طبقه کی ئی ځای وانیو .

افغانستان په دی پوهیده چی روسانو ته ډیر تمایل څه خطرات لری خو چاره څه وه ؟ بیائی هم ددی لپاره چی خپله بی طرفی ئی ساتلی وی او د روسانو اثرات ئی پر مملکت یوڅه کم کړی وی د امریکائیانو سره یو تعداد قراردادونه امضا کړل چی مهم ئی په همدی کال ۱۹۵۰

د کندهار د بین المللی هوائی ډگر جوړول وو . د دی قرارداد اعتبار (۱۵) میلونه ډالره وو . همداراز په آریانا افغان بین المللی هوائی شرکت کی هم امریکائی کمپنی (Pan Am) ته د شرکت امتیاز ور کړل شو .

په همدی کال (۱۹۵٦) کی روسانو د افغانستان سره نور مهم اقتصادی قراردادونه هم امضا کړل . چی مهم ئی د جنگلک د کارخانی ورکشاپ ، د شیرخان بندر څخه تر کابل پوری د سړک جوړول ، دری کیلو متره اوږد د سالنگ دتونل جوړول ، د کابل د هوائی ډگر اصلاح، په مزار شریف کی د کمیاوی سری د فابریکی جوړول د شیر خان بندر اصلاح او ځینی نوری وړی پروژی .

افغانستان د روسی سره د خپل نظامی تړون تشویش درلود نوئی ځکه امریکاته درخواست وکړ چی افغانی صاحب منصبان په نظامی چاروکی تربیه کړی هغو دا درخواست تر یوحده ومانه دغه سبب ؤو چه هر کال به یوتعداد صاحب منصبان (خصوصاً هوائی) امریکاته تلل او تر تحصیل و روسته به ئی په افغانستان کی روسی میگ الوتکی چلو لی . افغانستان غوښتل چی خپل نظامی ضروریات له بیلو بیلو ځایو څخه تر لاسه کړی څو د شوروی په انحصار او فشار کی نه وی نو په مارچ (۱۹۵۷) کی افغانستان امریکاته د نظامی مرستو د لاس ته را وستلو د امکان پیشنهاد بیا وکړ د دغه موضوع لپاره په ۳۱ مارچ (۱۹۵۷) کی دایزنهاور خاص استازی (Richards) کابل ته ولاړ . خوکومه نتیجه ئی ورنه کړه داځکه چی افغانستان په وچه محاط مملکت ؤ چی امریکا ته ئی مستقیم گټه نه رسیده او فکر ئی کاوه چی که روس ئی هم

ولیسی پروا نه لری داځکه چې بحر هند ته بیاهم لارنشي پیدا کولای . نوځکه ئې داسې راپور د امریکا حکومت ته وړاندی کړچې د هغه په اساس امریکا باید افغانستان سره نظامی مرسته نه وای کړی . همداسی وسره . دوېری په خپل کتاب (افغانستان ص ۵۲۳) کې لیکي چه «د امریکا پالیسي د (۱۹۵۰) په لسیزو کی داوه چې هر څوک چې د روسی سره نژدی ارتباط لری او مرسته ورځخه اخلی هغه کمونست دی» . نوموړی مؤلف لیکی چې «حتی د امریکا یو لوړ رتبه د پیلومات خپله داؤد خان ته وویل چې افغانستان به څوکاله و روسته د کمونیزم تر تسلط لاندی راشي» . په دی ډول افغانستان مجبور ؤ چه د روسي سره دوستانه تعلقات وساتی امریکائیانوهم پدی ډول افغانستان روسانو ته ورپری ښود او د هغه د نفوذ تر ساحی لاندی ئې هیواد قبول کړ .

د «افغانستان» د کتاب مؤلف چې پخپله امریکائی دی به ۱۹۷۲ کی لیکی «- - - - که چیری یوضد امریکائی کودتا (د افغانستان) په مسلحوقواوو کی پیښیږی د امریکا د (۱۹۵۰) دلسیزو د نظامی مرستو زسوخته (سخته او نا ملایم) فلسفه په د هغی په مسئولیت کی شریکه وی ص ۵۲۳» همداسی پیښه شوه روسانو په افغانستان کی په ۱۹۷۸ کی کودتا وکړه او نور محمد تره‌کی ئې پر قدرت راوست نوری دنیا ورته کتل ، په (۱۹۷۹) کی حفیظ الله امین قدرت ته ورسید ټولو ورته کتل او په (۱۹۸۰) کی پخپله روسیه د (۸۵۰۰۰) فوځ سره په یوه کوچنی ، غریب او بی طرف مملکت باندی د دوستی په نامه برید وکړ او ټولی دنیا ورته کتل . اوس ئې دبی گنا افغانستان ځخه قصابخانه جوړه کړیده ، واړه ماشومان ، ښځی او زلمی په دی گناه د ناپالم بمونو په سرو لمبو کی سوځوی چې د بل چا ارادی ته نه

تسلیمیږي . د مکتب نجونې او هلکان پدې خاطر د روس د ټانګونو تر ځنځیرانو لاندې کیږي چه هغوی پخپل وطن کې خپل اختیار غواړي . دا هرڅه نوره دنیا وینې خو اقدام نکوي وائي چه افغانستان موږ ته ستراتیژیکي اهمیت نه لري او په وچه یو محاط غریب ملک دی دا که د روس وي نوڅه ؟

په (۱۹۵۷) کې ظاهر شاه روسیې ته سفر وکړ دې سفر د روس او افغانستان ترمنځ علایق لور هم زیات کړل او روسانو افغانستان ته د لورو مرستو وعده ورکړه .

په ۲۶ جون ۱۹۵۸م کې د روس او افغانستان ترمنځ د آمو رود څخه د برېښنا او آبیاري په منظور پروتوکول لاسلیک شو . په همدې کال چکوسلواکیا هم د افغانستان سره یو بارتري تجارتي قرار داد لاسلیک کړ . پولینډ هم افغانستان ته د دوه میلیونو ډالر وپور اعتبار ورکړ چې افغانستان به د پولینډ څخه د کمیاوي موادو ، نساجي ، زراعتي او صنعتي سامان آلات رانیسي او په عوض کې به ئې پنبه ، وړی ، پوست او میوه وړي .

په ۱۹۵۹ م کې د (Cento) د تړون په اساس په پاکستان خصوصاً په پیښور کې امریکائي نظامي تاسیسات جوړول افغانستان ته سرحدي تشویش نورهم ډیر کړ. په همدې کال د افغانستان نوجیانو ته دابنکاره سوه چې روسانو افغانستان ته زاړه ټانکونه ، طیاري نظامي موټران او سامان آلات ورکړي دي صرف نوي رنګ ئې ورکړي او ترمیم شویدي . ظاهر شاه او داؤد خان دواړه عسکري جنرالان او د فرانسې فارغ التحصیل صاحب منصبان وه . هر څه ئې پخپله ملاحظه کړل

دوی هم ناراضه معلومیدل ولی څه ئی کولای سوای غربی دنیا ددوی دمرستی درخواست څو څو واره رد کړی وو.

په دسمبر ۱۹۵۹ م کی ایزنهاور (د امریکا جمهور رئیس) کابل ته سفر وکړ. دده د سفر د نتائجو څخه داوه چی امریکائیان به د کندهار- کابل سړک، د کندهار - سپین بولدک سړک پخوی او د هیلمند د پروژی د اصلاح او پراخیا په لارکی به مرسته کوی خونظامی مرسته ئی رده کړه.

د ایزنه'ور سیاسی فلسفه داوه چی روس په سیاسی او نظامی طور سره احاطه کړی.

د افغانستان بیطرفی د پاکستان او ایران شا ملیدل په سینتو پکت کی دده د رضایت سبب وو. دده په نظر افغانستان د دومره اهمیت دراودنکی نه ووچی په زیاتو اقتصادی او یا نظامی مرستو دی وارزی. دده خاص استازی (Richards) او نظامی مشاورینو د افغانستان غرنی حالت د لوجستیکی لحاظه او د بحر څخه لیری والی په ستراتیژیکی لحاظ ددی لایق نه ګڼل چی د غرب ډیر کومکونه دی ورسره وشی.

په دی ډول د ایزنهاور له سفره کومه خاصه نتیجه او په زړه پوری ګټه لاس ته را نغله د ده د معاون (ریچاردنکسن) د سفر څخه د افغانستان په عام اولس کی تراوسه دا خبره خوله په خوله ویل کیږی چه هغه په کابل کی د خپلو امریکائیانو سره په یو مجلس کی ویلی وه چه اقغانستان ۱۲ ملیونه نفوس لری چه یود بله غله دی. داسی خلک اصلاً په کومک نه ارزی. که څه هم زما زړه ته داله لویږی

چې دا خبره دی د پولوی سیاست مدار اویو زمه‌وار مړی له خولی په عام محضر کی شوی وی خودا راته هم یقین دی چه نیکسن افغانستان ته ښه نیت نه درلود که نه ولی د افغانستان خلکو په ایزنهاور یا بل چاپسی دا خبری نه ترلی . نکسن د خپل جمهوری ریاست په دوران کی هم د افغانستان سره کوم د ویلو وړ تعلقات ندی ساتلی .

د افغانستان سره د امریکائیانو سوړ چال چلند له یوی خوا افغانستان لورهم روسانو ته اجباراً ورځ په ورځ ورنژدی کاوه او د بلی خوا د پاکستان ورځ په ورځ نظامی پیاوړتیا ددی سبب شوه چه په ایوب خان (چی پخپله یو نظامی افسروو) او دده په مشاورینو کی غرور غیرواقعیت بینی او د زور آزمائی فکر پیدا کړی . د افغانستان د حاکمه طبقی غیر ملی سیاست هم ددی سبب سو چی وئ نکړای سوای د پاکستان سره د تفاهم لار پیدا کړی .

دافغانستان نژدیوالی روس ته او دپاکستان نظامی پیاوړتیا د دوو گاونډی اوورونو هیوادو (افغانستان او پاکستان) ترمنځ مناسبات ورځ په ورځ خرابول . روسانو ددی وضعی څخه دایماً په خپله گټه بهره برداری کوله . په هره خپرونه او اعلامیه کی ئی د پښتونستان مسئله یا دوله او پر اور ئی تیل پاشل . هندوستان هم د پاکستان سره د دښمنی په وجه د پښتونستان مسئله په هر مجلس کی یادوله او خپل حمایت ئی څرگنداوه . د خان عبدالغفار خان او دده د نورو ملگرو موجودیت په افغانستان کی دا مسئله هیڅکله سړیدوته نه پریښوده د دواړو مملکتو رادیوگانو یو په بل پسی پروپاگندونه شروع کړل . سرحدونه بند شول او د پاکستان حکومت د افغانستان د کوچیانو د عادی تگ را تگ

مخ ولیو . (په ۱۹۶۱ م کی د پاکستان د فوځ او کوچیانو ترمنځ سخت جنګ و نښت) . د افغانستان او پاکستان ترمنځ ذ ورځ په ورځ زیاتیدونکی تریخوالی او د سرحد هر وخت بندیدل د افغانستان په سرحدی خلکوبی دانارضایتی راولاړه کړه اوویل ئی چی که ددی دواړو حکومتو سیاست هر څه وی وی به خوسوړ د سرحد د دواړو خوا وخلک یو دبل خپلوان او د یو قوم خلک یو موږ مجبوریو یو اوبل ته آزادانه بیله پاسپورته ولاړ او را شو . نیم قوم د سرحد یوی خوا نیم بلی خواته دی. یو وروریوی خواته‌بل بلی خواته داکازامن دخط پر دواړه خوا پراته دی. او د بلی خوا دسرحد بندیدل دافغانستان اقتصادی پروژی تقریباً فلج کړی وی‌چه د موادو د آزاد تګ او راتګ پرته د هغو سرته رسول مشکل وو . روس په دی حالاتو کی سخت فعال وو افغانستان ته ئی د هر راز مرستو ترانزت او نوری آسانتیا وی برابرو لی مثلاً د ننګرهار د آبیاری پروژه ، د سردی د ابیاری پروژه ، د نغلو د بریښنا او بند د ساختمان پروژه ، د پنجشیر پر رود د برق د پروژی او داسی نوری لویو او وړو پروژو قراردادونه ئی د افغانستان سره وکړه . خودی ټولو اسانتیا وو هغه مادی او معنوی ضرر نشوای جبران کولای چی د پاکستان د سرحد د بندیدو څخه پیښ وو . خصوصاً د سرحدی خلکو د شکایت سیاسی اثر پر حکومت ډیر دروند وو بیله دی بله چاره نه وو چی سیاسی صحنه باید بدله شی .

پردی ټولو واقعیاتو سربیره د داؤد خان تند مزاجی او قدرت طلبی ظاهر شاه پښ ډیر ځوراوه چه مبادا یوه ورځ د ده سلطنت دهمدی داؤد خان له لاسه نسکورشی نوئی په خپل کور کی مشوری شروع

کړی . داؤد خان هم له یوی خوا د سیاسی صحنی د تغیر ضرورت محسوساوه او له بلی خوا د ظاهر شاه سره ئی چه په دیرش کاله پاچاهی کی ئی ډیری تجربی تر لاسه کړی او په ولس کی ئی پوره ځای نیولی وو هم مقابله نشوای کولای هغه وو چی په ۳ مارچ (۱۹۶۳م) کی داؤد خان د خپلی وظیفی څخه استعفا وکړه او پرځای ئی ډاکتر محمد یوسف صدر اعظم شو . روسان د داؤد خان په استعفا ډیر خفه شول خو د افغانستان نوی حکومت روس ته د خپلی بیطرفی او د هغو سره دښوسناسباتو د ساتلو وعده ورکړه . د داؤد په استعفا او د ډاکتر محمد یوسف په تقرر سره په افغانستان کی د مشروطه شاهی او یو قانونی حکومت د منځ ته را تللو لار هواره شوه . د پاکستان او افغانستان مناسبات عادی شول ، سرحدات خلاص شول او اقتصادی پروژو په فعالیت شروع وکړه . نوی اساسی قانون جوړ او په ۹ ستمبر (۱۹۶۴) کی اعلان شو . دی قانون د پاچا او دده د کورنی ، د خلکو ، شورا ، قضا ، او اجرائیه قوی وظایف او مسئولیتونه تعین کړل . پاچا واجب احترام ولی غیر مسئول وو دده د کورنی غړو په لوړو مهمو پستوکی کار نشوای کولای خو بالقوه ټول او هرڅه د دوی په لاس کی وه . خلکو ته قانونی آزادی او د سیاسی گروپو او احزابو د تشکیل وعده ورکړه شوه .

روسانو د افغانستان د احتیاجی ورځی له یوی خوا او د اساسی قانون له آزادیو څخه له بلی خوا بده استفاده پیل کړه او په ملک کی ئی د خپلی نظری د طرفدارانو په علنی حمایه لاس پوری کړ . دوی نور محمد تره کی او ببرک کارمل او نورو کمونستانو ته کتابونه ، چاپ شوی مواد او پیسی رسولی . حکومت هم دوی ته د روس له ویری او

د خپلی بی‌ایمانی په وجه څه نشوای ویلای حتی هغوی ئی د خپل بقا اپاره حمایه کول . د دوی تعداد ورځ په ورځ ډیریدی چی ببرک ، اناهیتا ، نور احمد نور او حفیظ الله امین چه د کمونستانو مشران وه د حکومت په مرسته ولسی جرگی ته راغلل او د حکومت په هر تصمیم کی ئی د مداخلی حق پیدا کړ تردی چی د ډاکتر محمد یوسف صدر اعظم د دوهم وار تقرر په مقابل کی ودریدل ، نا خود اگاه محصلین ئی را و پارول او پر ولسی جرگی ئی حمله وکړه په سبائی ۲۵ اکتوبر (۱۸٦۵) د ډاکتر یوسف د کور په مخ کی د عسکرو سره جنگ شو او دری کسه مړه شول او څو نور زخمیان شول چی دا ورځ د عقرب په دریمه شهرت لری . څلور ورځی وروسته ۲۹ اکتوبر (۱۹٦۵) ډاکتر یوسف مجبور شو چی دمحصلینو او متعلمینو دارامی لپاره استعفا وکړی . پرځای ئی محمد هاشم میوندوال صدر اعظم وټاکل شو . نوموړی پوهنتون ته ٤ نومبر (۱۹٦۵) ولاړ او په فاتحه خوانی مجلس کی ئی گډون وکړ چی د دریمی د عقرب د شهیدانو په یاد جوړ شوی وو . دا مجلس د کمونیستانو له خوا تنظیم شوی وو . عام محصلین تر هغه وخته نه پوهیدل چی دا ټول تحریکات کمونیستان کوی داځکه هغه وخت احزاب نه وه او که وه دومره د پردی تر شاه وه چی عامو خلکو نشوای پیژندلای و روسته معلومه سوه چی د ایران د حزب توده خلکو په کابل کی د شرقی المان په سفارت کی ځای نیولی وو او د کابل مظاهری ئی د ببرک ، ناهتیا او نورو کمونستانو له لاری رهنمائی کولی . زه (ددی کتاب لیکونکی) په هغه وخت کی په پوهنتون کی محصل وم . میوند وال راغی او په خپله موقع شناسه او جذابه بیانیه ئی هلکان ارام او

قانع کړل . خو کمونیستانو چون دیو پلان په اساس کار کاوه پیشنهاد وکړ چې موږ د محصیلینو اتحادیه غواړو . صدر اعظم هم په داسې حساسه موقع کې مجبور ؤ مثبت ځواب ورکړي کمونیستانو داعتصاباتو ختم اعلان کړ موږ ټول صنفوته ولاړو او د محصلینو د اتحادئي اپاره انتخابات شروع شول . اکثریت محصلینو خصوصاً اطرافیانو د سیاست سره علاقه نه ښووله داځکه مور او پلار ئې په کوچینوالی لا دوی ته د حکومتو ظلمونه هر وخت بیانول او دوی ځپله هم دسردار محمد هاشم خان او داؤد خان د اختناق دوري ، مرګ او زندانونه لیدلي وه نو اکثرو محصلینو د حکومت له ویرې په سیاست کې برخه نه اخیستله خو کمونیستانو چې ترشائي روس غوندې پشتیوانه درلوده او د حکومت ضعف هم ور معلوم وو او حتی ځپله د حکومت د غټو خلکو اولاد کمونستان وه نوځکه د هیڅا څخه نه ویریدل علناً ئې پر حکومت انتقاد کاوه او پر ضدئي بیانئې ورکولي او ځانو ته به ئې سرتیري وطن پرستان ویل . کله چې دوی ځان د اتحادئي لپاره کاندید کړ اکثرو هلکانو دوی ته رایه ورکړه . اتفاقاً استاد سیاف (د افغانستان د ازادي لپاره د اسلامي اتحاد رئیس) او زه دواړه په دغه اتحادیه کې د خپلو صنفوله خوا نمایندګان راغلو زه د دارالانشاغړي هم وټاکل شوم د محصلینود اتحادئي اساسنامه جوړه شوه خو په پیل کې ئې د بسم الله الرحمن الرحیم د موجودیت او عدم موجودیت پر سر ډیر بحث وشو میدان موږ سیاستاً ځنې یووړ . کمولیستانو د دې لپاره چې په محصیلنو کې ډیر نفوذ پیدا کړي او خپل فعالیت او جذب نورهم ډیر کړي نوئې د اتحاد ئې په یوه جلسه کې ځنې شرمونکې پشنهادونه وکړل لکه په صنفو کې دې د محصلینو لپاره حاضري نه وي ، د کامیابي اوسط دې ٤٠ نمري وي ،

یو ناکام محصل دی د دری چانسه امتحان حق ولری ، په څلور مسلسل کاله ناکامی دی یو محصل د پوهنتون څخه خارج شی او داسی نور خواهشات چی هیڅ یو معقول پوهنتون هغه نشوای منلای . اکثریت اعضا دا پیشنهادات تصویب کړ خو مائی علنی مخالفت وکړ په اول کی ډیر تشویق او ترغیب شوم ډیری میلمستیاوی راته وشوی حتی فحشانه هم ولمسول سوم خوچی کار ونه شو بیائی تهدیدولم پوهنتون دا پیشنهادات رد کړل . کمونیستانو هم د پوهنتون اداری ته بهانه اتوله د دیسمبر په میاشت کی ئی د ساینس په پوهنځی کی د جرمنیانو پرضد اعتصاب شروع کړل چه دا امپریالستان دی او زموږ وطن استثماروی . . . او څینی نوری خبری . هلکانو هغه وخت امتحانونه ورنه کړل او د حوت په اواخرو کی ئی امتحانونه ور کړل چی ډیر بیچاره او ساده محصلین ددی سیاسی بیزووانی قربانی سول .

دا یوه برخه د کمونیستی فعالیتو ما د پوهنتون په ساحه کی بیان کړه تردی وروسته پوهنتون د سیاسی رقابتو مرکز وګرځید . کمونستان دومره سپین سترګی شول چی محصلین ئی لمونځو او روژوته نه پریښول ، غوښتل ئی د کابل پوهنتون د مرکزی لیلیی په جومات کی کانسرتونه جوړ کړی او پر دینداره محصلینوئی هرځای ریشخندونه وهل . په حکومت کی هم د دوی نفوذ ډیر شو . په هر وزارت کی کمونیستان لوړو رتبوته ورسیدل او څینی حکومتی مامورین به بیا اماتور کمونیستان وه . حکومت هم دومره ضعیف ووچه څوک نه پوهیدی چی دا حکومت اصلاً کومه لار تعقیبوی .

د افغانستان حکومت په بین المللی ساحه کی دروس په ګټه خپل

بی طرفی او په ملی ساحه کی خپلی بی کفایتی او بی تفاوتی ته ادامه ورکړه . د کابل پوهنتون د شرق او غرب د تعلیم د تقاطع ځای وو د طب او حقوقو وسیاسی علومو پوهنځیانی د فرانسویانو په لاس کی وی ، د اقتصاد او طبیعی علومو د پوهنځیانو سره جرمنیانو مرسته کوله، انجیزی ، زراعت او تعلیم او تربیه د امریکائیانو سره توامئیت درلود . د پولیتخنیک پوهنځی د روسانو په لاس کی وه او د شرعیاتو د پوهنځی سره د مصر د الازهر پوهنتون مرسته کوله . د افغانستان په انکشافی پلانو کی هم د شرق او غرب سهم او رول هر چاته په واضح ډول معلومیدی مثلاً د ۱۹٦۸-٦۹ په انکشافی پلان کی روس ۳۲/۰٤ ملیون ډالره ، امریکا ۱٦/۹ ملیون ډالره ، غربی جرمنی ٦/۳٤ ملیون ډالره ، چین ٥/٦۳ میلیون ډالره او فرانسی ۲/۹۸ ملیون ډالره مرسته کړیوه . د افغانستان د پلان په وزارت کی به امریکائیان ، روسان ، چینایان ، جرمنیان ، فرانسویان په یوه میز کښیناستل او د مملکت د انکشاف لپاره به ئی پلان جوړاوه چی دا به عجیبه منظره وه مثلاً په هیلمند کی امریکائیانو ، په سرده ، ننگرهار او کوکچه کی روسانو ، په پروان کنړ ، درونټه او بگرامیو کی چینایانو ، په پکتیا او کابل بریښنا کی جرمنیانو او د بلخ په نساجی کی فرانسویانو کار کاوه ، البته روسانو نسبت نورو مملکتوته زیات سهم درلود .

په دغه دوره کی د مطبوعاتو په ساحه کی هم یوڅه ازادی محسوسه شوه ډیر جرائید را وتل چی ځنی ئی مذهبی ، ځینی کمونیستی ، ځینی ملی او ځینی بیا حکومتی او ځینی آزاد وه چی په لاندی ډول ئی خلص ذکر کیږی :

د جریدی نوم	لومړی شماره	د مصادری نیټه	سیاسی تمایل ئې
۱- وحدت	۳۱ جون ۱۹۶۶	۲۰ جون ۱۹۶۶	خلیلی‌ئې حمایه کاوه
۲- پیام امروز	۹ فبروری ۱۹۶۶	۲۵ مئی ۱۹۶۶	ضد چپ
۳- افغان ملت	۵ اپریل ۱۹۶۶	۱۲ مئی ۱۹۶۷	نشنلزم
٤- خلق	۱۱ اپریل ۱۹۶۶	۱٦ مئی ۱۹۶۶	روسی کمونست
٥- مردم	۱۱ مئی ۱۹۶۶	۱۵ جون ۱۹۶۶	ضد خلق
٦. مساوات	۲٤ جون ۱۹۶۶	- -	دیموکرات مترق
۷- پیام وجدان	۲٤ جولائی ۱۹۶۶		ستم ملی
۸- پرچم	۱٤ مارچ ۱۹۶۸	۱۵ جولائی ۱۹۶۹	روسی کمونست
۹- صدای عوام	۲۷ مارچ ۱۹۶۸	۲۰ جون ۱۹۶۸	گاندیزم
۱۰- شعله جاوید	۱٤ اپریل ۱۹۶۸	۱۰ جولائی ۱۹۶۹	چینی کمونست
۱۱- ترجمان	۱۸ اپریل ۱۹۶۸		آزاد
۱۲- سبا	۸ مئی ۱۹۶۸		ضد چپ
۱۳- کمک	۱ اگست ۱۹۶۸	۱ اگست ۱۹۶۸	ضد حکومت
۱٤- کاروان	۲٤ سپتمبر ۱۹۶۸		آزاد ، حکومتی
۱۵- خیبر	۱۰ اکتوبر ۱۹۶۸	۲۹ اکتوبر ۱۹۶۹	ملی
۱٦- گهیخ	۱۳ اکتوبر ۱۹۶۸		اسلامی
۱۷- پروانه	۲ دسمبر ۱۹۶۸	۲۰ جون ۱۹۶۹	ضد حکومت
۱۸- هدف	۱۱ دسمبر ۱۹۶۸	۱۳ اگست ۱۹۶۹	ضد میوندوال
۱۹- جبهه ملی	۳۰ دسمبر ۱۹۶۸	۱۵ جون ۱۹۶۹	حکومتی
۲۰- پکتیکا	۱۰ مارچ ۱۹۶۹		نشنلیزم
۲۱- سپیده دم	۱۲ مارچ ۱۹۶۹	۱۰ سپتمبر ۱۹۶۹	گذارشی
۲۲- افغان اولس	۳۰ جولائی ۱۹۶۹	۱۵ سپتمبر ۱۹۶۹	نشنلیزم
۲۳- اتحاد ملی	۱۹ جولائی ۱۹۶۹		حکومتی

۲٤- روزګار	۲۸ اکتوبر ۱۹٦۹		آزاد - پارلمانی دیموکرات
۲٥- افغان	٦ ستمبر ۱۹۷۱		نشنلیزم - پارلمانی دیموکراسی
۲٦- ندای حق	۱٥ ستمبر ۱۹۷۱	۱۸ جون ۱۹۷۲	اسلامی
۲۷- ملت	۲٦ ستمبر ۱۹۷۱	۱۰ جون ۱۹۷۲	کمونستی نیشنلزم
۲۸- افکار نو	۳۰ اکتوبر ۱۹۷۱	۱ نومبر ۱۹۷۱	اسلامی
۲۹- پیکار	۱٥ دسمبر ۱۹۷۱		اسلامی
۳۰- شوخک	۱٦ دسمبر ۱۹۷۱	۸ جون ۱۹۷۲	آزاد

په دی لس کاله دوران کی (۱۹٦۳-۱۹۷۳ م) چی افغانان ورته په اصطلاح دلیم بندی دیموکراسی دوران وائی د افغانستان په انکشاف کی د شرق او غرب رقابت وو خود روس سهم ډیر معلومیدی او غربی نړی وله کړای شوای په اقتصادی لحاظ د روس څخه میدان یوسی. روسانو د شبرغان - روسی دغاز پایپ لاین د ۱۰۲ کیلومتر په اوږ- دوالی په ۱۹٦۸م کی جوړکړ د کابل د ښار د اوسیدونکو لپاره ئی (چی بیاوروسته اکثراً پخپله روسان پکښی او سیدل) دتا شکند پر نقشه د مکرویان تعمیرونه جوړ کړل. پولیتخنیک چی اوس دیو انستیتوت شکل لری د کابل د پوهنتون په چوکاټ کی ئی جوړکړ. د دوشی - جبل السراج سړک ئی د (۱۰۷ کیلو میتر) په اوږ دوالی جوړ کړ. د مملکت په شمالی صفحاتو کی تقریباً ټولی پروژی د روسانو په لاس کی وی. د روسانو دغه ډیر ارتباط او همکاری د هغو د تعلیمی پروګرام سره یوځای مخ ته تله هغو هر کال تقریباً (۱۰۰۰)کسه افغانی ځوانان چی دوولسم به ئی ویلی وو استول هلته به ئی شپږ - اته - یالس کاله تیر کړل. د خارجیانو لپاره روسانو په مختلفو ځایوکی خاص پوهنتونونه او

انستیوتونه در لودل هغه کسان چې د روسیې څخه به راتلل تل به ئې د هغه ځای په نجونو پسې ارمان کاوه او اکثرو بیاد ځانه سره هم را وستلې . د دوی په قول هلته پر درس اوسبق ډېر فشار نه وو . ناکامی نه وه او شراب او نجونې ارزان ترین شیان وه . خود مارکسیزم زده کړه حتمی وه .

دا واضح خبره ده چې یوځوان د افغانستان غوندې ټولنې څخه چې هلته د شهوت رانې پر سر شدید محدودیتونه وي یوې داسې ټولنې ته ځي چې یوه ښکلې پېغله په یوه قطې امریکائي سګریټو ، یو درځن غوټو، یو دوه روپه دستمال یایو امریکائي لیلامي پتلون یا داسي نوروکم قیمتو شیانو د چا سره شپې او ورځې تیروی ، شراب مېسر او د درسو فشارهم نه وی . ډېر کم کسان به وی چې هغوی پر خپل غرایزو پښې کښېږدي او درس ووائي او د روس د ټولنې او مفکوری تر تأثیر لاندې دی ولاړنشي . زما سره ډېروکسانو په افغانستان کې کار کړیدی . د کابل د انجینری د پوهنځي یو فارغ التحصیل ډېرښه پوهیدی ترا کثرو هغو کسانو چې د روسیې څخه ئې ماسټری او حتی دوکتورا راوړی وه . په افغانستان کی به د روسیې څخه ناکامه کسان ډېر کم ولیدل شي علت ئې دادی چې هلته د افغانانو لپاره ناکامی نه وه . په داسې شرایطو کی یوځوان طبعاً درس نه وائي په عیش او عشرت لګیاوی یوازې مارکسیزم زده کوی هغه هم دمارکسیزم مزایانه نواقص ئې . دا ځکه دوی خوحتی فرصت نه درلود چې مارکسیزم هم په دقیق صورت سره زده کړی . څه چې به په صنف کې استاد ورته ویل هغه به ئې زده او قبلول . تر صنف د باندې بیا شاګرد چیری وخت درلود چه نوره مطالعه وکړی . چې افغانستان ته به راغلل . دکتورا یاماستری

به ئې درلوده ، خارج به ئې ليدلی او ښه ژوند به ئې تير کړی وو واقعاً علمی او عملی کار به ئې په کومه پروژه کې په وس نه وو پوره نو مجبور وو د هغو نورو ملکرو سره چې دده همفکره وه يو لاس شی او دځان د بقا لپاره کار وکړی .

د غربی دنيا تعليم يافته گان تر شرقی تعليم يافته گانو نسبتاً لايق وه خو غرب ته هم د افغانستان د حاکمه طبقې او سرمايه دارانو اولادونه په لحاظ او واسطو تلل . چه پس له ځوکاله به بيرته وطن ته را غلل چندان مفيد به نه وه نقط دا به ئې زده کړی وه چې دورځې څنگه لباس واغوندی ، دشپې څنگه ، په واده کې څنگه لباس په کاردی ، په مجلس کې څنگه لاس او خوله و ښوروی او څنگه اکټونه وکړی چه خلک تر تأثير لاندی راولی اوهر ځای څنگه بې موروده د خپل سفر داستانونه بيان کړی چې خلک ووائی دی خارج ديده دی . غربی دنياته يو تعداد داسې کسان هم ولاړل چې غريبان وه هلته ئې د عياشی توان نه درلود مجبور وه چې درس و وائی او په تعليم او لياقت کې ئې خپله بقا و هوسائی ليدل داسې کسان چې بيرته وطن ته را غلل ډير غنيمت او مفيد واقع شول ، د فنی پروژو او حساسو کارو اکثره دروند پيټی د همدغو کسانو پر اوږو بار وو مگر په سياسی لحاظ دوی د قدرت خاوندان نه وه . داځکه چې يو خو دوی غريبان وه په حکومت کې ئې پايه نه درلوده بل حساس سياسی پستونه اشرافزاد گانو او يا کمونستانو يا کمونست مزاجو نيولی وه په دی ډول د افغانستان په اداری سيستم کې دری طبقې خلک وه :

۱ - اشرافيان چې معمولاً لوړ پستونه ئې اشغال کړی وه . دوی

او د دوی اولادونه اکثراً د غرب تعلیم یافته وه خو په اماتوری ډول ئی داسی ښوول چه چیی تمایلات لری دا ډله خلک عیاش، فحاش او د وطن د مصالحو په مقابل کی بی تفاو ته وه په هر څه کی ئی خپل عیش لټاوه او بس .

۲- کمونستان او کمونست مزاجه :

داډله په تعداد کی تر لومړی ډلی ډیره وه او پرڅو برخو ویشل کیده :

(الف) د شرقی بلاک تعلیم یافته ګان :- داډله اکثراً نالایقه او پخپل مربوط فن ښه نه پوهیده خو په ندرت لایق کسان هم پکښی پیدا کیدل . د دی وجه همداوه چی لومړی خو په افغانستان کی لایق شاګردان شرقی بلاک ممالکوته په خپله رضانه تلل او له بلی خوا هلته عیش و عشرت هم دوی درسوته له پرینښوول . دا ډله ورځ په ورځ په افغانستان کی ډیریدونکی وه داځکه شرقی بلاک هر کال تقریباً زر ، زرکسه د تعلیم لپاره قبلول اوبیا به ئی را استول دا خلک مناصبوته څه څه رسیدلی وه خو د خپلو بی کفایتیو په وجه هر ځای په علمی طور ناکام وه . د دوی کار خبری ، تبلیغات او پروپاګند وو . په دفترو کی د چایو مجلسونه اکثراً د همدی کسانو له خوا تاوده وه .

(ب) په دی ګروپ کی د وهمه ډله داسی وه چی د مکاتبو څخه د نالایقی او اکثراً د بد اخلاق په وجه خارج شوی وه . دوی د حکومت په مقابل کی عقده اخیستی وه . په کار هم دومره نه

پوهیدل ، دورو رتبو خاوندان وه. دځان د حمائی او د خپلی عقدی د خلاصون لپاره د داسی چاره دیو ځای کیدو په لټه کی وه چی هغه هم په لیاقت کی تر دوی لوړنه وی او د حکومت مخالف وی .

(ج) دریمه ډله هغه زحمت کښه اوکارګره طبقه وه چی په کښتو رتبو کی واقع وه شپه او ورځ یې کار کاوه ، دیوی خوا خپل غربت ، اجتماعی او اقتصادی نا برابریو او فشارونو ځورول اوله بلی خوا د کمونستانو د تبلیغاتو او د زرق و برق و عدو ترتأثیر لاندی تللی وه او د هغو حمایه ئی کول .

۳- مسلمان او وطن دوستان

دا هغه ډله وه چی اکثراً د کابل پوهنتون څخه فارغ شوی وه. غربی تعلیم یافته ګان هم څه پکښی لیدل کیدل. دا ډله اکثره غریبه او یاد متوسطی طبقی څخه وه . په درسو او محوله کاروکی لایقان پاک نفسه او وطن دوسته وه. د مملکت فنی او اداری چاری اکثراً د همدغو پراوړو تکیه وی . دا ډله پر دو وبر خوویشل شوی وه .

(الف) **با مسؤلیته کسان :-** دا هغه ډله وه چی د اسلام او وطن دوستی تبلیغ ئی د کار په څنګ کی هم کاوه . د کمونستانو خلاف په مظاهرو او اجتماعاتو کي هرځای په کلکه ولاړوه خلکوته ئی د کمونیزم نواقص او په افغانستان کی د روسانو شوم اغراض ښوول. دا طبقه همیش دکمونستانو سره په جنګ کی وه . دوی با عمله مسلمانان وه .

(ب) **بی تفاوتان :-** دا هغه ډله مسلمانان او وطن دوستان وه چی د

کمونیزم او مخرب عناصر و څخه ئی بد را تلل خو د هغو په خلاف ئی د عملی اقدام جرئت نه درلود . په مختلفو دلایلو ئی ځانونه قانع کول چی ولی باید بی تفاوته پاته شی چی حتی ځینی وختونه به د هغو دلایل قانع کوونکی هم نه وه مثلاً دامتل به ئی دلیل راوړی چی نیمه ډوډی دکوتی پای . دی غیر فعالی ډلی د مملکت د کارگری طبقی او مامورینو اکثریت تشکیلاوه .

په داسی حال کی چی د افغانستان حکومت د پورتنیو ډلو څخه جوړوو . پاچا ، دده کورنی وزیران ، وکیلان ، او نوره حاکمه طبقی په عیاشی ، فحاشی ، رشوت او نورو اجتماعی ناروغیو سخت اخته وه لوړ مناصب حتی وزارتونه په نامشروعو لارو لاسته راوستل کیدل . د شپی پارتی او د ښځو بازار گرم وو ،تحفی او رشوت د پر مختک لپاره عادی وسیلی وی . لوړو صاحب منصبو ته چاپلوسی ، غوړه مالی او ابروتو یول د ورځی موډ وو د حق احقاق بیله رشوت او واسطی نشوای کیدای . د غریب بوغ چانه اوریدی بهایان او زورور کسان تر قانون لوړ او د هغه د تطبیق څخه معاف وه . خانانو له دین او قانون دواړو څخه فراغت خط اخیستی وو هر ظلم چه ئی کاوه څوک نه وه چه مخ ته ئی ودریږی . عالمان د ټولنی ذلیل ترینه طبقه او رذیل ترین کسان د جامعی معزیزترینه طایفه وه . غلو اوقاچا قبرانو پارلمان ، وزارتونه او د مملکت داخلی و خارجی تجارت رهبری کاوه .

په طبقاتی لحاظ ژوند دومره تفاوت درلود چی یوه سړی به شل زره جریبه مځکه درلوده . شلو زروکسو به بیادیو جریب قباله په خوب هم نه لیده . د بزگر لور او زوی به دخان ، دلیونی او مست زوی په

خدمت کی وه او حتی پر هغو به ئی فحاشی زده کولی او ښځه بزگر به دخان صاحب او دبزگر ښځی به د بیبی صاحبی شپه او ورځ خدمت کاوه خوبیاهم بزگر په نس موړنه وو په وچ ډنگر بدن به ئی رگونه او پلی داسی ښکاریدی تابه ویل چی په رباب باندی د زیروبم تارونه ځغایدلی دی . تر دوو غوړوبه د خان په پوروکی غرق او تر مرگ پوری به گرو پاته وو . د مرگ وروسته به ئی مال او اولاد ټول د خان په پورکی خان ته ورسیدل .

په ښاروکی ژوندهم طاقت فرساوو ، قاچاق برانو ، اختلاس‌گرانو، رشوتخورو او بی عفتو کسانو دومره ښه ژوند درلود چی یو شریف سړی په مشروعه طریقه په پنځه لسله متواتره کار یوازی هغسی کور نشوای جوړ ولای کوم چی یو بډای په نا مشروعه طریقه جوړ کړی وو، د هغه د کور وسایل ، موټران او نوره دارائی خو په خپل خپل ځای پریږده . خارجی سوداگرو په پیسو داخلیان رانیول . خارجی متخصصین او کارکوونکی چی د افغانانو د خدمت لپاره را تلل په حقیقت کی د دوی پر سر باداران وه د بډایانو اولادو بیله دی چی په عیاشی اخته وی او په نجونو پسی هری خوانه وگرځی بله وظیفه نه درلوده . د دولت اداری ټولی په رکود اوبی ادارگی مبتلاوی .

په داسی حالاتو کی چی مملکت په اخلاق طور یو انحطاط ته روان وو . فقر ، بدبختی ، بی‌عدالتی ، ظلم ، ناروا ، اوبدامنی د مملکت پر هره ساحه خپل منحوس اثراچولی وو کمونیستانو د قدرت لپاره سخت فعالیت کاوه . د دوی ترشا د روس غوندی یوجهانی طاقت د دوی موقف نورهم ټینگاوه ، پیسی ، کتاب ، تعلیم او تربیه او پلانگ ئی ټول د

هغو په غاړه وو . انگریزانو د افغانستان په خلکوکی ډیر بد نوم پری ایښی وو چی ترا وسه د انگریز یا پرنگی لفظ په عامو خلکو کی د چالبازه فریب کاره او شیطان په معنی استعمالیږی . تردوهم نړیوال جنگ وروسته امریکا په بین المللی سیاست کی د انگریزانو جانشین شو چی د افغانستان تعلیم یافته گانو هغه ته په ښه نظر نه کتل د بلی خوا ترا وسه لا دروس په ژرنده چا اوړه نه وه کړی . کوم ممالک چه ئی په خیټه کی لویدلی وه لکه پولینډ ، چکوسلواکیا، هنگری ، بلغاریا ـ ـ ـ او نور د هغو آواز دده له خیټی څخه د باندی نه راوتلی که به راوتلی هم دده د خولی له لاری راوتلی چه څه دده زړه غوښته هغه به ئی ویل ، داسی مملکت نه وو چی یووار د کمونیزم تر تسلط لاندی کامل راغلی وی او بیادی بیرته خپله ازاد شوی وی چی افغانانو د هغو نویشتی لوستی اوترخی تجربی ئی لیدلی وای . د بلی خوا روسان پروپاگند دخپل هدف دلاس ته رواستلو لپاره یوه مهمه وسیله گنی. هر ځای او هر وخت ئی دا پروپاگنډ کاوه چی روس او سوسیالیزم د غریبانو ملگری د دریمی نړی د ممالکو طبیعی دوست دی . افغانستان هم غریب وو اوهم د دریمی نړی یوهیوا د وو . ډیر خلک د کمونیستانو د دغه و عدو او او پروپاگندو تر تأثیر لاندی ولاړل او که عملی طرفداری ئی نکوله ورته خوشبین خو وه .

یوه بله ډله وه چی د چینی کمونیزم لار ئی تعقیبوله (شعله جاوید) دوی د روسی کمونستانو (خلق او پرچم) سره په اصولو کی څه اختلاف نه درلود بلکه ټول دیوه مارکسیزم پیروان وه خوکوم اختلاف چه روس او چین په بین المللی سطح کی د خپلو خپلو مفافعو پر بنیاد

درلود دلته افغانی کمونستانو هم په پټو سترګو هغه هدایات د خپلو خپلو بادارانو څخه اخیستل او تعقیبول ئی . د دی دوو ډلو ترمنځ اکثراً سخت جنګونه نښتل . شعله‌یانو به خلقیانو او پرچمیانو ته رویژنستان او سوسیال امپریالستان ویل او خلقیانو او پرچهیانو به دوی ته مرتد او افراطیون ویل شعله یانو په لومړی سر کی ډیر رسوخ پیدا کړ نیمچه کمونستان دوی ته ورغلل خوکله چی چین په بین المللی سطح کی تر روس ضعیف دی دا ډله هم تر هغه بلی ډلی په هر څه‌کی ضعیف پاته شول او په حزب کی ئی داخلی بی اتفاقیو نورهم کمزوره کړل .

یوه ډله د افغان ملت په نامه وه . دی ډلی ملیت (نشنلیزم) د خپلی لاری مشعل ګرځولی وو . دوی د شرق او غرب دواړو مخالف وه لوی افغانستان چی د پاکستان صوبه سرحد او بلوچستان او روسیی ترکستان هم پکښی شامل وو د دوی مطالبه وه د دوی شعار یو موټی ، لوی اوپر مختللی افغانستان وو دوی دځانه کومه معینه اقتصادی او فرهنګی لار نه درلوده نوځکه په اقتصادی لحاظئی سوسیالیزم خوښ وو او په فرهنګی لحاظ لا پخپله هم نیتجی ته نه وه رسیدلی . دغه سبب وو چی افغان ملت کی به ځینی سوسیالستان او ځینی بیا مسلمانان لیدل کیدل په اخر کی داډله هم دبی اتفاقیو او فکری اختلاف په وجه ټوټه ټوټه شوه .

یوه بله ډله د مسلمانو ځوانانو ډله وه چون جریده ئی نه درلوده نوځکه معین نوم ئی هم نه درلود خو اکثرو ورته اخوانیان ویل . دی ډلی په افغانستان کی د واقعی اسلام د حاکمیت لپاره کار کاوه .

دوی هرچاته او په هر ځای کی د اسلام د دین مزایا او د سرمایه داری نظام او سوسیالیزم بدی ویل. دوی اسلام دانسانی ټولنی د واقعی سعادت لپاره یکی یوه لار گڼل . د دوی شعار داوو . «د خدای رضا زموږ هدف ، محمد زموږ رهبر ، قرآن زموږ قانون ، جهاد زموږ لار او شهادت زموږ آرزوده» . داډله د کمونیزم په خلاف را پورته شوی وه په تعلیم یافته طبقه کی ئی زیات کار کاوه . کمونستان ددی ډلی څخه سخت وبریدل داځکه د افغانستان ولس ټول مسلمان وو او دی ډلی په ولس کی په لږ وخت کی ډیر نفوذ وکړ . ځوانه طبقه ئی را بیداره کړل نورنو مسلمان ځوانان په پوهنتون او مکاتبو کی د کمونستانو په مقابل کی د دفاع او عجز په موقف کی نه وه . د کمونستانو او د دی ډلی ترمنځ سخت جنگونه وشول چی تقریباً ټوله د کمونستانو په ماته تمام شول . داځکه مسلمانانو شهادت خپله آرزو گڼل په داسی حال کی چی کمونستان د مرگ له ځایه تښتیدل . دا ډله په سرعت سره ورځ په ورځ ډیریدل .

نوری ډلی لکه د مساوات ډله (ډیموکرات مترقی) ، صدای عوام او ځینی بیا نوری حکومتی ډلی هم وی چی هرې یوی ځانته یو تعداد پیروان درلودل . پر مساوات د مملکت غیر مذهبی عالمه طبقه او اکثراً پخوانی ویښ زلمیان را ټول وه خوو روسته هغه هم ټوټه ټوټه شو .

د دی ټولو ډلود رقابت اصلی ځای پوهنتون وو او هر چا کوشش کاوه په محصیلنو او متعلیمنو کی قدرت پیدا کړی . داسی هفته خوبه نه وه چی په پوهنتون کی به پر کومی موضوع مظاهره او اعتصاب نه

کیدی . حتی ځینو کسانو ویل چی پوهنتون اوس د سیاسی جنګو میدان دی . ځینی وختو نه به دا مظاهری د پوهنتون د ساحی څخه ووتلی د مکاتبو متعلمین به ئی د ځانه سره یو ځای کړل او خیابانی شکل به ئی واخیست د ټولو مظاهره چیانو د ما زدیګر د ملاقات ځای پارک زرنګار (په شاهی ارګ پوری متصل جنوب طرف ته) وو . جذاب او انقلابی څوک هغه وو چی پر شاهی کورنی او حاکمه دستګاه حمله او انتقاد وکړی . دا کاریوازی کمونستانو کولای شوای داځکه چی هم ئی په حاکمه طبقه کی نفر درلودل چی د هغو په حمایه ډاډه وه اوهم ئی ترشا روس غوندے طاقت وو چی حکومت په آسانی د دوی په مقابل کی کوم جدی اقدام نشوای کولای . حکومت خصوصاً شاهی کورنی خپل حیثیت نور بایللی وو هیڅا ورته احترام نه درلود . د دوی څخه د مملکت اداره د لاسه وتلی وه . خصوصاً کمونستانو که د مسلمانو ځوانانو ویره نه وای هرڅه چی زړه ئی غوښتل هغه ئی کولای شوای حکومتونه ژر ژر بدلیدل او که به موجودهم وه د خپلی بی انضباطی او د ولسی جرګی د ناقابلو وکیلانو د بی ربطو خواهشاتو او استیضاح د لاسه ئی هم کار نشوای کولای . وکیلانو بل کارنه درلود چی ډله ډله به د هر وزیر په دفتر کی ناست وه او په هغه به ئی غیر قانونی کارونه کول که کوم وزیر به مقاومت و ښووه نو هغه به بیا په یوه بهانه او بله ولسی جرګی ته ورغوښتل کیدی او حق و ناحق پوښتنی به ځینی کیدلی او په دی ډول به ئی زهیرا وه چی بیا مقاومت و نه کړی . زه پخپله پارلمان ته د ناظر په ډول څو واره تللی یم عجیب خلک به پکښی را ټول شوی وه . ډیرو وکیلانو حتی سواد نه درلود. لږ لږ خطئی د دی لپاره زده کړی وو چی ځان د وکالت

د شرایطو قابل و گرځوی . څینې به بیاد یوی مهمې موضوع پر وخت ویده وه د رایه اخیستلو په وخت کی به د څنګ ملګری وېښوراوه ده چې به سترګی خلاصی کړي بیله دغه چې په موضوع پوه شی چې پرڅه رایه اخیستل کیږی و به ئې کتل چې د ده نورو ملګرو لاس پورته کړی دی او که نه . که هغو لاس پورته کړی وو ده به هم پورته کړ او که به هغو نه وو پورته کړی ده به هم د موضوع مخالفت وکړ. په داسی یوه ټولنه او شرایطو کی چې د کلاوی سر د ټولو څخه ورک وو هر چا چې هرڅه غوښتل هغه ئې کولای شوای . هر چا د خپل توان په اندازه د خپلو منافعو لپاره هلی ځلی کولی . واضح ده چې په داسی جامعه کی غریب او کمروزه پایمال او در بدره ژوند لری زور ور ورځ په ورځ نورهم طاقت پیدا کوی . بډایان نورهم بډایان کیږی او غریب ورځ په ورځ نورهم بد بخته کیږی . د دغه فعل او انفعالاتو په نتیجه کی افغانی جامعه تر ډیره حده پر دو و متمایزو برخو وویشل شوه . څو ماړه ، ډیروږی ، څو تعلیم یافته ، ډیر بیسواده ، څو غرب زده ، ډیر غنعنوی ، څو کمونست ، ډیر مسلمانان ، د څو کسو حکومت نور ټول غلامان ، شاهی کورنی هم د مملکت د چارو سره دومره دلچسپی نه درلوده او ډیر وخت به ئې په اروپا او امریکا کی تیراوه .

داؤد خان چې په (۱۹۶۳) کی بنا پرځینو مصلحتو د صدات څخه استعفی کړی وه دا حالات په دقت سره کتل . دی یو قدرت پسند او مستبد سړی وو . روسان ، کمونستان او چپی عناصر ده ته خوشبین وه او ده هم په هغو کی کافی خلک درلودل . ده د ظاهر شاه

د ایسته کیدو پلان هغه وخت و تاره چې هغه په ایتالیا کې په سفر بوخت وو. د جولای ۱۷ ۱۹۷۳ کې ئې د شپې پر دوو بجو کودتا وکړه او بیله دغه چه کوم تلفات ورکړی قدرت ئې ونیو او دجمهوریت اعلان ئې وکړ. خلك هم چې د شاهي کورنی د عیاشی او د وطن د بې اداره گی څخه سخت ستومانه شوی وه په نوی حکومت خوښ شول خصوصاً هغه وخت چې ئې د جمهوریت نغ و اورید. هر چا دا استدلال کاوه چې داؤد خان به یو څو کاله ژوندی وی بیا به گوندی یو سم سړی پر چوکی کښېنی حد اقل د شاهی کورنی څخه خو به خلاص شو. خلک د داؤد خان په مزاج پوهیدل. په لومړی سر کې خاانو، قاچا قبرانو، غلو او سرمایه دارانو ډیر احتیاط کاوه. رشوت کم شو او نظم دسلپین تر ډیره حده اعاده شو.

مگر داواری د داؤد خان ملگری عجیب خلک وه. اکثره کمونستان او د جامعی نالایق او بد اخلاقه ځوانان وه. خورد ضابطان وزیران شول دلومړنی مکاتبو معلمان والیان او ولسوالان سول، کمونیستان قاضیان او څارنوالان مقرر شول. چا هیڅ نشوای ویلای دا ځکه داؤد خان د همدغو خلکو په مرسته قدرت ته رسیدلی وو. کمونستانو د دی موقع څخه ښه استفاده وکړه. ډیر پوه او قابل مسلمانان او وطن دوست کسان ئې بندیان، شکنجه او شهیدان کړل. تول هغه کسان ئې په یوه نامه او بل نامه له منځه یو وړل چې دوی خطر ځینی احساساوه. محمد هاشم میوندوال (دافغانستان پخوانی صدر اعظم او مشهور سیاستمدار) دفیض محمد (داخله وزیر) تر لغتولالدی ماه ورکړه او بیائی پسي و تړل چې په خپله نکتائي ئي ځان پخپله

مړکړ . کمونیستانو ډیر کسان ژوندی ښخ کړل او ډیر کسان بیا د لوړی په زندانو کی مړه شول . د قلعه زمان خان او علاوالدین دسته جمعی مړګونه د دی دوری مشهوری خاطری دی . د دولت دستګاه د پولیسو په دستګاه بدله شوه او د مملکت اداره ټول د نالایقو او عقده والا خلکو په لاس کښیوته . ډیر مخلص مسلمانان د داؤد په وخت کی یا شهیدان او یا نورو هیوا دوته فرار شول خلکو کرار کرار د حکومت په خلاف مقاومتونه شروع کړل څو ځایه د حکومت او مسلمانو ترمنځ مسلح جنګونه ونښتل خلکو پر داؤد خان انتقاد کاوه چی کمونست شوی دی . او د افغالستان عنعنوی بیطرفی ئی له منځه وړی ده او روس ته تسلیم شویدے . داؤد خان په لومړی سر کی د خلکو مخالفت ته اهمیت نه ور کاوه او خپل نالایق ملګری ئی حمایه کول ولی چه کله پوه شو چی د خـلکـو مخـالفـت او مقـاومت ورځ په ورځ ډیریږی او خصوصاً د کمونستوالی او و روس ته د تسلمیدو تور پر لګول کیږی نو د امان الله خان د سرنوشت په فکر کی شو چی یوه ورځ به راشی چه دا خلک به ماد کافر په نامه د وطنه و باسی . نوئی سیاست ته کرار کرار تغیر ورکړ اول ئی اعلان وکړ چی زه په کومه پارټی پوری تړلی نه یم او کمونست هم نه یم بلکه مسلمان یم په هره بیانیه کی ئی د دی د وو خبرو تاکید کاوه . کمونستانو د داؤد خان دغه خبروته دومره اهمیت نه ورکاوه او خلکو ته ئی داسی ښوول چی دا خبری دی د سیاست له مخی کوی . دوی خپل کار کاوه په عسکری قواوو کی ئی خپل نفر ځای په ځای کړل په ملکی ادارو کی ئی هم حساس پستونه خپلو خلکو ته و سپارل . داؤد خان پوه شو چی خلک د ده څخه د قاطع عمل انتظار لری . نوئی کرار کرار دحساسو پستو او وزارتو

څخه دکمونستانو په لیری کولو شروع وکړه او کوښښ ئی کاوه چی خلک قانع کړی چی دی یو وطن دوست مسلمان افغان دی چی د مملکت بیطرفی د ده د سیاست اساسی بنیاد دی .

د داؤد خان په تغیر سیاست سره روسان خفه شول خوسیاستاً ئی عکس العمل نه ښووه . د دی لپاره چی د روس اثر پر افغانستان کم شی . داؤد خان غوښتل چی خپل موقف په بی طرفه هیواد وکی چی دی خپله ئی د موسسینو څخه وو مضبوط کړی او بل د پاکستان سره روابط چی ډیر وخت ښه نه وه عادی او دوستانه کړی په دغه منظور ئی یوگوسلاویا ، لیبیا ، هند او پاکستان ته دوستانه سفرونه وکړل (۲۱ د فبروری - مارچ ۸ - ۱۹۷۸) . پـه لار کی ئی ترکیه هم وکتل . د دغو مملکتو دهر یوه سره ئی دو جانبه د مرستی او همکاری قراردادونه امضا کړل . خصوصاً د لیبیا څخه ئی د افغانستان د انکشافی پروژو په تمویل کی د ډیرو مرستو وعده ترلاسه کړه . په پاکستان کی ئی د نظامی جنرال ضیاء الحق سره د دواړو مملکتو د مناسباتو د دوستانه کیدو خبری وکړی . او د لاهور د شالیمار په بن کی ئی د یوی بیانیی په ترځ کی د پاکستان خلکو ته د دوستی لاس وراندی کړ . او د مسلمانانو د وحدت د ضرورت تاکید ئی وکړ .

داؤد خان دخپل نوی سیاست دعملی کیدو په لارکی د دریم قدم په حیث،وغوښتل چی دعربی نړی سره روابط دوستانه کړی او دهغو دمرستو څخه د افغانستان په پرمختګ او د روسانو د نفوذ په کمولوکی استفاده وکړی . ده د عربو مرستوته په څو لحاظه اهمیت ورکاوه . لومړی دا چه عرب ظاهراً بیطرف وه او افغانستان هم یو بیطرف هیواد وو هیڅا

د دوی په منځ کې د روابطو پر ټینګولو په ښکاره انتقاد نشوای کولای دوهم عرب په نظامی لحاظ دامی طاقت نـه وو چـی د هـغو سـره د افغانستان نژدی روابط دی روسان په عکس العمل مجبور کړی . دریم دا چه عرب مسلمانان دی چی د افغانستان سره د دینی روابطو پر بنیاد په اسانو شرایطو ئی مرسته کول او څلورم دا چه عرب د خپلو سرشارو منابعو په وجه هر څو مره مرسته چی ضرورت وای د افغانستان سره کولای شوای . داؤد خان په دغه منظور سعودی عربستان، کویت، او مصر ته سفر وکړ (۲ اپریل تر ۱۰ اپریل ۱۹۷۸) او دهر یوه مرسته ئی د افغانستان لپاره را جلب کړه . ده په دی سفر کی د روس د نفوذ د ساحی څخه د افغانستان د ایستلو سیاست د عربستان مصر او کویت مشرانو ته مفصلاً تشریح کړ او رسماً ئی په یوه بیانیه کی ځینی و غوښتل چی د افغانستان په انکشاف کی چی څومره مقدور وی برخه واخلی او په دی ډول دی د خپل یو مسلمان دوست هیوا د افغانستان سره مرستـه وکـړی . هغـوی هـم مقابلتاً د ډیـرو مرستـو وعـدی ور سـره و کـړی . او مـؤفقانه هیواد ته را ستون شو .

داؤد خان نه پوهیدی چی د ده پخوانی غیر متوازن سیاست دامی شرایط پر افغانستان را وستلی وه چی کمونستانو په هر ځای کی نفوذ کړی وو حتی د ده په خپله کابینه او خاصو مشاورینو کی کمونستانو او د روس مخبرانو (K.G.B.) ځای درلود . متاسفانه د ده سره په دی دوارو سفرو کی محمد خان جلالر[1] چی د ده وزیر تجارت او وزیر

۱- (محمد خان جلالر اصلاً د مرکزی ایشیا یو ازبک دی چی پلرو

پلان وو هم ملګری وو . نو موږ په افغانستان کی د اکثرو با خبرو خلکو په قول د شوروی روسی د استخباراتی مؤسسی (K.G.B.) یو فعال غړی دی . ده دداؤد خان د دواړو سفرو مکمل حالات روسانو ته ور سول خصوصاً د دوهم سفر نتائج ئی چی ډیر حساس وه پخپله په ماسکو کی روسی مشرانو ته تشریح کړل .

د داؤد خان د بهرنی سیاست د دغه انعطاف په وجه له هری خوا سرمتی را جلب شوی او ډیری غټی اقتصادی پروژی تر جوړښت لاندی په افغانستان کی ونیول شوی . ښه می یاد دی چی د عربو تر سفر وروسته یوه ورځ داؤد خان د یوے موضوع په متعلق زه ور وغوښتم. موږ د وه په دوه ناست وو په داسی حال کی چی تر سترګوئی اوښکی تولیدی ما ته ئی د نصیحت په ډول داسی وویل «دا وطن

ئی دامو د رود د پوری غاړی څخه د روسانو له لاسه افغانستان ته هجرت کړی وو . د ده نژدی خپلوان اوس هم هلته دی او ځینی ئی په کمونست پارتی کی هلته لوړ مقام لری . دی خپله د افغانستان د تعلیم یافته طبقی په حکم د شوروی روسی د استخباراتی موسسی (K.G.B.) غړی دی . ده هم د ظاهر شاه په وخت کی د افغانستان په حکومت کی لوړ مقام درلود . هم د داؤد په دوران کی او هم اوس . نور محمد تره کی بر خلاف داؤد خان د نورو وزیرانو دی بندی نکړ بلکه په صدارت کی ئی خپل مشاور مقرر کړ او د ببرک کارمل په کابینه کی اوس وزیر تجارت دی) .

یوازی او یوازی تاسی خوانان ابادولای شی . شرق او غرب د دی
خاوری د ابادی سره داچسپی نلری . خارجیان زمونږ وطن ته راشی
خپل کومک کړی پیسی د معاش او وسایلو په شکل بیرته را څخه
یوسی . یوکال ، دوه . زمونږ په وطن کی چکرونه ووهی هغه دلیدلو
وړ ځایونه ووینی چی موږ افغانان چی د دی ځای اصلی اوسیدو نکی یو
د غربت او شرایطو د نه موجودیت پوجه ئی نشو لیدلای . بیاچه ولاړشی
نو یوه مقاله هم پخپلو جراید وکی را پسی ولیکی چی افغانستان دامی
پاته ملک دی ـ ـ ـ »

د دی دوسره ملی احساس د درلودلو سره سره کومه سیاسی غلطی
چی ده کړی وه هغه د ده او د ده د کورنی سرونه و خوړل او مملکت
ته ئی هم جبران نه کیدونکی تاوان واړاوه . هغه غلطی داوه چی ده
صرف د خپل اقتدار لپاره د روس لمن ته ځان و غورځاوه او د خپل
قدرت د بقا لپاره تر اندازی زیات روس ته متمایل شو او کمونستانو ته
ئی د حکومت په دستگاه کی فوق العاده اختیارات ور کړل . روسانو
دی په بین المللی ساحه کی تجرید کړ . او افغانستان ئی په نوری دنیا
خپل د سپوږ میانو څخه یوه سپوږ می قبول کړ . کمونستانو د ده د
قدرت څخه په سؤ استفاده سره په داخل کی ټول مسلمان او وطن
دوست عناصر سره او یا فرار کړل . د ده سالم تماس ئی د ملت سره
قطع او یا مشکل کړ او په فوځ کی ئی داسی کار وکړ چی د هغه تصفیه
بیا د ده په وس نه وه پوره . په عسکری فرقو کی حساس ځایو نه
کمونستانو او حتی په ارگ کی پخپله د داؤد خان په حفاظتی گارد کی
کمونستانو ځای درلود .

داؤد خان د خپل استبدادی خاصیت په وجه پر خپل شاو خوا حتی په ټول مملکت کی داسی څوک پری اښوول چی هغه دی لایق ، کارگر ، او وطن دوست وی . کله چی کمونستان ئی له وزارتخانو څخه ایسته کول پرځای ئی داسی کسان راوستل چی که هغوی کمونستان نه وه خود کار خلک هم نه وه . خصوصاً د ملی دفاع او کورنیو چارو و زار تونه ئی چی دواړه د مملکت ډیر حساس دفاعی او امینتی پستونه وه داسی کسانو ته ورکړل چی په خلکو کی ئی په بی کفایتیو ، رشوت خوریو او بد اخلاقیو شهرت د رلود . په دی ډول ده داسی یو منظم گروپ خلک نه در لودل چی هغوی دی و کولای شی ، د مملکت په چارو کی د ده سره مرسته وکړی او د ده دنوی خارجی سیاست په مطابق دی د مملکت په داخل کی هم لازم بدلون راولی . ده ټول ملگری د ساده شناخت او خوشبینی پر بنا پر ځان را ټول کړی وه . کمونستانو د داؤد خان د ناکامی لپاره په ترور ، بی امینتی او پروپا گند لاس پوری کړ . دوی اوس د داؤد خان څخه د پخوا په شان نه ویریدل ، د ده طاقت او قدرت په مالی ، عسکری ، داخل او خارج کی دوی ته ښه معلوم وو دا ځکه چی دوی څوکاله په حکومت کی ور سره شریک وه او اوس ئی هم د حکومت ښار گونه په لاس کی وه .

د کمونستانو یو مشر (میر اکبر خیبر) د یو نا معلوم چا له خوا په یوه شپه کی (16, 78 April) یا (۱۳۵۷-۱-۲۷) ترور شو . په بله ورځ ئی کمونستانو د هغه جنازه په شاندار و مراسمو د یوه غټ جلوس او مظاهری په شکل بدرگه کړه او پر حکومت ئی بد وویل په

داسی حال کې چې داسې جلوسونه او مظاهری د حکومت له خوا منع وی . حکومت د هغه په مقابل کی عکس العمل و ښود او د کمونستانو مشران ئې (چې نور محمد تره کی او ببرک کارمل هم پکښې شامل وه) بندیان کړل . د داؤد خان دی اقدام (د کمونستانو د مشرانو بندی کول) کمونستان سخت پریشانه او وار خطا کړل . د دوی د زیاتی وار خطائی علتونه داوه :

(۱) دوی د داؤد خان په تند او استبدادی مزاج ترهر چاښه پوهیدل او و یریدل چې مبادا ټول مړه کړی . دوی هم په دی پوه وه چې داؤد خان ورځ په ورځ د روس سره خپل علایق مستوی ، روس ممکن په دغه حساسه مرحله کی د دوی پر سر داؤد خان ته څه ونه وائی او ونه غواړی چې داؤد خان ته دا بهانه په لاس ورکړی چې هغه د روس دا ډول فشار په خپلو کورینو چارو کی مداخله وګڼی .

(۲) د کمونستانو ګوند او غړی هیڅ وخت د حکومت له خوا د یوه جدی خطر سره نه وه مخامخ شوی . حتی حکومتونو خپله د دوی د تقوئی کوښښ کاوه . د ظاهر شاه په حکومت کی پر مسلمانانو ډیر فشار وو په داسی حال کی چه کمونستانو آزادانه فعالیت کاوه . داؤد خان خو په لومړی سر کی بیخی حکومت په لاس ورکړ او چې چیرته سم مړی وو هغه ئې په دوی له منځه یوړ . په دی ډول کمونستان هیڅ وخت د حکومت د داسی سخت عکس العمل سره نه وه مواجه شوی حتی نور محمد تره‌کی چې د حزب مؤسس او مشر وو په خپل ټول عمر کی یوه ورځ

بندی نه شو . که څه هم بند او مرگ په سیاسی مبارزاتو کی یو عادی خبره ده خودوی نه وه په آموخته . نو حکه حتی یوه ورځ بندی کیدل هم سخت پر تمام شول .

د کمونستانو مشرانو په سیاسی مبارزه کی د سختیو د تحمل د نه در لې دلو او زیاتی وار خطائی په وجه په عسکری قواو کی خپلو گوندی غړوته د پاڅون او طغیان امر وکړ دوی دا امر هم په څو علتو وکړ .

(۱) دوی داؤد خان ترهر چا د نژدی څخه ښه پیژانده او د هغه ضعیفی او خالی نقطی دوی ته معلومی وی او په دی متقین وه چی په یوه قاطعه ضربه به هغه له پښو ولویږی .

(۲) کمونستان په دی هم پوهیدل چی یو خو عام خلک د داؤد خان څخه ناراضه دی چی د ده مرسته وکړی . او بل دوی هغه ته داسی څوک ندی پری ایښی چی پداسی سخته ورځ کی ئی په درد و خوری او دریم بل داسی طاقت هم په مملکت کی نشته چی د دوی مخ دی ونیسی .

(۳) دوی په دی متقین وه چی روسان به د دوی دا اقدام ناکامیدو ته پری نږدی دا ځکه د دی اقدام ناکامی به په افغانستان کی د کمونیزم او د روسانو د منافعو پر سر یو جبران نه کیدونکی ضربه وار ده کړی .

زما په فکر د دغه تحلیل پر بنیاد د ثور پر (۷-۲-۱۳۵۷) د ورځی پر ۱۱ بجو د داؤد خان پر ضد کود تا شروع شوه توله ورځ پر ارگ بمباری و شوی او تانکونو حملی پر کولی . جمهوری گارد څه

مقاومت وکړ خو هلته هم کمونستان وه او د هغه قوماندان ئې (صاحب جان) مړ کړ د شاوخوا عسکری فرقو څخه هم کومک ورته وارنه رسید یوازی دریشخورو په فرقه کی ډگروال محمد هاشم خان غوښتل چی داؤد خان ته نجات ورکړی تر یو څه ځایه چی راغی طیارو بمبارد کړ . داؤد خان په یوازی سر مقاومت کاوه . د ده نالایق وزیر دفاع (ډگر جنرال غلام حیدر رسولی) په ټولو فرقو و گرځید خو هیڅوا مرسته ور سره ونه کړه . دا ځکه چی د ده څخه چا ښه زړه نه درلود او نه ده په ټول ژوند کی داسی څوک پیدا کړی وو چی پداسی سخته ورځ کی دی ذ ده په درد و خوری . بالآخره ټخپله په یو کور کی پټ شو د هغه کور یو تن خلقی وو هغه خپلو ملگرو ته احوال ورکړ هغوی راغلل او دی ئی وینو او مړ ئی کړ . داسی شواهد شته چی د دی اپاره چی خلقیان په کودتا کی ناکام نشی روسانو هم د کودتا په ورځ په بمباریو کی د هغو سره مرسته کوله . داؤد خان د سبا سهار تراتو بجو پوری مقاومت وکړ او و جنگید . د ده د مرگ صحنه پخپله د تره‌کی د حکومت له خوا په رسمی ډول د کابل په غازی ستو د یوم کښی د لس گونو زرو خلکو په مخ کی په ۱۶ د جوزا (۱۳۵۷) ٦ جون ۷۸ ۱۹۷۸ د تورن اسد الله د مسلحو قوا ود مخابری د رئیس له خولی داسی اعلان شوه :

« . . . یو خلقی منصبدار داؤد خان ته سهار (۸ ثور ۱۳۵۷) ورغی چی د افغانستان ټوله عسکری قوا موږ ته تسلیم شویده داسی څوک نشته چه ستا حمایت وکړی نو ته هم نور مقاومت مکوه او تسلیم شه . هغه په ډیر قهرور ته وویل چی زما په قاموس کی د تسلیم

لفظ نشته او تعجب کوم چې د يو عسکری صاحب منصب له خوله څخه د تسليمی لفظ اورم . ماشين دار ئی را پورته کړ او پر نو موړی خلقی ئی فيروکړ . هغه ئی په اوږه کی زخمی کړ . وروسته تر يو څو دقيقو بيا اعلان و شو چې تسليم شه . ده په ځواب کی وويل چې تاسی کمونستان ، کافران او وطن فروشان يا ست زه به هيڅکله تاسوته تسليم نشم . د دی خبری په اوريد و سره موږ هجوم پر وروړ او فيرونه مو پری وکړل . دی او د ده ټوله کورنی هلته سره شول» .

خو په اصلی واقعه بيا هم عام خلک پوره نه دی خبر د جمهوری ارگ قالينی تر ډيره وخته په وينو سری وی او خلکو به ليدلی . په دی ډول داؤد خان له منځه ولاړ . دوه شپې وروسته نور محمد تره کی د افغانستان د خلق د ديموکراتيک گوند د عمومی منشی ، د افغانستان د انقلابی شوری رئيس د افغانستان د جمهور رئيس او صدر اعظم په توگه اعلان شو او ببرک کارمل د ده معاون ، حفيظالله امين خارجه وزير او داسی نوره کابينه و ټاکل شوه . د عسکری قوا وو تر تسلميدو وروسته حکومت په اداری دستگاه کی د خپلو نفرو د ځای پر ځای کولو په کارپيل وکړ . دوی د دولت ټول هغه مامورين چې د يوی اداری مسئوليت ئی په غاړه وو د خپلو وظيفو څخه ايری تنزيل او يا موقوف کړل . د انقلابی شورا د دريم نمبر فرمان په مطابق هر څوک په هره رتبه کی چه اداری لازم گڼل مقرر کيدای شوای . په دی ډول د داؤد خان د وختو د مامورينو د قانون هغه ماده چې تعليم او د کار سابقه د وظيفی په اشغال کی مهم رول د رلودله د اعتباره ساقطه شوه . خوور د ضابطان وزيران شول نهم او لسمه درجه اجير کارگران عمومی رئيسان شول او بی تجربی کوچنی هلکان ولسوالان او واليان شول .

پوه ، تعلیم یافته او با تجربه مامورین یادکاره لیری شول او یا په تنزیل رتبه سره په یو بل داسی ځای کی مقرر یدل چی وجود ئی هیڅ مفید نه وو .

حکومت د دی کار (تغیر او تبدیل) سره همزمان ، پوهانو او د هغو تعلیم یافته کسانو په نیولو ، بندی کولو او مړه کولو پیل وکړ چی دوی هغوی د خپل فکر مخالف گڼل . د کورو په پلټلو او د وسلو په را ټولولو ئی شروع وکړه . پوه خلک پوهیدل چی دا حکومت یو کمونست حکومت دی او خلقیان کمونستان دی خو عام و لس په مارکسیزم کمونیزم او یا نورو ایزمونو نه پوهیدی . دوی هیڅ دا فکر نه کاوه چی خلقیان ملحد او د اسلام دښمنان دی او خلقیانو هم دعا سو خاکو په مخ کی ځانونه مسلمانان ښوول . و لس کرار کرار د خلقیانو په چل او عوام فریبی پوهیدی چه وائی یوځه کوی بل څه . نو ورو ورو د خوبه را ویښیدل . خلک ډله ډله نور محمد تره‌کی ته ورتلل او خپل تشویش ئی ورته اظهار اوه . هغه به په ډیر عوام فریبانه ډول ورته ویل چی موږ د مسلمانانو زامن یو او د اسلام د دین احترام کوو. د خلکو قناعت نه حاصلیدی دا ځکه دوی عملاً لیدل چی حکومت د دین په له منځه وړلوکی لگیا دی عملاً شپه او ورځ کوشش کوی . په هره سویه حزبی سازمانونه جوړ شول د ځوانانو او ښځو سازمانو له جوړ شول چه له یوی خوا هغوی ته د کمونیزم درس ورکړی او له بلی خوا په ټولنه کی د جاسوسی کار ځینی واخلی د سازمان هر څوک مجبور وو د هفتی په آخر کی راپور ورکړی چی فلانی د حکومت په باره کی داسی ویل ، فلانی ټینگ مسلمان دی ، فلانی روس ښه نه وینی . . .

او داسی نور . حتی د مکتب ښوونکو به د ماشومانو څخه په مکتب کی دا پوښتل چی ستاسو او پلار په کور کی د حکومت په باره کی څه وائی . که به ئی ورته وویل چی د حکومت بد وائی نو سبا به ئی پلار په بندیخانه کی ناست وو او وهل او تکول ئی خوړل . ډیرکسان په دی ډول د ماشومانو په خواله له منځه ولاړل . خلکو په خپلو کورو کی د کوچینیانو په مخ کی د حکومت خبری د ویری نشوای کولای . یو سړی چی زما له شناختگانو څخه وو خپل ماشوم زوی ئی پر سبق باندی چی نه ئی وایه یوه څپیړه وواهه . نه کان ماشوم ئی په ژړاکی ورته وویل چی صبروکه چی سباشی معلم صاحب ته وو ایم چی زما پلار پر حکومت بدوائی او سهار سهار د قرآن شریف وظیفه هم کوی . پلار ئی چی د دی خبری په عواقبوښه پوه وو د ده مورته اشاره وکړه چی ماشوم خوښ او رضا کړی . هغی بیچاره ډیر اغا او لالا ورته وویل او پلار ئی هم پنځه روپی په لاس ورکړی چه زویه مه خفه کیږه ته پرساگران ئی . په دی ډول هیڅوا پر خپل اولاد باندی د تربیی په منظور فشار نشوای راوستلای . حکومت د بیسوادی سره د مبارزی په نامه د لویانود سواد د زده کړی کورسونه په ټول مملکت کی راوایستل . ښځه اونر ئی مجبور ول چی هغه ته ځانونه شامل کړی د دی پروگرام څخه د حکومت مطلب دا وو چی ساده عوام او خالی الذهنه مسلمانان د مارکسیزم د فلسفی تر تاثیر لاندی راولی او کمونستان ئی کړی . دوی د بیسوادی په کورس کی د سوسیالیزم د رسونه ورکول . نورئی د خلکو د واقعی سواد سره څه کار نه وو .

د مخه مو وویل چی خلقی سازمانونه او د بی سوادی کور سونه

د دی لپاره جوړ شوی وه چی له یوی خوا په خلکو کی د سوسیالیزم مفکوره خپره کړی او د بلی خوا د جاسوسی کارځینی واخلی . ډېرو کسانو په سازمان کی د خپل شخصی مخالفت په وجه د خپل یو مخالف چا راپور تیراوه چی فلانی په فلانی ورځ په فلانی ځای کی د حکومت داسی بد وویل . هغه سړی به هم د دغه بی بنیاده را پور په اساس بندی او حتی مړ شو . ډیر کورونه د داسی را پورو په وجه تلاشی او لوټ شول . هر چا چی به څومره ډیر را پورونه سازمان ته ورالدی کول هغو مره به د سازمان په نظر کی صادق او فعال وو . سازمان به دا را پورونه د خپل تائید سره د ولسوالی سازمان ته استول . هغه به په سلسله سره د ولایت سازمان او بالاخره به د مرکز سازمان ته خبره و رسیده . هغو به د استخباراتو له لاری د هغه سړی د نیولو امر صادر کړ . نتیجه به دا شوه چی ډېر بیگناه سړی به صرف د شخصی خصوصیت او یادکوم خلقي یا سازمانی چا د موقف لپاره د یو بی اساس را پور قربانی شو . پر دی را پور به څو سازمانو د خپل فعالیت کریدت واخیست او هر یوه به ئی د دی لپاره چی خپل فعالیت و ښئی په را پور کی یوڅه نوری خبری هم د متهم په نقص و لیکلی چی بالاخره به غټه دوسیه ځینی جوړ شوه او تره کی به ئی د مرگ حکم صادر کړ . ډیرو خلقیانو خپل ډیر نژدی دوستان لکه پلار ، ورور ـ ـ ـ او نور د چوکی او موقف لپاره د حکومت په لاس کی ورکړل . ډیر خلقیان د خپل ډیر نژدی دوستانود مرگ سبب شوه . داځکه چه څومره نژدی دوست چا حکومت ته په گوتو ورکړی وای هغومره ئی موقف ښه تثبیت او لوړ کیدی خصوصاً د مسلمان والی تور لوی ترین جرم وو .

په دی ډول بندیخانی په بیگناه او شریفو خلکو ډکیدلی او ډله ډله هره شپه له منځه تلل زما سره په بندیخانه کی یو استاد وو د هغه ځخه ئی پوښتنه وکړه چی ته اخوانی یی (هر تعلیم یافته مسلمان ته خلقیانو اخوانی وایه) هغه ورته وویل چی زه اخوانیان نه پیژنم زه یو پاک ساده مسلمان یم . مستنطق ورته وویل چی اخوانیان خوهم مسلمانان دی سوتی ئی پر سر وواهه او را چپه ئی کړ دومره ئی وواهه چه څه ووایم بله شپه‌ئی بوتلی او مړئی کړ . یو بل نفر چی محمد عثمان نومیدی په دی وجه (۹) میاشتی بندی‌شو چی د ده ځخه پوښتنه و شوه چی د پلارنوم دی څه شی دی . ده ورته وویل چی نعمت الله (په عامیانه لهجه ئی نیامت الله ورته وویل) مستنطق پوښتنه ځینی وکړه چی څه شی ؟ هغه بیچاره د دی لپاره چی صحیح ئی تلفظ کړی وی ورته وویل نعمت الله (عین ئی ښه ادا کړ) مستنطق ورته وویل داسی د اخونیانو عین دی و وایه . (۹) میاشتی ئی په دغه یوه نعمت الله لفظ په بندیخانه کی تیری کړی خودی بیاهم ډیر خوشحاله وو چی مړئی نه کړ . یوه ورځ ئی ځوکسه نظامی افسران بندیخانی ته را وستل چی د دوی گناه دا وه چی بی بی سی B.B.C. ئی او ریدلی وه . دوی مره شول خو هغه کس یو کال په بندیخانه کی پا ته شو چی د ده په دفتر کی د(B.B.C.) خبری شوی وی که څه‌هم په هغه مجلس کی د ده نه گډون ثابت وو .

د متهمینو د استنطاق صحنه داسی ځورونکی وه چی یو حساس وجدان ته ئی تحمل مشکل وو مثلاً روغ غاښونه په امور کښل ؟ په خوله کی ایشولی او به ورتو یول ، د گوتونوکان په پلاس ایستل ، په

غوږو ، پزه ، ژبه ، او آله تناسلي پوري د برق جريان تړل ، په سوټي پر سر و هل ، په پښو سر چپه ځړول . څوشپي مسلسل بې خوبه ساتل ، تر زنې لاندې يا پرتيک باندې د تفنگچي نيول ، په څلورو کسو يو څوک تر لاسو او پښو نيول هواته ئې لوړ غور ځول او له هغې خوائي پر کانکريت پر مځکه باندې را ايله کول ؟ بې عزتي وراړول . دا ټول هغه تعذيبونه وه چې د تحقيق په وخت کې به متهم بيچاره درې څلور ډوله ډوله ډرامي پرځان کتلې . يوه ورځ ئې زما په مخ کې چې زه هم د متهمينو په ډله کې د تحقيق په انتظار ناست وم يوښکلي ځوان راووست او تحقيق ئې ځينې شروع کړ . ورته و ئې ويل چې اخوانې ئې ؟ هغه ورته وويل چې نه . مستنطق ورته وويل چې ته خو خود وائې چه نه ، اوس به و گورې چې څنگه لکه بلبل هزار داستان غوندې پخپله را ته اقرار شې . ده بيچاره ته ئې د برق جريان ورايله کړ پورته به ئې کړ د مځکې به ئې را وويشت . هغه به د ډير تکليف څخه فرياد کاوه چې د خداى پار دى څه ووايم . د خداى نوم او ريدل به دا ظالمان نورهم په خشم کړل او و ئې ويل چې ښه ته نو اقرار نه کوې اوس به ستاسره جوړشم . جوړيدل دا وه چې پلاس (Plier) ئې را واخيست او د ده د پښو نوکان ئې يو په بل پسې وروکښل . د بيچاره ترپښو سرې وينې بهيدلې . په داسې حال کې چې د ډير تکليف څخه ئې فرياد کاوه زموږ خواته ئې و کتل چې گوندې يو څوک وى چې ځينې خلاص ئې کړي . مستنطق پرمخ په هغه پلاس و واهه په کوم چې ئې دده نوکان کښلي وه او ورته وى ويل چې دڅه لپاره دوى ته گورې دوى هم که اقرار و نه کړي همدا حال به ئې وى لکه ستا . بيچاره متهم فرياد کاوه چې د خداى پار دى بيگناه يم څه ووايم . که موکتل په

دروازه یو بل غښ کړیه المنظره مستنطق رانوت هغه بل مستنطق ته ئی وویل چی بیادی کوم اخوانی را چپه کړیدی هغه په ځواب کی ورته وویل چی دا دومره ټینګ دی هیڅ اقرار نکوی . میلمه مستنطق چی د متهم بیچاره مخ ته وکتل په بوغښ آواز ئی وویل اوه ! اوه ! اوه ! دا زه ښه پیژنم دا رذیل او ــ ــ ــ متهم ته ئی وویل چی اقرار په هر ډول چی وی در ځنځه اخلو نور ځان په موږ مه ټوکر ټوکر کوه . هغه وویل زه بیګناه یم څه وو ایم مستنطق ورته وویل چی ښه نو موږ به ستا ښځه دلته راوغواړو بیا به درته معلومه شی چی اقرار نکول یعنی څه . متهم بیچاره او موږ ټولو فکر نه کاوه چی دا خبره به رښتیا شی دا ځکه په افغانانو کی صرف د ښځی را وستل داسی ځای ته لوی عیب او بی سابقه کار دی دا خوپریږه چی د هغی پلو ته به څوک په بده ګوری . تقریباً یو ساعت و روسته یوه چادری واله ښځه چی وړوکی ما شوم ئی په غیږ کی وو د استنطاق ځای ته راغله او یوی بلی کوټی ته رهنما ئی شوه . څو دقیقی و روسته د ښځی ژړا او فریاد د کوټی د کړکیوله چاکو څخه زموږ د غوږو پر دی راولړزولی . زه خپله په دی صحنه کی دا حال ته رسیدلی وم چی مرګ می ډیر خوښ وونه د دی حال لیدل خو انسان سخت سری موجود دی مرګ په داسی وخت کی نه ورته راځی نور متهمین هم چی دلته ناست وه ټوله په مرګ راضی وه نه په داسی بی حیثیته او بی شرفه ژوند . د ورایه یو روسی منصبدار چی په همدغه اداره کی ئی د مشاور په توګه وظیفه اجرا کوله را ښکاره شو موږ د ده په لیدو سره سخت نا آرامه شوو چی همدغو زموږ پر وطن دغه خال را وست . په دغه حال کی نوموړی روسی د ښځی خونی

ته ورونئوت دی صحنی پر موږ نهایت ډیر بداثر وکړ. د ښځی میړه نور په ځان نه پوهیدی چی څه وکړی یوه لار ورته پاته وه هغه دا چی د ژوند څخه تیرشي نوئی د خولی څخه لاس واخیست او هغه ښکنځل ئی نور محمد تره کی ، بریژنیف ، روسانو او خلقیانو ته وکړه چی زموږ ئی لا زړه پدیخ کړ . یو تور، غټ خلقی چه په قوماندان الدرانی مشهور وو د څوتنو عسکرو سره دا سړی تر لغتو لاندی را چپه کړ او په خوله کی ئی په بوټو وو اهه شاو خوائی وکتل بل څه ئی پیدا نه کړل د یوم لاستی ئی وکیښل او ورته وئی نیو . دومره ئی وواهه چی سړی بی سده شو . موږئی هم ټول په کوټو ننه ایستو بیا نشوو خبر چی د ښځی سره څه و شوه خو دومره مو وا وریدل چی نو موړی متهم تر وهلو لاندی مړشو . او په دی ډول دا بیچاره او بیګناه انسان د کمونیزم په دوران کی چی د سولی ، امنیت او ترقی په شعارو ئی خلک کانه کړیدی ، دادکور ، کالی ، ډوډی او عزت د نارو سورو او داد کارګرانو او غریبو د نام نهاد مدافعینو او ټیکه دارانو په نظام کی د دی نابودی دنیا څخه زړه ډک ولاړ . خلقیانو ته چی معنوی ارزښونو د خپل متریالیزم د فلسفی پر بنیاد څه معنی نه درلودل د خپل قدرت څخه په استفاده سره د شهوت پر نیلی سپاره شول . په خلقی سازمانو کی ئی نجونی او هلکان را ټولول دوی ته ئی د کموانزم د نورو درسو په لړکی داور ښوول چی عفت عصمت او ـ ـ ـ ـ دا ټول بورژوازی او دیوی و روسته پاته ټولنی خوصیات دی په یو مترقی جامعه کی دا شیان ارزش نلری . موږ د مترقی عناصرو په حیث باید دی شیانو ته اهمیت ورنه کړو . نجونی او هلکان به ئی په ورځو ورځو حتی په شپو شپو په یوه نامه او

بل نامه سره ساتل او دوی به خپل شهوت رانی پری کولی . په خلقی سازمانو کی اکثراً د بډایانو او د دولت د هغو مامورینو اولادونه شامل وه چی پر خپلو جایدادو او چوکیو ویریدل . دوی د خپلو اولادو پت او عزت د خپلو شخصی مادی منافعو مخ ته سپر کړی وو نوځکه هرڅه چی به خلقیانو د دوی په اولادو کول څه به ئی نه ویل . ډیرو بډایانو خانانو او پیرانو خپلی لونی خلقیانو ته د دی لپاره ورکړی چی ځانونه په وساتی خلقیان به اکثره د ښوو نځیو مخ ته دریدل چی په متعلیمنو کی ښکلی نجلی خوښه کړی . چی یوه به ئی خوښه شوه د هغی د صنف او کور پوښتنه به ئی وکړه . په سبا به ئی عسکر نوموړی مکتب ته و استاوه او هغه نجلی به ئی را و غوښتاه چی تا د حکومت پر خلاف خبری کړی دی . هغی مظلومی نجلی به چی خپل ښایست ور پوری بلا وو هرڅومره چه وژړل چه زه د حکومت مخالفه نه یم او ما د حکومت په خلاف څه ندی ویلی خو خلقی صاحب کله منل . دانو د خلقی صاحب کار وو چی دا بیګناه مرغی ئی څومره وخت د ځان سره ساتله . ماته داسی یو څوک معلوم دی چی کوم خلقی د ده څخه لور غوښتی وه خوده ور نکړه لور ئی هم په هغه خلقی رضا نه وه . خلقی صاحب هغه سړی او دری زامن ئی دا خوانیانو په تور وربندیان کړل یو کال و روسته یو نفر ئی له بنده را خلاص شو خود پلار اود دوو زامنو د ژوند پته تر او سه بیا چا معلومه نکړه .

زما سره په بندیخانه (پلچرخی) کی یو پخوانی سپین ږیری ولسوال بندی وو چی اصلاً د مقر او د تره کی قومی وو . ده وویل چی زه دلته ځکه ناست یم چی مایو خلقی ته لور نه ور کوله . ده خپله قصه داسی

راته وکړه چه په کور کی دخپلو اولادو سره ارام پروت وم چی نیمه شپه د کلا دروازه و ټکید له . د کلا د دروازی ترخلا صیدو د مخه د کلا بام ته وختلم چی و گورم څوک دی . که گورم د کلا شاوخوا ټوله عسکرو محاصره کړیده حیران شوم چی په څه غضب اخته شوم وزغلم د کلاورمی ورته خلاص کړ پوښتنه می څینی وکړه چی څوک مو په کار وو هغه خلقی چی زما څخه ئی لور غوښته را ته وویل چی ته مو په کار ئی . زما ئی فوراً لاسونه را و تړل او واسوال ، قوماندان ، څارنوال او عسکر په کور ننوتل ټول کورئی تلاشی کړ څو تختی قالینی او زر ئی ټول کړل او دځانه سره ئی واخیستل او وی ویل چی قاچاقبرا! به د قاچاق مالونه دی په کور کی جمع کړیدی لونی هم چا ته نه ورکوی . زه ئی په هغه شپه سرتورسراو لوڅی او ږی د کوره را ویستلم اولادو می ټولو را ته کتل تر ډیره ځایه می د کلا پر سر د خپلو کوچینیانو ژړا او ریدله غزنی ته ئی را وستلم او څلور میاشتی یخ ژمی می هلته په ډیر بد حال کی تیر کړ تر پایه چاپوښتنه را څخه و نه کړه چی ته څنگه راغلی ئی . بیائی یوه شپه سترگی را و تړلی او په موټر کی ئی واچولم ما فکر کاوه چه دوژلو ځای ته می بیائی تر څو ساعته سفر و روسته ئی بیا سترگی را خلاصی کړی گورم په کابل کی په وزارت داخله کی یم یو ساعت و روسته ئی بیا سترگی را و تړلی او د ده مزنگ محبس ته ئی تحویل کړم او د هغه ځایه ئی بیادایم پلچرخی ته را وستلم . د یوه بل سړی څخه می چی هغه په مقر کی د همدغه واسوال صاحب د کلی وو . د ولسوال صاحب د موضوع پوښتنه وکړه هغه وویل چی دا خبره رښتیاده چی دی په دی خاطر دا دومره تکالیف تیروی چی خپله لورئی خلقی ته نه ورکوله د ولسوال

تر نیولو څو ورځې و روسته نوموړی خلقي د هغه لور په زوره د کوره را ویستله او ماندینه ئې کړه اوس ئې یو اولاد هم شویدی» . ولسوال صاحب د حفیظ الله امین په دوره کې په دی شرط خوشی شو چې د نوموړی خلقي سره به دښمني نه کوی ده بېچاره ورته وویل چې د هغه سره زه هیڅ دښمني نلرم پخوامی هم کومه دښمني نه ورسره درلوده . خو خبر نه وو چې هغه ئې دلور میړه دی او د هغه ښځه اولاد لری او دی ئې ځکه خوشی کړ چې کارتر کار تیر وو او اوس ئې خسر شوی وو .

یوه ورځ په پل چرخی محبس کې د کندز یوه سړی د خپاو سترګو لیدلی حال او د خلقیانو ظلم او بی ناموسی دامی را ته بیان کړه : «زه د قلعه زال په ولسوالی کې قوماندان وم . یوه شپه ولسوال را ته وویل چه راځه د - - بای کره ځو . ولسوال، څارنوال ، زه او څو تنه عسکر په موټر کې سپاره سوو د . . . بای کلاته چې راغلو هغه مو محاصره کړه او دروازه مو ور وټکوله . نوموړی بای چې معمره سپین ږیری سړی وو را ووت مونږ فوراً د هغه لاسونه ور وتړل او د خانه سره مو د کور دننه بوت . د کور په پلټلو مو شروع وکړه د حاجی صاحب سپین سری ښځې او د وو اولادو ته ولسوال په قهر وویل چې تاسی د حکومت د نیولو خیال لری او داشرارو اسلحه داته ساتی - - - - - ؛ موږ کور تلاشی کړ اسلحه پیدا نشوه د کور خلک خوشحاله وه چې عاجزه خلک دی اسلحه نه لری حکومت به خپله تلاشی وکړی بیرته به پر خپله لارځی خو په دی نه پوهیده چې تلاشی د اسلحی په منظور نه وه او نه د حکومت د مخالفت تهمت واقعیت وو بلکه دا صرف

بهانه وه . د نومورې کور ۱۸ تختې بهترينې قالينې موږ د سروزرودګانو سره را ټول کړل او په موټر کې مو واچول . حاجي - - - باى هلته لاس تړلى ولاړ وو او يوه ښځه يوه ځوانه پيغله لور او يو کوچنى زوى ئې دا ټوله صحنه کتله د وى حيران پاته وه چې دا څنګه دغلو حکومت دى چې د خلکو کوروته د شپې ورځي او په مالونو ئې موټران باروي خو دوى خواران له پوهيدل چه داسې وضعيت به دا خلقيان ور سره وکړى چې پر دغه حال به شکرو باسى . ولسوال ما ته مخ را واړاوه چې قوماندان صاحب د حاجي صاحب څه ښه ګلالى لوږده څنګه به ئې په ناز او د بل پراوږولويه کړى وى . زما خيال دى چې ناز ئې ور واخلم ته ئې موروښيسه هغه هم بده نده . قوماندان وويل چې ما عذرو غوښت او څارنوال ور وړاندى شو . په داسې حال کې چې حاجي صاحب ورته کتل ولسوال د هغه لور او څارنوال د هغه ښځه بيلو بيلو کوټوته کش کړل . زما فکر په لجلى کې وو چې دپاڼې غوندى ر پيدله او فرياد ئې کاوه . قوماندان را ته وويل چې حاجي صاحب له نيکه مرغه پس له هغه چې پر خپل اولاد ئې د بى پتى صحنه وليدله د ولسوال له خوا په هدهغه شپه سرشو او مالو نه ئې ولسوال خپل کورته يوړل . د کمونستانو د لکونو لکونو جنايانو څخه يو څو مثاله مى ځکه را وړل چې لوستونکى پوه شى چې کمونيزم په اخلاقى طور يعنى څه ؟ داسې ظلمونه چې په افغانستان کې کمونستانو وکړل او کوى ئې چنګيز او بابريانو نه دى کړى بلکه د مقايسى په صورت کې په هغوي بالکل برى الذمه شى . تاريخ بيله کمونستى مملکتو څخه په ټوره آزاده دنيا کښې د داسې وحشت او درندګى مثال او سابقه نلرى . ښه مى په يا د دى چه يوه ورځ

نور محمد تره‌کی خپلو حزبی ملګروته د نصیحت په ډول وویل چی زه پوهیږم چی په ځوانی کی‌خپل دشهوت سره مقابله نا ممکن کار دی خو تاسی بنا پر مصلحت د یوڅه وخت لپاره احتیاط وکړی . ده یو بل ځای هم خپلو ګوندی ملګرو او د افغانستان ولس ته وویل چی کوم حال چی نن پر افغانستان تیریږی یوه انقلابی دوره ده او د تشویش وړلده په روسیه کی داسی حال اس کاله دوام وکړ ، په ویتنام کی (۱۵) کاله او په کیوبا کی تراوسه دوام لری . ترڅو چی خلک زمونږ په فلسفه اولار آموخته کیږی دا وضع به دوام لری .

تر کودتا وروسته د افغانستان دروازی د روس پر مخ خلاصی شوی . خلاصی څه چی بیخی له بیخه وایسته شوی . هره ورځ یو دوه قرارداده د روس سره په مختلفوساحوکی امضا کیدل . په زرو زرو روسان د عسکری مشاورینو په نامه افغانستان ته راغلل او په زرو نور ئی په ملکی ساحه کی د وزارت خانو په هر دفتر کی د مشاورینو په صفت کښینتل . روسانو د افغانستان د ټولو پروژو پر پلاننګ باندی کنترول پیدا کړ. د مملکت په شمال کی ټولی هغه آبیاری پروژی چی د آمورود څخه ئی او به خوړلی یا معطله او یا تغییر پلان شوی څو او به ئی ټولی روسیی ته ولاړی شی . د غربی ممالکو پروژی په هر ځای کی د مسلسلو خنډونوسره مخامخ کیدی . خلقیان د روسانو په حمایه سخت ډاډه او غره وه . نوځکه ئی غربیانوته مخ نه ورکاوه په دی ډول افغانستان په هره ساحه کی په روس باندی متکی شو .

د کودتا څخه دری میاشتی نه وی لا تیری شوی چی د خلق په ګوند کی شدید اختلاف پیدا شو . تره کی او د ده ملګری یوی خواته

ببرک او د هغه ملګري بلې خواته شول . د دې اختلاف نتيجه دا شوه چې ببرک و چکوسلواکيا ته ، اناهيتا يوګوسلاويا ته ، او نور احمد نور امريکا ته د سفيرانو په توګه و ليږل شول . نور مشهور ببرکيان چې په پرچميانو مشهور وه هم په خارجي هيوادو کې په وظيفو و تاکل شول . د پرچميانو څخه يوازې سليمان لايق ، حسن بارق شفيعي او غور بندي په کابينه کې پاته شول . سلميان لايق خوږمياشتي و روسته له کاره ايسته شو . په (اګست ، ۱۹۷۸م) (زمرې ۱۳۵۷) جنرال عبدالقادر، سلطان‌علي‌کشتمند ، شاهپور احمد زي او جګړن محمد رفيع د حکومت له خوا ونيول شول او اعلان و شو چې دوی د ببرک کارمل په مشرۍ کودتا کوله . د دوی اقرارونه ئې په اخبارو او را ديو ګانو کې نشر کړل . د کابل په ښار کې اوازه شوه چې شاهپور احمدزی د حکومت له خوامې شو او د جنرال عبدالقادر او محمد رفيع په مقعدوئ د اقرار او اعتراف په وخت کې د تهديد او تعذيب په ډول د کوکاکولا بوتلان استعمال کړل . دا آوازه هم خلقيانو خپره کړه چې حکومت د تحقيق په وخت کې سلطان علي کشتمند سرچپه ځړولی وو څو فضله مواد ئې د خولې له خوا خارج شي. په رشتيا هم جنرال شاهپوراحمد زي بيا چا ژوندی ونه ليدی خو عبدالقادر . کشتمند او رفيع هغه دي اوس د ببرک د حکومت په لومړی صف کې واقع دي .

ببرک او د ده ملګرو په خارج کې د خپلو وظيفو څخه استعفا وکړه دی عمل د خلق او پرچم د پيروانو تر منځ اختلاف نورهم ډير او شديد کړ . راديو او جرايدو په ببرک او د ده په ملګرو پسې بد ويل شروع کړل . ببرک کارمل به ئې کارغل ، جنرال‌زاده ، عوام

فریب او د امپریالیزم گوډاگی ، د سی آئی اے نماینده ، د غرب تالی څټی او عظیم شیطان باله او اناهیتاته به ئی د فاحشی او حتی د فاحشه بین المللی نسبت کاوه . د ببرک څو ملگری لکه بارق شفیعی او غور بندی چی په کابینه کی پاته وه ، د دی لپاره چی ځانونه د ببرک څخه لیری وښیی هر ځای به دریدل او ببرک او د ده ملگرو ته به ئی ښکنځل کرل . اولین وار ببرک ته بارق شفیعی شیاد بزرگ او غور بندی ورته شیطان ملعون وواید . حکومت په اخبارو او را دیو کی نشر کړه چی ببرک کارمل ، اناهیتا ، نور احمد نور ، ډاکتر نجیب ، محمود بریالی او عبدالوکیل د خپلو سفارتی وظیفو څخه د استعفا په وخت کی د هغو سفارتو قالینی او دارائی ټول لوټ کړل او د ځانو سره ئی یو وړل . خلقیانو به د اشعار ور کاوه چی مړه دی وی دا خائنان او د غرب فراریان . د ببرک او ملگرو په مذمت کی ډرا مونه و ښودل شول خپله تره کی هم په یوه بیالیه کی وویل چی «سوږ دوی را سره ملگری کړل خو دوی د لستونی ماران وه . دوی د خلق د'رائی په نا ځوا نمردانه ډول لوټ کړه او خپلو غربی با دارانو ته ئی پناه یو وړه . . . »نور پرچمیان هم کررا کرار د مهمو وظیفو څخه ایسته کیدل او بندیالیدل .

نور محمد تره کی چی بریالی شو ببرک او د ده ملگری بیله کوم مقاومته د قدرت څخه وغورځوی او مطمئن شو چی حزب اوس یو لاس او یوه خوله دی هیڅوک ئی په اسانه مقابله نشی کولای نو د داخلی مقاومتو د سرکو بولو لپاره متوجه شو . د دی لپاره چی پدی برخه کی هم ښه موفق شی نو روسیی ته ولاړ او هلته ئی د روسانو سره

تاریخي شرموونکي معاهده لاسلیک کړه (٦ دسمبر ۱۹۷۸) کله چې بیرته افغانستان ته راغی په یوه بیانیه کی ئی وویل چی ما په شوروی کی داسی تاریخي کارونه وکړه چې افغانستان می د همیش له پاره د سوسیالیزم په کمپ کی و دراوه . د دی خبری معنی دا وه چې افغانستان ئی د همیش لپاره د روسیې په امن کی ور وا چاوه او هغوی ته ئی د دی مملکت قباله ور کړه . د دی سفر څخه و روسته د حکومت داري د خوار ملت په ځان نوری هم تیری او سختی شوی په کندهار ، پکتیا ، کابل او نورو ځایو کی ئی ډیر فوجي افسران په ضد حکومتي تور ونیول او ډیر ئی څني مړه کړل . ملکي مامورین ئی هم ډیر بندیان او مړه کړل . ملایان خو څه کوی حتی چی چیری یو سپین بګړی او ملا ډوله ږیره ور وو هغه ئی ټول ونیول او یائی فرار کړل . په بندیخانو کی ځای پاته نشو . په ضبط شوی تعمیرانو ، وزارتونو ، د روغتونو زیر زمینی ، ولسوالی او عسکری فرقی ټولی په بندیانو ډکی شولی خلک د ټولو هغو غوړو ، غوړو و عدو څخه چې سوسیالیزم او خلقیانو به ورته ورکولی اوس فقط د ژوندی پا ته کیدو په ارمان وه . بیه ژوند خو بیخی د چا نه وو په یاد . د اسلام په تور تور والی عظیم جرم وو چا به بل چاته د خدای په آمان نشوای ویلای داځکه د خدای نوم د هغه سړی مسلمان والی ثابتاوه هیچا د اسلام قوت ته دعا نشوای کولای . یوه ورځ ئی د پل چرخی بندیخانی ته زموږ د ځای د جامع جومات خطیب راووست زه ډیر خفه شوم داځکه دا څووم ملا وو چې زموږ د جامع جومات څخه حکومت نیوی او یا فرار کیدی . ما ورته وویل چه ملا صاحب ته ئی په څه تور و نیولی .

ده را ته وویل چی زه ئی پر دعا بندی کړم ما د نورو خلکو غوندی معمولی دعا (ترقی اسلام ، شکست کفار دعای حاجات) چی د پلرو او نیکه گانو را پا ته ده کوله خودوی (حکومت) بده و منله او وئی ویل چی د ترقی اسلام څخه دی د اخوانیانو کامیابی او د شکست کفار څخه دی مطلب زموږ ناکامی او د دعای حاجات څخه دی زموږ د حکومت د سرنگونی مطلب دی . ما چی د ملا صاحب رنگ ته وکتل په پوه شوم چی سخت ئی وهلی دی نومی ورو ورته وویل چی ملا صاحب کوم تکلیف خو به دی ظالمانو نه وی در کړی . ده ومسل په داسی حال کی چی د جیبه ئی خپل دړیری ډک مټ ویښتان را وایستل وئی ویل چی «داسی څوک به هم وی چی بی وهلو به دلته راځی ، په اله تناسلی پوری ئی لا هم برق را و تاره ـ اوس وینی کښینم خدای خبر چی بیا به می اولاد و شی» .

د تره کی په وخت کی بند او مرگ په یوه معنی وو لږ کسان د بندیخانی څخه ژوندی را و تلی دی او که څه ژوندی را وتلی دی د صحت او ژوند مزه ئی بیانده لیدلی . څوک چی به بندی شو نو که ژوندی به هم پاته وو په میاشتو میاشتو به ئی خپلوانو درک نه درلود حکومت د بندی ځای چا ته نه ښووه دا څکه چی بیا خلکو په هر صورت چی وای تماس ورسره نیوی . د کندهار د هوائی ډگر څخه د بندیانو څوډکی طیاری ، چی اکثراً ئی د کندهار هیلمند ، زابل او روزگان سپین ږیری او مشران وه ، د کابل خواته روانی شوی خو هیڅوک کابل ته و نه رسیده ټول چی په سوو کسان وه په لار کی پر غرو باندی و غور ځول شول . خپلوانو به ئی هر وخت په کابل کی

پوښتنه کوله مگر تر پایه ئې د خپلو بندیالو درک معلوم نکړ . ځینې خلک وائي چې د امریکا سفیر (Dubbs) هم په دې خاطر یو تعداد خلکو یرغمل ونیو چې پر حکومت باندې فشار واچوي چې خپل بندیان په خوښه کړي خو معتبر منابع وائي چې څکه چې ډبز (Dubbs) د شوروي امورو متخصص وو او روسان ځيني و یریدل نو KGB د افغانستان د حکومت په مرسته هغه مړ او پر نوروئي تاوان کړ .

حکومت د دې لپاره چې په مملکت کې مقاومتونه یو په بل پسې مات او خپل حکومت نور هم مستقر کړي نوئې د اصلاحات اراضي پروگرام اعلان کړ . دوی د خانانو او لویو زمیندارو څخه ځمکې اخیستلې او د هغوی بزگرانو ته ئې وروېشلې . دوی دا لوی کار صرف په شپږو میاشتو کې سر ته ورساوه . دا پروگرام او بیا په داسې عجله د دې لپاره نه وو چې په مملکت کې اجتماعي او اقتصادي عدالت تأمین شي دا ځکه په سوسیالیزم کې خو ټوله ځمکه په حکومت اړه لري . هلته د ځمکې ویش نشته او روا هم ندي . خو د تره کي هدف د ځمکې د ویش څخه دا وو چې د خانانو په مقابل کې چه ده د خپل حکومت لپاره خطر گاڼه د هغوی بزگران را پورته کړي . د ده په تحلیل سره بزگران د خپل ډیر والي او په عین حال کې د حکومت د حمایت په برکت به خانان له منځه یوسي : کله چې د خانانو مقاومت مات او ختم شوی واے . غریب بزگران بیا د حکومت سره د مقابلې توان نه در لود او توزیع شوي ځمکې په آسانه بیرته ځيني اخیستل کیدای سوای . په دې ډول حکومت ژر ژر ځمکې توزیع کړې بیله دې چې د چا قانوني اسناد و گوري او بیله دې چې و گوري دا ځمکه کافي او به لري او پخپله ځمکه هم د خاوري په لحاظ صالح الزراعه ده او که نه . پر دښتو ئې

هم پړی وا چول او خلکو ته ئې په دی امید ور توزیع کړه چې حکومت بیا او به در ته پیدا کوی . هغه ځکې چې ظاهراً او به ورته پیدا کیدای شوای خود مالکی او لوړ واتر تیبل په وجه کرل ئې اقتصادی نه وه خلکو ته ور وویشل شوی .که به دا ډول د پښتونه او خرابی ځکې خپله د هغه وطن خلکو چې په بلدوه نه اخیستلی بیا به ئې د لورو ولایاتو څخه په خاصو مراسمو ناقلین ورته را وستل . خانانو او لو یو زمیندارانو د حکومت سره د مقابلی توان پیدا نکړ دا څکه یو څو اکثره مقتدر او متنفذ کسان د ځکو د ویش تر پروګرام د مخه بندیان یا مړه شول . او د وهم دا چې خانانو خپلو بزګرانو ته د خپلو تیرو ظلمو او ناروا ګانو په وجه هیڅ مخ نه در لود . او په دی ښه پوهیدل چې همدا بزګران به د دوی سرا و مال ټول لوټ او تا راج کړی . لوئی د خاموشی او فرار لار اختیار کړه وائی چه که خان ئې په یاران ئې که یاران نه وی ته څو خاوری د بیابان ئې . زموږ خانان په یارانو خانان نه وه بلکه په مال خانان وه چې مال څنی ولاړ یاران څو دوی پخواهم له درلو دل نوهسی د بیابان خاوری او د ګوړی هندو ګیان پا ته شول ټولو ښارو ته فرار وکړ او د حکومت له ویری به بازار ته هم سم نه را وتل .

حکومت په خپل دغه موفقیت او کامیابی چې د تره کی په قول چې «په ټول اصلاحات ارضی پروګرام کی هیچا زموږ مخالفت او ممانعت ندی کړی» . نور هم غره شو. حکومت ته اوس یوازی یو دښمن پا ته وو چې هغه باید له منځه یو سی چې هغه اسلام وو . کمونیستان په دی پوه وه چې برخلاف د کمونیزم ، اسلام او علم سره بیلیدای

نشی چې عالم دین له منځه ولاړ اسلام ورو ورو پخپله له منځه ځی . اسلام داسی ندی لکه کمونیزم چې فلسفه ئی په ناداره ، فقیره او له هری خوا په بیچاره ټولنه کی ښه پر مخ ځی (لکه مکروب چې په کثیف محیط کی ښه وده کوی) . نوئی د ملایانو ، دینی عالمانو او د هغو تعلیم یافته کسانو نیولواو وژلو ته چې اسلام ئی د خپل اجتماعی او اقتصادی نظم لپاره اصولی لار گڼله نور هم زور ورکړ . د مثقفو او روشنفکرانو په مقابل کی نور محمد تره کی جهاد اعلان کړ او خپلو پیروانو ته ئی په یوه بیانیه کی امر وکړ چې هر ځای مو اخوانی (مثقف او روشنفکر مسلمانان) پیدا کړ پوست ئی کړی پوست . په بل ځای کی ئی هدایت صادر کړ چې سرو نه ئی لکه د مار تر ډبری لاندی و کوټی .

د تره کی د جهاد په اعلان سره په ټول افغانستان کی د کمونیزم او اسلام تر منځ مقابله عملاً شروع شوه . تره کی فکر کاوه چې دی به فاتح او مسلمانان به مغلوب او مقهور وی نو ئی په ډیره بی رحمی د مسلمانانو په دسته جمعی مرگ لاس پوری کړ . په سل گونو مسلمانان به ئی هره شپه بیله کوم د لیل او تحقیق څخه بندیان او له منځه وړل . په کنړ کی ئی (۱۲۰۰) کسان د هغو د اولاد و په مخ کی په یوه ساعت د ماشیندار پواسطه له منځه یو وړل . په پل چرخی کی هره شپه د (۱۵۰) څخه تر (۲۰۰) کسانو پوری وژل کیدل . همدا قصه په ولایاتو کی هم وه . بالآخره خبره دی حد ته ورسیدله چې بیا ئی بندیان ژوندی تر خاورو لاندی کول . یوه خلقی وویل چې په زرو زرو بندیان دی دو مره گولی د دوی په وژلو ولی مصرف شی .

افغانان د خپل صریح والی ، سپیڅلتوب او تر یوی اندازی د کم

علمي په وجه د نورو سلطه پرځان باندی ژر نه احساسوی یاڼې جدی نه نیسي خو کله چې پوره شي چې نومو ړی طاقت د دوی پر اجتماعی او فرهنگي اصولو باندی مخالف اثر غور ځول غواړی نو جدی کیږی او عمومی قیام کوی دا هغه وخت دی چې د جهان ډیر عظیم طاقتونه هم د دغو احساساتو په سرکوبولو نه موفق کیږی . په داسی وخت کی بیا د رهبری او تنظیم سوال مطرح نه وی . هر نراو ښځه د متجاوز طاقت په مقابل کی داسی جنګیږی چې ته به وائی د دوی خوا څخه په دقت سره رهبری کیږی .

د کمونیزم او اسلام دا جنګ ورځ په ورځ پر اختیا پیدا کول او خلک هم هر ځای دغه جنګ ته آماده کیدل . د کب په میاشت کی ۱۳۵۷ (مارچ ۱۹۷۹) د هرات خلک د حکومت په مقابل کی پورته شول . دولسوالیو خلک پر ښار راغلل عسکری فوځ هم ورسره ملګری شو ښارئی د حکومت څخه ونیو کوم خلقیان او روسان چې هلته وه ټول ئی مره کړل . حکومت د ښار د بیرته نیولو لپاره د کندهار څخه یوه لویه قوه ور واستوله . کله چې قوه هرات ته ورسیدل د خلکو د خطا ایستلو لپاره ئی د اسلام شین بیرغ پورته کړ . مجاهدینو فکر وکړ چې دا هم مسلمانان او زموږ ملګری دی چې زموږ د حمایت لپاره را ځی . قوه چې ښه داخل د ښار شوه پر خلکو ئی ور حمله کړه . په دغه وخت کی د کابل او روسیی له خواهم الوتکی را ورسیدی د هرات پر ښار او فرقه ئی بمباری شروع کړه . چې په نتیجه کی په زرو کسان شهیدان شول او ښار پس له څو ورځو خو نړیو جګړو بیرته حکومت ونیو .

د ثور په میاشت کی (مئی ۱۹۷۹) د افغانستان په اکثرو ځایو کی د حکومت پر ضد پا څون و شو کله څه هم حکومت هغوی په ډیر تکلیف بیرته تر کنترول لاندی راوستل خو په عین حال کی ئی روحیات هم سخت ور ضعیف کړل او و پوهید چی د ولس سره جنګ او مقابله ځومره گران کار دی . حکومت د خپلی کامیابی لپاره د جنګ په ځنګ کی د عوام فریبانه تبلیغ سیاست ته زور ور کړ . نور محمد تره کی به هر وخت ویل چی د مملکت ۹۸ فیصد خلک زموږ طرفداران دی (ځینی وخت به دا فیصدی ۹۹.۸ ته لوړه شوه) . ده به ویل چی دا فقط یو څو غله دی چی لاری نیسی دوی څه نه شی کولای . زموږ انقلاب د تاریخ په حکم شکست ناپذیر دی موږ داسی ټولنه غواړو جوړه کړو چه ټول خلک د ژوند په لحاظ سره یو شی[1] وی . هر څه به د خلق[2] لپاره وی . ټول خلق به کور ، کالی ، ډوډی او عزت لری او د خلق دښمنان به نیست و نابود کیږی .

حکومت چه پوه شو چی د افغانستان ولس جدی دی او په خبرونه غو لیږی نو ئی (د بی اتفاق واچوه حکومت کوه) سیاست را مخ ته کړ . هغه سیاست چه تره کی په لومړی سر کی د انگریزانو او امپریالستانو سیاست باله خو چی کله د او سله د ده خپله په کار شوه

---

(۱) ربښتیا هم سوسیالیزم د مظالمو د مساوی ویش معنی لری او په یوه سوسیالستی ټولنه کی د محرومیتو باران پر ټول ولس په مساوی ډول اوری ، ټول په هیڅ کی سره مساوی شریک دی .

(۲) ربښتیا هم هر څه به د خلق (نه د خلکو) لپاره وی . په یوه سوسیالستی ټولنه کی هر څه د کمونست پارتی (خلق) لپاره دی .

نو بیا دا امپریالستی سیاست نه وو بلکه یو سوسیالستی عمل وو . ده څوڅو واره اهل تشیع کافران و بلل او پښتانه ئې د هغو پر ضد جنګ ته تشویق کړل- ده په یوه تلویز یونی بیانیه کې دا متل هم تیر کړ چی «چا په کلی کې له پریښود ده ویل آس مې د ملک کره تړلی دی» . خمینی او شیعګان خپله مسلمانان ندی دوی بیا موږ ته کافران وائی . همدا راز تره کی د یو قوم څخه د ملیشی د اخیستلو او د بل قوم سره د جنګولو له لاری غوښتل مختلف اقوام په خپلو منځو کی سره واچوی او دی ګته څښی واخلی. د تفرقه اچولو دی سیاست هم نتیجه ور نکړه . دا ځکه ټول خلک پوه شول چی زموږ اصلی دښمن څوک دی . ورځ په ورځ د افغانستان د بیلو بیلو قومو ، ژبو او مذاهبو خلک په یوه سنګر کی د حکومت پر ضد را ټولیدل . داسی ولایت خو به په افغانستان کی نه وو چی خلک ئې د حکومت سره نه جنګیدل . د دی عام طغیان لمن کرار کرار د کابل ښار ته را ورسیده . په چندولو کی خلک د حکومت پر ضد پورته شول . د پولیسو تهانه ئې چور کړه او د ارګ پر خوا ور روان شول خو په لار کی د سخت جنګ څخه وروسته خلک تیت و پرک شول . په دی واقعه کی په زرو خلک مړه او بندیان شول . څه وخت وروسته په بالا حصار کی عسکری غونډ بغاوت وکړ . ټول خلقیان او روسی مشاورین ئې مړه کړل . حکومت د هغو د بیا تسخیر لپاره د درندو وسلو او هوائی بمبار یو څخه کار واخیست . په دی ترتیب حکومت د هری حربی څخه کار واخیست خو خلک ارام نشول. خلقیان په هر ځای کی ترور اوله منځه وړل کیدل . ځینو ئې ځانونه د ولایاتو په مرکز او د کابل په ښار کی ټینګ کړل او بیا به اطرافو ته نه تلل .

حکومت په دغه وخت کې سخت لاس او پښه وو او روسان هم نېوهېدل څه وکړي .

نور محمد تره کې دوړې په میاشت (سپتمبر ۱۹۷۹) کې کیوبا ته ولاړ چې د بیطرفو ممالکو د سرانو په غونډه کې گډون وکړي د ده سره په دې سفر کې ډاکتر شاه ولي او سید داؤد تړون هم ملگري وه . کله چې د کیوبا څخه بیرته افغانستان ته راتلي په لار کې په ماسکو کې څو ورځې تم شو (۱۱ سپتمبر ۱۹۷۹) . روسانو ده ته د افغانستان د حالاتو په باره کې تشویش ښکاره کړ . تره کی حیران وو څه دلیل ورته ووایي دا ځکه دا خوئ نشوای ویلای چه خلک دوی نه غواړي لوئ د خان د خلاصیدو لپاره ورته وویل چې دا ټول کارونه د حفیظ الله امین له لاسه خراب دي . ده د پرچمیانو سره د خلقیانو د اختلاف مسئولیت هم پر امین و اچاوه . بیرک او د ده ملگري چې په ماسکو کې وه هم د امین سخت مخالف او هغه ئې د روسانو په ذهن کې تخریباوه . د ټولو خرابیو مسئول ئې هغه گڼه . روسانو تره کې ته وویل چې حفیظ الله امین لیرې که . د حفیظ الله امین لیرې کیدل آسانه کار نه وو دا ځکه چې هغه په فوج کې لوی لاس دړ لود نو د هغه د وژلو تصمیم واښول شو .

تره کې کابل ته ورسید او په ډیرو شاندارو مراسمو ئې استقبال و شو . هوائی میدان په قالینو فرش وو . هر ځای شعارونه لیدل کیدل چې تل دې وي ستر تره کې ، ژوندې دې وي د شرق نابغه ، تل دې وي زمونږ د نبوغه ډک لار ښود ، تره کې او حزب روح او جسم دي او اجمل خټک خوبیا هغه د کېږدې ستوري و باله ـ ـ ـ ـ او دامې نور القاب . حفیظ الله امین ، چا له چې تره کې خپل وفادار

او علی الاعلی شاگرد وایه ، تره کی د هوائی میدان څخه تر جمهوری ارگ پوری بدرگه کړ .

حفیظ الله امین د سید داؤد تړون او نورو هغو کسانو له خوا چی د تره کی سره په سفر کی ملگری وه د روسانو او تره کی په تصمیم چی د ده دوژلو په باره کی ئی نیولی وو خبر شو فوراً ئی دفاعی اقدامات شروع کړل . په (۱۳ سپتمبر ۱۹۷۹) کی تره کی په ارگ کی یو خاص مجلس د دی لپاره ظاهراً را و بللی چه ملگرو ته د خپل سفر نتائج تشریح کړی خو په پټه ئی پلان دا وو چی امین له منځه یوسی . حفیظ الله امین چه په موضوع پوه وو د خپلو ملگرو سره مسلح مجلس ته ورغی . د دوی تر منځ جنگ و نښت خو دا خبره لده معلومه چی جنگ د تره کی او حفیظ الله امین د طرفدارانو تر منځ څنگه پیل شو . نتیجه دا شوه چی حفیظ الله امین ژوندی پا ته شو ، تره کی دستگیر او د ده طرفداران مړه او بندیان شول .

حفیظالله امین د خلق د حزب پلینوم راوباله او هغوی ته ئی د تره‌کی خیانتونه تشریح کړل . حزب هم هغه ملامت او ظاهراً ئی د ناروغی په بهانه مستعفی اعلان او حفیظ الله امین ئی په (۱۶ سپتمبر ۱۹۷۹) د افغانستان جمهور رئیس انتخاب کړ . تره کی په ارگ کی بندی وساتل شو هره شپه ئی په تلویزیون کی لیدل چی څنگه هغه کسان نن پرده بد وائی چی پرون ئی په توصیف نه مړیدل . خلقیانو د حفیظ الله امین په طرفداری مظاهری وکړی او ناری ئی وهلی چی مرگ پر تره کی ، مرگ پر کیش شخصیت (د کیش شخصیت څخه مراد تره کی وو) ، مرگ د امپریالیزم پر نماینده ، مرگ د C.I.A. پر ایجینټ ، مرگ

پر بیسواده او جاهل تره کی ـ ـ ـ ـ او نور . ژوندی دی وی د ثور انقلاب ستر قوماندان ملگری حفیظ الله امین ، ژوندی دی وی د ثور د انقلاب روښانه سور ستوری ـ ـ ـ ـ د تره کی په ملیونو عکسونه څیری شول او د کورنی غړی ئی هم ټول بندیان شول .

بریژنیف او کاسگین اولین کسان وه چی حفیظ الله امین ته ئی د نوی وظیفی د اشغال په مناسبت تبریکات و رولیږل او د دواړو حکومتو د دوستی د لاپیاوړتیا هیله ئی وکړه (۱۷ سپتمبر ۱۹۷۹) . تره کی په دغه وخت کی په ارگ کی بندی ـ او په تلویزیون کی ئی دا ټوله صحنه لیدله . ده لیدل چی د ده وفادار شاگرد او قابل اعتماد بریژنیف څه کوی . د حفیظ الله امین غوړه مالی او توصیفونه او ماسکو ته په خپل سفر کی ئی د بریژنیف توده غیږ چی دی ئی پکښی نیولی وو سترگو ته دوری دوری کیدل . په ۱۶-۷-۱۳۵۸ (۸ اکتوبر ۷۹) دری تنه خلقیان د حزب په امر تره‌کی ته ورغلل او هغه ئی په خفه په ډیر فضیحت وواژه او په کول آب چکان که ئی په یوه غار ډوله قبر کی په داسی حال کی واچاوه چی هم هغه کالی ئی په ځان کي وه چی د ده د مرگ په وخت کی د خفی له فشاره چټل کړی وه . د ده د مرگ داستان په تفصیل سره د هغو خلقیانو له خوا په رسمی جرایدو او را دیو کی نشر شو کومو کسانو چی دی ئی وژلی وو . د دغو درو قاتلینو څخه یو زماڅه شناخته وو چی د تره‌کی د وژلو مکمل داستان ئی د خپلوانو له لاری ترما پوری را ورسید . څو ورځی وروسته د کابل په ښار کی آوازه خپره شوه چی د تره کی مړی مسلمانانو د قبره را کښلی دی په ښو کی ئی رسمي وراچولی او په کوڅو کی ئی

کشوی . چا به ویل اوس ئی مزار شریف ته وړی دی . بله ورځ آوازه شوه چې د تره‌کی مړی په کندهار کی لیدل شویدی او ځینو به بیا ویل چې هغه ئی هرات ته وړی دی چې هلته خلک پر تف کړی .

حفیظ الله امین د یو عجیب مشکل حالت سره مخامخ وو . دی مجبور وو د تره کی طرفداران له کاره لیری او بندیان کړی دغه کار په فوځ او ملکی ساحو کی غتی تصفیی ته ضرورت درلود . دی مجبور وو چې پرچمیان نور هم تر فشار لاندی راولی او پری نږدی چې هغوی د تره کی د مرګ څخه د راولاړ شوی اختلاف څخه ګټه واخلی . دی مجبور وو چې د خلکو سره جنګ ته ادامه ورکړی دا ځکه د خلکو په نظرکی تره‌کی او ده څه فرق نه در لود . خلکو ته دی د هغه وفادار او علی الاعلی شاګرد وو . دی مجبورو و د روسانو سره تر حد اضافه غوړه مالی وکړی او هغو ته هر راز امتیاز ورکړی . دا ځکه بیله د روس له مرستی څخه د ده د حکومت سقوط حتمی وو . ده خپله هم په یوه بیانیه کی اعتراف وکړ چې که د روسانو مرسته نه وی د ده حکومت پنځلس ورځی هم دوام نشی موندلای او بالآخره دی مجبور وو روسان په هر ډول او هره بیه چې وی قانع کړی چې د دوی او تره کی هغه نا کامه پلان چې د ده د وژلو لپاره ئی طرح کړی وو دی نه دی خفه کړی او د دوارو حکومتو پر دوستی به بد اثر وانه‌چوی .

دا ټول دامی مشکلات وه چې فتح کول ئی آسانه کارنه وو . حفیظ الله امین ډیر خلټیان (د نور محمد تره‌کی طرفداران) بندیان او مړه کړل . پرچمیان ئی نور هم د کاره لیری او بندیان کړل ، د روس

صفت ئې افراط ته ورساوه . د روسانو سره مینه او محبت ئې خپل د وطن پرستی جز اعلان کړ او دائې ویل چې هر څوک روس بدوینی هغه خاین او وطن پلورونکی دی . د مجاهدینو سره ئې جنګ ته د پخواپشان ادامه ورکړه . ده د تره‌کی د بدنامولو او د ټولو خرابیو مسئولیت پر هغه د اچولو په خاطر د یو تعداد هغو مړو د نوموټو لست نشر کړ چې د تره کی په وخت کی وژل شوی وه . ده اعلان وکړ چې د تره کی په وخت کی هر څه چې شوی وه هغه په تره کی اړه لري . تردی وروسته به ټول خلک د قانونیت ، عدالت ، او مصئونیت په فضا کی ژوند ولری هیڅ څوک به بی جرمه بندی نشی .

خلک پدی خوښ نشول چې حفیظ الله امین قدرت په لاس کی واخیست دا ځکه هر چا پیژانده خو په دی ډیر خوښ شول چې تره‌کی له منځه ولاړ . د تره‌کی په له منځه تلو سره نور نو فشار یوازی پر مسلمانانو نه وو بلکه خلقیانو او پرچمیانو هم خپله برخه اخیستله . د مسلمانانو دسته جمعی قتلونه چې د تره‌کی په وخت کی عادی کار وو کم شول . د تحقیق په وخت کی په وهلو او ټکولو سره اقرار اخیستل خلقیانو او پرچمیانو هم و لیدل او هغه بندیخانی او د عذاب ځایونه چې دوی د مسلمانانو لپاره جوړ کړی وه . پخپله په دوی هم ډک شول . هغه غیر انسانی رویه چې دوی په بندیخانه کی د مسلمانانو سره کوله اوس خپله د دوی سره هم هغسی رویه کیده په لومړی سر کی چه هر خلقی به بندی کیده نورو بندیانو به ترڅو ورځو پوری هغه ته شکنځل کول او په ډېرو به ئې ویشتی خو وروسته دوی دومره ډیر شول چې چا بیا آزار ولای نشوای .

حفیظ الله امین حیران وو چې پر کومه خوا و جنګیږي . اولس ورځ په ورځ ورته پورته کیدی . په حزب کې ورځ په ورځ اختلاف ډیر یدی او په روس باندې ئې د ځینو شواهدو په آساس ورځ په ورځ اعتماد لږیدی . دی دې نتیجه ته ورسیدی چې روس هر وخت چې وی دی له منځه وړی لو دا ئې بهتر ګڼل او حتی مجبور وو چې د اولس سره روغې جوړې ته ځان تیار کړی . ده د پاکستان د حکومت سره تماس ونیوچې د مهاجرینو او په افغانستان پورې مربوط نور مسائل او دمشکلاتو د حل پرلار خبرې وشي . ده آغا شاهي (هغه وخت د پاکستان د خارجه چارو مشاور) او جنرال ضیاء الحق ته بلنه ورکړه چه کابل ته دوستانه سفر وکړی .

روسان د حفیظ الله امین څخه و یریدل او ښه پوهیدل چې هیڅ وخت به د امین له زړه څخه د تره کي - برېژنیف هغه نا کامه پلان چې د ده د وژلو لپاره طرح شوی وو ونه وزی .

روسان د امین له ارتباط څخه چې د پاکستان د حکومت سره ئې نیولی وو سخت پریشانه زه او ویریدل چې مبادا امین د پاکستان سره پټ سازش و نه کړی چې د روس په زیان وی . روسان په افغانستان کې د مسلمانانو له اقتدار څخت سخت ویریدل . روس په دې متیقین ووچې که مجاهدین افغانستان ته داخل او په حکومت کې لږځای هم پیدا کړی په کم وخت که به د کمونستانو څخه قدرت تر لاسه او اسلامی حکومت به جوړ کړی . روسان په افغانستان کې یو اسلامی حکومت خپلو هغو شپږو مسلمانو جمهوریتو ته چې په مرکزی اسیا کې پرا ته دی مستقیم خطر بولی . دوی وویریدل چې په ایران کې د اسلامی

انقلاب بریالیتوب او په افغانستان کې د یو اسلامي نظام منځ ته راتګ او په پاکستان کې د حکومتي دستګاه اسلامي کیدل دا ټول به د روسیې مسلمانان بیدار او د خپلې آزادۍ او حقوقو لپاره به ئې قیام ته وهڅوي .

په دې ډول روسان وو یریدل چې د حفیظ الله امین تماس د پاکستان سره به په افغانستان کې د کمونیزم د محو کیدو او د روسیې مسلمانانو ته د اسلامي تحریک په نفوذ سره پای ته ورسیږي خو ظاهراً ئې د امین توصیف او حمایه کوله . بریژنیف او کاسګین دواړو (٦ دسمبر ۱۹۷۹ ، ۱۵ قوس ۱۳۵۸) امین ته د هغې شرم آورې معاهدې د کلیزې مبارکي ور واستول کوم چې تره‌کي یو کال د مخه په همدغه وخت په ماسکو کې د بریژنیف سره لاس لیک کړې وه .

روسانو په (۱۱ دسمبر ۱۹۷۹) د افغانستان سرحداتو ته نژدې د خپل فوځ د ځای پر ځای کیدو کارپیل کړ . امریکا روسانو ته په ۱۹ دسمبر ۱۹۷۹ کې اخطار ورکړ چې روسیه په افغانستان کې د مداخلې خیال لري او هغه ته تیاري نیسي خو روسانو هغه په کلکه رد کړ (۲۳ دسمبر ۱۹۷۹) او دا ئې د امپریالستي پروپاګندې جز وباله دوی وویل موږ هیڅ وخت د چا په کورنیو چارو کې مداخله نه کوو دا امریکا ده چې بین المللي حوله خرابوي .

په ۲٤ دسمبر ۱۹۷۹ د روسانو د فوځ راتګ افغانستان ته پیل شو څلور ورځې ئې دوام وکړ . د کابل اسمان د طیارو څخه ډک وو . د ډیسمبر په ۲۵ پراودا اخبار د حفیظ الله امین په حمایه او د مجاهدینو په غندلو سره یو لوی مضمون خپور کړ چې ماسکو راډیو هغه

په سبا (۲۹ دسمبر ۱۹۷۹) نشر کړ. د دیسمبر په ۲۷ ۱۹۷۹ ، کابل راډیو اعلان وکړ چې حفیظ الله امین د ماپښین پر (۲) بجو خبری کوی ، دوی بجی را ورسیدی مګر حفیظ الله امین خبری و نه کړی او په عوض کې ئې راډیو تاشکند له روسیي څخه په افغانستان کې د کودتا او د امین دمنځ تللو خبر خپور کړ . تاس اژانس دببرک کارمل پیغام نشر کړ . په همدغه ماښام پر راډیو افغانستان او جمهوری قصر روسانو حمله وکړه . د دغه زد و خورد په نتیجه کې حفیظ الله امین له منځه ولاړ او نژدی ملګری ئې ټول بندیان شول . په (۲۸ دیسمبر) روسانو اعلان وکړ چې موږ د افغانستان د حکومت په درخواست هغه هیواد ته فوځ و استاوه . په همدی ورځ بریژنیف کابل ته ټلګرام مخابره کړ او ببرک کارمل ته ئې د هغه د جمهور رئیس په توګه د انتخابیدو (په حقیقت کې د روس له خوا د انتصاب) په وجه مبارکي وویله او د ده د بریالتیوب هیله ئې وکړه په داسی حال کې چې ببرک کارمل هغه وخت پخپله په ماسکو کې وو . په همدی ورځ د روسي فوځ دوی نوری فرقی د ترمزاوکشک له لاری افغنستان ته داخلی شوی . ببرک کارمل شپږ ورځې وروسته د روسیي څخه کابل ته راغی او پر هغه تخت کښیناست چې روسانو ورته جوړ کړی وو .

دا چا ته تراوسه معلومه نده چې روسان چا افغانستان ته را وبلل یا څنګه افغانستان ته راغلل آیا حفیظ الله امین را غوښتی وه که ببرک کارمل او که پخپله راغلل خو زما په فکر روسانو په هر صورت په افغانستان کې د مداخلی خیال درلود نو به ئې امین ته

پیشنهاد کړی وی چی پر مجاهدینو بالدی باید یوه قاطع ضربه وارده شی چی له شره ئی تول خلاص شو بیا به پر آرامه هم ته حکومت کوی او هم په زموږ درد سر کم وی . امین به ور سره منلی وی . د روسانو هدف دا وو چی په دغه بهانه به په آرامی سره قوا وی افغانستان ته داخلی کړی . حساس ځایونه به ونیسی او په یو مساعد فرصت کی به امین چی نور د دوی په درد نخوږ لیری کړی او ببرک کارمل د دوی د درگاه وفادار سپی د هغه پر ځای کښینوی . په دی ډول به په افغانستان کی کمونیزم او د ثور کودتا ته د فنا څخه نجات ورکړی او و خپل تاریخی هدف ته چی بحر هند ته رسیدل وو یو قدم نور هم نژدی سی .

امین هم دا پیشنهاد ممکن د دی سببه منلی وی چی پر مجاهدینو د قاطع ضربی په و اردولو سره به په هره مذاکره کی چی د پاکستان یا مجاهدینو سره کیږی لوړ لاس او قوی موقف ولری مگر لوی خدای دی تر ټولو لوړی د خپل فریب او چل قربانی کړ او د هغو کسانو په لاس ئی و واژه کوم چی د هغو سره محبت د ده د وطن پرستی جز وو . (ومکروا ومکر الله والله خیر الماکرین)

نتیجه

اهداف : روسانو په دغه مشخصه دوره کی (١٩٤٥-١٩٨٠) د افغانستان سره په تعلقاتو کی څلور مهم اهداف درلودل :

(الف) په دغه دوره کی د روسانو دلو یو او مهمو اهدافو څخه یو د

کمونیزم د فلسفی پراختیا وه . دوی په ټول جهان خصوصاً په خپل شاوخوا کی د کمونیزم د خپرولو لپاره هر اړخیزه هڅی کولی . افغانستان په څو لحاظ دوی ته مهم وو . یو دا چی که چیری په افغانستان کی یو کمونست حکومت منځ ته راځی د روس یوه برخه سرحد به د غربی دنیا د نفوذ څخه محفوظ وی . دوهم دا چی د افغانستان په کمونست کیدو به د مرکزی آسیا د مسلمانانو اسلامی او ملی آرمانونه نورهم خفه شی . دریم دا چی که افغانستان د روس لاس ته ولویږی نو یو قدم به د هند بحر او خلیج فارس ته نژدی شوی وی او څلورم دا چی د افغانستان په کمونیست کیدو سره به د کمونیزم فلسفه یو قدم نوره هم پر مخ تللی وی او ټوله نړی خصوصاً په آسیا کی ملتو کی به د کمونیزم د لا پر مختګ لپاره نوره زمینه هم مساعده شوی وی .

(ب) روس او د ده ملګری تیلو ته سخت ضرورت لری چی اوس ئی بار یوازی د روس پر غاړه دی . داسی اټکل شوی دی چی څو کاله و روسته به روسیه د تیلو په کمبوداخته شی نو مجبور دی د تیلو د لاسته را وړلو یوه بله منبع لاس ته راولی . د افغانستان په کمونست کولو او یا نیولو سره به لومړی دوی د افغانستان هغه د تیلو ، یورانیوم او انرجی نوری منابع په خپله ګټه استعمال کړی چی په افغانستان کی موجود دی . دوهم به روس یو قدم نورهم و خلیج ته نژدی شوی وی چی په بل قدم کی په آسانی سره و کولای شی په خلیج کی د تیلو د

ترافک جریان تر کنترول لاندی ونیسی او ځانته د تیلو مستقل منابع پیدا کړی .

(ج) روسیه د پخواپشان اوس هم په تودو اوبو کی لاری او بندرته ضرورت لری چی د دغه په ذریعه ئی تجارت سریع او ارزان شی . افغانستان ئی په لارکی واقع دی باید دا د لاری خنډ په هر ترتیب چی وی له منځه یو وړل شی څو بحر هند ته رسیدل آسانه شی .

(د) روسیه د یوغټ طاقت په حیث ، خپلی نظامی پیا وړتیا ته ډیر ضرورت لری باید د نړی په هره برخه خصوصاً بحر هندکی چی ډیره حساسه منطقه ده نظامی حضور ولری . د دغه مأمول لپاره دوی ته د اډو او پایگاه وو ضرورت دی . د افغانستان په له منځه تللو سره به دوی دغه هدف ته د رسیدو په لارکی یو قدم نورهم مخ ته ولاړ شی .

د دی لپاره چی روسان خپلو اهدافو ته ورسیږی ډیره توجه ئی افغانستان ته ځکه درلوده چی :

(الف) روسانو ته په اروپا کی په سیاسی او نظامی لحاظ وړاندی تگ ممکن نه وو هلته د ده په شان قوی ممالک پراته دی چی دی ورته د چپ کتلو جرئت هم نه لری . یوازی د ترکیی ، ایران او افغانستان له لاری ئی مطلب سرته رسولای شوای . د ترکیی او ایران لار هغه وخت بنده و تړل شوه چی هغوی د انگلیس او امریکا سره د بغداد په نظامی پکت کی چی و روسته بیا په سنتو یاد شو یوځای شول . یوازی افغانستان دامی مملکت

وو چی د یو بل لوی طاقت ملاتړ ئی نه درلود او روس کولای شوای چی په هغه کی په آسانی سره نفوذ وکړی .

(ب) تر دوهم نړیوالی جګړی د مخه انګلیس د افغانستان د سرحد پوری خواته په هندوستان کی د یو متقدر جهانی طاقت په حیث موجود وو د انګلیس له ویری روس دا جرئت نشوای کولای چی پر افغانستان حمله وکړی . په نولسمه پیړی کی د دی د وو لو یو طاقتو رقابتو وښوول چی د افغانستان موجودیت د یوی عایقی منطقی په توګه د دواړو لپاره ضروری وو . کله چی انګریزان له هندوستانه ووتل روس ډیر خوښ او بی رقیبه پا ته شو خو انګلیس د امریکا په ملګرتیا له بلی دروازی څخه منطقی ته را داخل شو او په پاکستان کی ئی ځای ونیو . دی عمل روسان سخت نا آرامه کړل د پر مختګ مخ ئی ونیول سو. روس مجبور شو په افغانستان کی د سولی او دوستی له لاری را مخ ته شی او د خپل هدف لپاره په ډیر احتیاط او صبر سره زیر زمینی فعالیت وکړی . کله چی پــه پــاکستـانــ کی جنرال محمد ایوب خان د بیطرفی خواته میلان وکړ نو په منطقه کی کرار کرار سیاسی خلا پیدا کیده چی د روس په ګټه وه . تر ایوب خان و روسته هم پاکستان د سنتو غیر فعال غړی پاته شو څو بالاخره له هغه څخه ووت که څه هم روس چی په منطقه کی بی رقیب طاقت وو خو بیائی هم نشوای کولای پر افغانستانـ حمله وکړی دا ځکه د افغانستان څنګ ته د شاه تر حکومت لاندی یو مقتدر ایران پروت وو کله چی د ایران له

خوا خطر هم د شاه په ایسته کیدو سره لیری شو نو موقع مناسب وگڼل شوه او پر افغانستان ئې پرته د کوم خطر له احساسه په ډاده زړه حمله وکړه .

(ج) د افغانستان مجبوریت چې باید د روس سره نژدی تعلقات ولری هم د روس په گټه او د افغانستان په تاوان تمام شو ، په داسی حال کې چې ایران او پاکستان د روس سره په دا ډول دوستی مجبور نه وه . روسانو هم د افغانستان د دغه مجبوریت څخه بده استفاده وکړه . دا مجبوریتونه په لاندی ډول خلاصه کیږی :

۱- غربی دنیا د افغانستان سره دلچسپی نه درلوده . افغانستان یو آباد ، زراعتی یا صنعتی مملکت نه وو او نه ئې تیل درلودل چې دوی په اقتصادی لحاظ دلچسپی ور سر پیدا کړی وای . په ستراتیژیکی لحاظ هم افغانستان د بحر هند څخه لیری په وچه کې پروت هیواد وو چې غربیانوته ئې کومه فائده نه رسیده . حتی یوه مسئول امریکائی ویلی وه چې «که روس افغانستان هم ونیسی بیاهم بحر هند او تیلو ته لارنشی پیدا کولای مورته کوم خطر ندی ، ایران او پاکستان خو زموږ په لاس کې دی». د غرب دغه بی میلی او عدم دلچسپی افغانستان مجبور کړ چې روس ته نژدی شی .

۲- ایران او پاکستان دواړه د (سنتو) په نظامی تړون کې د امریکا او انگلیس سره وه . افغانستان د خپلې عنعنوی بیطرفی د ساتلو په شرط سره لومړی د امریکا څخه نظامی مرسته وغوښته خو امریکا دا شرط و نه ما نه حتی په تړون کې ئې د افغانستان د

شاملیدو سره هم علاقه نه درلوده په دی صورت کی افغانستان مجبور وو چی روسانو ته مخ واړوی .

۳- د افغانستان او پاکستان د مشرانو تر منځ سیاسی عدم تفاهم او حسن نیت هم افغانستان مجبور کړ روس ته نژدی سی .

٤- د پاکستان نظامی پیاوړتیا افغانستان د ځان لپاره تهدید او خطرګانړه او استدلال ئی کاوه چی پاکستان د افغانستان لپاره ځان تیاروی نه د روس په مقابل کی دا ځکه پاکستان د روس سره کوم سرحد نه لری چی پر هغه تجاوز وشی. د خطر دغه احساس هم افغانستان روس ته نژدی کړ .

٥- افغانستان یو محاط په وچه هیواد وو . د پاکستان سره به ئی د مناسباتو دخړ پړتیا په وجه اکثراً خارجی راکړه ورکړه متضرر وه نو روسیه د افغانستان لپاره یوازینی محفوظ ترانزیتی لار وه . ددغی لاری په خاطر هم مجبور وو خپل روابط د روسیی سره ښه وساتی .

٦- روسیه د افغانستان شمالی ګاونډی وو . افغانستان هم په سیاسی او هم په اقتصادی لحاظ مجبور وو چی د دامی یو قوی ګاونډی سره نژدی روابط وساتی .

(د) د افغانستان داخلی وضع او مشکلات هم د روس د مداخلی لپاره لار هواره کړه . دغه مشکلات په لاندی ډول ښوولای شو .

(الف) د افغانستان تاریخ که ښه وکتل شی دری مهمو عناصرو په هغه کی غټ رول لوبولی دی چی هغه عبارت دی له آزادی ، بی

طرفی او انکشاف څخه . کوم وخت چی یو د دغو عناصرو څخه له منځه وتلی دی نورو دوو بیا کارندی ورکړی او افغانی تولنه بحرانی شویده . ظاهر شاه په خپل افراطی محافظه کار سیاست سره چی پریږده هر څه په خپل طبیعی گام حرکت وکړی افغانستان دنړی له کاروانه دومره و روسته پاته وساتی چی هر ځای ئی د غربت خبری کیدی او د نړی فقیرترین مملکت وو . افغانانو د یوی گولی و چی ډوډی په طمع که یوی خوا او که بلی خواته د فقر لاس اوږداوه . د یو محروم انسان به څه آزادی وی . که آزاد وی نو به تش په نامه وی . د هغه چا به څه بیطرفی وی چی هر طرف ته ئی د فقر او امید لاس لیولی وی داؤد خان په اقتدار پسی دومره لیونی وو چی و هغه ته د رسیدلو او بیا د ساتلو لپاره ئی د هر چا ، هر ناقابل او وطنفروش سره ملگری کوله . ده صرف د خپل قدرت د ساتلو لپاره کمونیستانو او روس ته ترحد اضافه امتیازات ورکړل او د افغانستان عنعنوی بیطرفی ئی خرابه کړه . که ظاهر شاه د افغانستان دوروسته پاته ساتلو په وجه د ملک آزادی د روس په خوله کی ور کړه نو داؤد خان د افغانستان د بیطرفی په زیانمنولو سره هغه د روس په خیټه کی وروا چاوه . د یو فاحش طبقاتی ژوند په وجه چی یو څو کسانو هر څه درلوده او ډیرو هیڅ نه درلوده ، یو څو کسه د دنیا په نشه داسی مست وه چه هیڅوک ئی په سترگونه لیدل او ډیر بیا دلوږی ورته بی وا که پراته وه دی وضع داسی حال پر افغانستان را ووستی وو چی هر څه د غله ، فحاش ، قاچا قبر ، رشوت خواره او ظالم سره وه

په خلکو کی عزت او قدرت د همدغو داړه مارانو او د حکومت منصبونه هم پر دغه ناقابلو ویشلی شوی وه . دوی د خپل عیش و عشرت د بقا لپاره هر څه ته تیار وه . هغه د پښتو متل چی وائی «مال دی ولاړشی ، سردی ولاړشی ، پت دی نه ځی» دوی سر چپه لار اختیار کړی وه . د هر څه بایللوته تیاره وه خود مال او عیش بایللوته نه . د افغانستان فوځ هم د داسی یوی فاسدی ماشنری جز وو . دوی ته چی هر چا معاش او امتیازات ډیر وز کول د هغه ملګری وه دوی په پیسو او استراحت پسی تلل ، دا فرق باندی نه وو چی د افغانستان حکومت د چا په لاس کی دی . روسانو د دوی دغه بی تفاوتی او ماده پرستی درک کړه . د دوی معاشات ئی ورلوړ کړل خو په عوض کی ئی هر څه چی په افغانستان کی غوښتل هغه ئی وکړه .

نوی شرایط :

روس سر بیره پر هغه پلان چی د تاریخ په اوږدو کی ئی د افغانستان د نیولو لپاره درلود ځینی نوی شرایط او ضرورتونه چی د دغی دوری مشخص ممیزات دی ، هم منځ ته راغلل چی باید روس پر افغانستان حمله وکړی او هغه ونیسی .

(الف) د چین محاط کول . پس له هغه چی د کمونست چین او روس مناسبات خراب شول روس کوښښ کاوه چی د چین د نفوذ د پراختیا مخ ونیسی او هغه د خپل نفوذ په ساحه سره محاط کړی . د بریژنیف د آسیا د جمعی امنیت پلان په همدی منظور

وو . افغانستان د چین د ګاونډی په حیث روسانو ته د خپل پلان (د چین محاطول) د تطبیق لپاره اهمیت درلود . همدا راز د چین او امریکا دوستی د روس د تشویش سبب شوه او کوښښ ئی پیل کړ چی د دغه دوستی اثرات محدود کړی . روس غوښتل چی افغانستان د دغه اثر څخه لیری وساتی .

(ب) په افغانستان کی د اسلامی نهضت او تحریک ورځ په ورځ پیاوړتیا هم روس اندیښمن کړ . په ایران کی اسلامی انقلاب ، په پاکستان کی د حکومت د اسلامی کیدو پروسه او په افغانستان کی د اسلامی حکومت لپاره جدوجهد دا ټول روسانو خپل ځان ته د خطر زنګونه وګڼل چی مبادا دغه اسلامی تحریک د روسی مسلمانانوته چی د هغه هیواد په سلوکی شل تشکیلوی ورسیږی . دغه ذهنی خطر روس د افغانستان نیولوته و هڅاوه . د روسانو له خوا د دغه خطر احساس واقعیت هم لری . کله چی روسانو پر افغانستان حمله وکړه (دسمبر ۱۹۷۹) د دوی فوج اکثراً د مرکزی آسیاله مسلمانانو څخه جوړ وو . روسانو دمرکزی اسیا دمسلمانانو څخه فوجونه په دی خاطر راوستل چی افغانان مسلمانان دی او د مرکزی اسیا خلک هم . افغانان به د دوی سره (روسی فوځ) د اسلام په خاطر جنګ و نه کړی مګر موضوع سر چپه شوه هغوی چه راغلل ټولو قرآن شریفونه هدیه‌کول او په پټه ئی کوروته (په روسیه کی) استول . د افغانانو سره ئی سم جنګ نه کاوه بلکه افغانانو ته به ئی ویل چی د روس په مقابل کی مقاومت وکړی که نه ستاسی به هم

داسی حال شی لکه زموږ چی دین او دنیا دواړه خطا شول . روسانو څو وخته و روسته دا موضوع درک کړه او و ویریدل چی د دی پر ځای چی دا عسکر وجنګیږی مبادا د اسلام په انقلابی تعلیماتو مجهزشی او هلته د روسیې په داخل کی دا فکر او تعلیمات خپلو خلکو ته ور سوی . دغه سببونه وه چی روسانو بیرته نو موړی فوځ روسیې ته ولیږه او پرځای ئی سره روسان را وستل .

(ج) که د روسانو مرسته نه وای په افغانستان کی د کمونستانو حکومت ډیر پخوا له حتمی ماتی سره مخامخ وو . د دی خبری اعتراف پخپله حفیظ الله امین کړی وو . روسان پوه وه چی که مسلمانان په افغانستان کی کامیاب کیږی د کمونیزم ریښی به له یوازی په افغانستان کی له بیخه ووزی بلکه روحیاتی اثر به ئی د منطقی او ټولی نړی پرکمونیستی فعالیتو ولویږی . په ټوله نړی کی به کمونیستان زړه ماتی شی او د روسیې په ملاتړ به نور باور نلری . روسان په دی ښه پوهیدل چی په افغانستان کی د کمونیست حکومت له منځه تلل به په پاکستان او ایران کی د کمونیستی فعالیتو پر سر قاطعه ضربه وی او هغه پلانونه به ټول د خاورو سره سم شی چی دوی ئی بحر هند ته د رسیدو لپاره پیری پیری او نسلونه نسلونه په سرکی لری .

(د) د غرب کمزوری او د شرق برتری : د غربی نړی ځینی کمزوریانی ددی سوجب شوی چی روس دی دومره دلاوره شی چی پر افغانستان دی حمله وکړی او هغه دی ونیسی . دا کمزوریانی په لاندی ډول خلاصه کولای شو :

۱- غربي نړۍ خصوصاً امریکایان د ایزنهاور له وختو څخه را پدی خوا د روس د محیط او مهارولو لپاره د هغه پرشا و خوا دفاعي سنګر نه لکه ناتو، سنتو، سیتو جوړوي. د دغو دفاعي د یوالونو جوړول پخپله دامعنی لري چې روس یو قوي متعرض قوت دی او نوره نړۍ خصوصاً غرب دومره کمزوره دی چې د دفاع په حال کې دی. دفاع د کمزورۍ علامه ده چې د مسلسلو ضرباتو په نتیجه کې اکثراً مقاومت له لاسه ورکوي.

ایران او پاکستان تقریباً «۳۲» کاله مسلسل په دغه سنګر کې پاته شول که څه روس په ډېر مهارت او حوصله سره د خپل تعرضي سیاست بڼه بدله کړه غربي نړۍ دا قدرت نه درلود چې خپل دفاعي سنګر ور سره بدل کړي په نتیجه کې سیاسي خلا، او بې علاقه ګي منځ ته راغله. ایران او پاکستان دواړو نوموړي سنګرونه چې نور ورته ضرورت نه وو پرېښوول. د وضعې په تغیر سره روس بیرته اولې سیاست غوره کړ. غرب و نه شوای کړای چې دی هم بیرته اولی سنګرته ورشي. د دغه تغیر او تبدیل په نتیجه کې روس موفق شو چې افغانستان وایسي بیله دی چې د غربي دنیا څخه جزئي خطر احساس کړي.

۲- شرقي بلاک مملکتونه ټول سره متحد، یوه خوله او یو لاس دي پداسې حال کې چې په غرب کې هر مملکت د یوی موضوع په متعلق ځانته بیل سیاست تعقیبوي، روسانو هر وخت د غرب د دغه تشتت او عدم اتحاد څخه استفاده کړیده او خپل هدف ئې مخ ته بیولی دی. په انګولا، حبشه او افغانستان کې د کمونست رژیمونو قدرت ته رسول د همدغه عات معلول دی.

٣- په ویتنام کی د امریکا ماتی پر غربیانو خصوصاً پر امریکایانو دومره بد روحی اثر وغورځاوه چی بیائی د یوی وړی کمونست پارټی سره حتی د غیر مستقیمی مقابلی جرئت هم په ځان کی پیدا نشوای کړای . په انګولا او حبشه کی د کمونستانو او وطن پرستانو ترمنځ د قدرت پر سرتر ډیره وخته جګړه روانه وه خو غربیانو د دی ویری چی مبادا بل ویتنام ورته جوړ شی د وطن پوستانو سره مرسته و نه کړه بالمقابل روسانو خپلو کمونستانو ته هر راز وسله رسوله او کیوبا خپل عسکر د مرستی لپاره ور واستول. په نتیجه کی کمونیستان کامیاب شول . په افغانستان کی افغانی مجاهدین تقریباً څلور کاله کیږی چی د روس سره جنګیږی مګر هیڅوک دا جرئت نه لری چی د هغو مرستی ته ور ودانګی . روس د غربی دنیا د دغه کمزوری او ضعیفو روحیاتو څخه استفاده وکړه او پر افغانستان ورغی .

٤- روس په دی پوهیدی چی افغانستان یو بی طرف هیواد دی چی غربی نړی د هغه د دفاع سره دلچسپی نه لری او په بیطرفو هیوادو کی هم داتوان نشته چی د هغه دفاع وکړی نوځکه ئی په پوره زړه پر افغانستان حمله وکړه .

٥- کله چی په افغانستان کی داؤد خان قدرت ته ورسید (١٣٥٢ش-١٩٧٣م) لازمه وه غربی دنیا ، عربو او ګاونډیانو (پاکستان و ایران) افغانستان ته خپلی اقتصادی مرستی ډیری کړی وای او هغه ئی د روس له خولی څخه ایستلی وای حتی د ظاهر شاه په وختو کی ئی باید مرستی کړی وای او افغانستان ئی د انحطاط څخه ژغورلی وای . دا غربی دنیا ، مسلمانان او

گوندیان وه چې هغه ئې یوازې روسیې ته پرېښود چې تیرئې کړي. هغه وخت چې روسانو داؤد خان تیر کړ گوندیانو او عربو د هغه د بېرته زا ایستلو کوښښ وکړ مگر پړې پرې شو او هغه د روس په خیته کې پاته شو.

(ه) دروس د پلاننگ دقت او پر شرایطو ژر هغه عیارول. روسیه په خپل پلاننگ او طرح کې نسبت و غربي نړۍ ته دقیق او ثابت قدم ده مثلاً:

۱- یو مطروحه پلان په روسیه کې نسلونه نسلونه تعقیب کېږي او د هغه لپاره کارکوي چې علت ئې په روسیه کې د قیا.ت تسلسل دی. همدا یوه کمونست پارتي ده چې د «۱۹۱۷» څخه تراوسه ئې د روسیې قیادت په لاس کې دی په داسې حال کې چې په غربي نړۍ کې د انتخاباتو په وجه قیادت بدلیږي او په سیاست کې ئې جذري تغیر راځي. په غربي دنیا کې د قیادتونو تغیر د روس په گټه دی یو دا چې پر یوه موضوع د ټولو غربي مشرانو کامل اتفاق نه راځي ځکه چې مختلفې مفکورې لري او بل دا چې د یو مملکت عوام د یو حکومت طویل المدت پلان نشي درک کولای نو په لږ فشار سره عوام د حکومت د نوموړي پروگرام په خلاف رایه ورکوي د کوم چې اوس ئې عامو خلکوته فایده نه ښکاري که څههم لس کاله و روسته د دغه پروگرام نتائج هغه مملکت ته حیاتي گټه راوړي. د غربي حکومتو مشران هم د بیا انتخابیدو لپاره د عوامو آنی خوښه په نظر کې نیسي نه د مملکت طویل المده ښیگڼه. خو روس داسې ندی هلته عام خلک د حکومت پر تصامیمو چندان اثر نلري.

۲- د نړی اکثره مملکتونه چی اوس د نقشی پرمخ لیدل کیږی نوی د استعمار څخه آزاد شویدی. دوی د غربی ممالکو په مقابل کی چی پخوائی دوی مستعمره وه کلونه جنگیدلی او دښمنی ئی سره پاللی ده . داسی نوی آزاد شوی مملکتونه د خپل اقتصادی انکشاف لپاره مجبور دی د نورو څخه مرسته ترلاسه کړی . چون زړه ئی د غربیانو څخه شین وی نو روس ته د مرستی لاس اوږد وی داځکه چی د روسانو دښمنی لا تر اوسه دوی ته ثابته شوی نده او بده خاطره نه ځینی لری . افغانستان هم د انگلیس سره داوږدی دښمنی په وجه نور د هغه سره د ملگرتیا زړه نه غوښت . که څه‌هم د افغانانو د روس څخه له ډیره پخوا بد راتلل خو بیائی هم ویل چی تر بد تر بد ښه دی .

۳- روسیی کوښښ کاوه چی افغانستان ، د تاریخ په دغه مرحله کی ، د نورو گاونډیانو سره ښه روابط و نه لری . دا ځکه د افغانستان ښه روابط د هر بل گاونډی سره د دی مملکت تکیه پر روسیی باندی کمول او هغه ئی د روس د سیاسی ، اقتصادی او فکری انحصارڅخه آزاداوه. روسان پدی پلان کی موفق شول . د دغه انحصار نتیجه وه چی افغانستان ورځ په ورځ د نوری دنیا څخه تجرید کیدی او روس ته نژدی کیدی څو بالاخره ئی تیر کړ .

٤- پاته مملکتونه د استعمار په وجه په هره ساحه کی پاته دی او نیمگړتیاوی ئی بی‌شمار دی روسان کوښښ کوی چی د دی نیمگړیتا وو څخه په خپله گټه کار واخلی . له یوی خوا

حکومت ته ئی د دوستی او همکاری لاس ور کوی او له بلی خوا په ولس کی ئی اجتماعی تشنج خلقوی په دغه نا قراره حالاتو کی کمونستان تربیه او تقویه کوی. د هغه هیواد حکومت د روس د اقتصادی مرستی په خاطر د دغو کمونیستانو منح نه نیسی. کمونیستان ورځ په ورځ تقویه کیږی او روسان ئی هم کرار کرار علنی حمایت شروع کوی. حکومت نه یوازی د روس له ویری هغو ته بیا څه نشی ویلای بلکه پخپله د کمونیستانو څخه هم دومره طاقت جوړ شوی وی چی حکومت د خطر سره مواجه کولای شی. حکومت د روس د خوشحالی او د کمونیستانو د حمایت د جلبلو لپاره هغوی ته په دولت کی (ملکی او عسکری) مهم او حساس پستونه ورکوی. کمونستان د دی مناصبو او پستو څخه په استفاده سره خپل ټول هغه سیاسی او فکری مخالفین چی په هغه ټولنه کی موجود دی یو په بل پسی له منځه وړی. چی میدان ئی ځانته ښه پاک کړ بیانو پخپله د حکومت د نیولو بندوبست تړی. حکومت دلته په ځان پوه شی چی څومره غلطی ئی کړیده چی د امار ئی پخپل لستونی کی تربیه کړ خودا پښیمانی ګټه نلری او کار تر کار تیروی. کمونیستان نظامی کودتا وکړی او حکومت په لاس کی ونیسی دلته د ملت او نوری دنیا سترګی خلاصی شی چی څه پیښه شوه. دوی لا ښور نه وی خوړلی چی نوی منځ ته راغلی کمونیست حکومت د روسیی سره د دوستی او مشترکی دفاع تړون امضاء کړی. د دی تړون په برکت بیاهیڅ بهرنی طاقت دا جرئت نلری چی نوی حکومت ته

مزاحمت پیښې کړی که ولس قیام وکړی تر هغو خپله حکومت مخ ته او روسان ئی شاته ورسره جنګیږی . که د ملت اراده ډیره قاطع او په متو کی ئی زور وو نوبیا روسان خپله د لکو لکو فوځ سره پر هغه ملک حمله کوی خلک ئی وروژنی ، ښارونه او کلی ئی ور بمباردوی . نوره دنیاردړه ورته ګوری هر څه وینی خو هیڅ جرئت نه لری چی دا اور مړ کړی . په افغانستان باندی همداسی واقعات روسانو را وستل او کرار کرار ئی تر ستونی کښته کړ .

٥- روسانو پر افغانستان باندی د حملی لپاره یو مناسب وخت لټاوه هغه ئی بالاخره وموند . پاکستان په خپلو کورنیو مشکلاتو اخته وو . په ایران کی سیاسی استقرار او واحد قیادت نه وو . او امریکا هم په ایران کی د امریکائی د پلوماتانو د یرغملو پر موضوع دومره ډیره ناآرامه وه چی هغو مره نه ښائیده . د امریکا دغه ترحد اضافه ناآرامی او د تعادل مزاج له لاسه ور کول روس دی نتیجی ته ور ساوه چی پر افغانستان حمله وکړی او هغه ونیسی . روس دی نتیجی ته رسیدلی وو چی امریکا او د افغانستان دوه نور ګاونډیان (ایران او پاکستان) به کوم جدی عکس العمل و نه ښیی او هغه به سطحی وګنړی . همداسی و شوه .

راتلونکی

یو درس او از موینبت تولو ته

په تیر فصل کی مو پر افغانستان باندی د روس د حملی اسباب په تفصیل سره بیان کړل . اوس به و گورو چی که فغانستان د روس په تسلط کی پاته سی د دی منطقی نورو هیواد ونو ، عربو ، اسلامی دولتونو ، غیر متعهدو ممالکو او غربی نړی او بالاخره ټولی آزادی دنیا ته به څه تاوانونه ورسیږی . او که چیری افغانستان د روس له تسلط څخه ووزی نوموړی هیوادو او آزاد جهان ته به څه گټی ورسیږی .

هغه تاوانونه چی په افغانستان کی د روس له کامیابیدو څخه نورو ته رسیږی .

اول- هغه تاوانونه چی پر افغانستان باندی د روس د تسلط د دوام په صورت کی د سیمی شاو خوا هیواد و ته رسیږی :

الف - د روس له خوا د پاکستان او هندوستان نیول :

د افغانستان نیول د روس له نهائی اهدافو څخه نه څوا وو او نه اوس دی . بلکه افغانستان صرف د روس د وسیع پلان د تطبیق په لار کی یو قدم او په عین حال کی یو خنډ وو چی باید لیری سوی وای . د پاکستان او هند په نیولو کی د روس لاندنی مفادات شامل دی :

۱- په تودو او بو کی تجارتی بندرونه پیدا کول چی دا د روس

تاریخي آرزو ده . روس اوس هم په تودو او بوکي لاري ته حیاتي ضرورت لري . اوس جنوبي ایشیا ، خلیج او یا شرقي افریقا ته د رسید و لپاره مجبور دی چي یا د شرقي سائبیریا او جاپان له لاري پر ټول ایشیا را و گرځي یا د توري بحیري ، ترکیې او کانال سویس له لاري او یاد بالتیک بحیري له لاري پر ټوله اروپا او افریقا را تاوسي . په داسي حال کي چي د افغانستان په نیولو سره اوس ئې فاصله د تودو اوبو څخه تقریباً ۳۰۰ میله ده په هرصورت او قیمت چي وي روس کوښښ کوي دغه لنډه فاصله نور هم پرمخ ولاړ سي څو دغه لویه تجارتي او ستراتیژیکي ستونزه لیري کړي .

۲- د پاکستان او هندوستان د پراخو ځمکو څخه استفاده کول .

د روس ډیره ځمکه په سړو منطقو کي پرته ده چي د متکافي کرهنې قابلیت نلري . د دوی هر پلان د زراعت په برخه کي ناکام دی چي د نورو وجوهاتو په څنگ کي ئې اقلیمي نامساعدت هم یو عامل دی . روس علاوه پر دی چي خپلو خلکو ته باید ډوډی تهیه کړي باید هغو ممالکو ته هم ډوډی او اولیه ضروریات مهیا کړي کوم چي د ده په حلقه کي دي او یا غواړي چي په آینده کي ئې په خپله حلقه کي راگیر کړي . دا دومره لویه پیمانه ضرورت د غومره پراخو زراعتي ور شوگانو ته چي ټول کال د کښت وړ وي اړتیا لري . د پاکستان او هند پراخې ځمکې چي ټول کال د کښت قابلیت لري د روس دغه ضرورت ته جواب ویلای

سی د دی منطقی تر مخکی لاندی ذخیرو ته هم روس له ډیر پخوا څخه سترګی نیولی دی .

۳- د پاکستان او هند د زیات نفوس څخه په نظامی منظور کار اخیستل . روس په فلسفی لحاظ د داسی یو مفکوری پیروی کوی چی اصول ، بقا او پراختیائی ټول د بر چی او ټوپک په زور پوری تړلی دی . پر روسیه باندی پس له ۶۳ کاله د کمونستی نظام موفقانه تیریدو سره سره اوس هم بر چه حکومت کوی پر شرق اروپا اوس هم پساله ۳۰ کال سوسیالزم څخه توپ او ټانک حکومتونه کوی . په نظامی تهدید سره خلک د خپلو طبیعی حقوقو څخه محروم ساتی . هغه سوسیالزم ته چی د کارګر چیغی وهی او د هغه په نامه ځان قدرت ته رسوی نن پخپله د کارګرانو له خوا قیام کیږی . خو روسی توپونه او ټانکونه دغه آزاد بیخش جنبشونه پخپلو نظامی مداخلو سره له منځه وړی . په ۱۹۵۶ کی پر هنګری او د هغی خاوری پر وطن پرستانو او روشنفکرانو باندی د روس د سره لښکر بیرحمانه حمله ، په ۱۹۶۸ کی پر چکوسلواکیا باندی وحشی برید او د هغه قانونی حکومت له منځه وړل او ټول سم خلک بندیان کول او یا وژل او اوس بیا د پولینډ کارګرانو ته ګواښیدل او ورته ویل چی که تاسی خپل مشروع کارګری حقوق غواړی او یا د کمونست پارتی پر کوم نا معقول تصمیم انتقاد کوی دا د سوسیالیزم خلاف ورزی ده نو موږ مداخله کوو او یا نظامی حکومت اعلانوو چی دا ټول د دی خبری

ښکاره ثبوت دی چې د روس منطق زور دی او زور حق بولی .

سوسیالزم هر ځای او په هر مملکت کی د بر چې په زور قدرت ته رسیدلی دی او د بر چې په زور ساتل کیږی دغه علت دی چه سوسیالستی نظامونه باید په عسکری لحاظ قوی پا ته سی که نه ورکیږی او له منځه ځی . دا ځکه د هغه فلسفه پر ځینی غیر طبیعی اصولو بنا ده چې بشری فطرت ئې په عادی شرائطو کی نسی قبلولای . په دی ډول د سوسیالزم د بقا او پر مختګ لپاره روسیه و ډیر غټ نظامی طاقت ته ضرورت لری . دوی دومره فوج باید ولری چې د مخکی پر مخ چې کوم چیری ئې لازم وګڼی کار ځینی واخلی . څومره چې سوسیالستی حلقه پراخیږی هغو مره ډیر نظامی قوت او فوج ته ضرورت دی . روس دی خبری ته متوجه دی چې د هند او پاکستان په ډیر نفوس سره خپل فوجی طاقت نور هم پیاوړی کړی او چیری چې ئې زړه و غواړی په لکو حتی په ملیونو عسکر واستوی .

٤- تاریخ ګواه دی کوسو بهرنی طاقتونو چې افغانستان نیولی دی بیائی دهلی هم حتمی تر پښو لاندی کړیدی . اوس چې روس د یو خارجی توسعه طلب او جهان کشای طاقت په حیث پر افغانستان قبضه کړیده تر دهلی او بنګال پوری به حتمی ځان رسوی .

٥- د هند په بحر کی خپل نظامی طاقت او حضور پیاوړی کول چې د بین المللی قواو د انډول او د روس د توسعه طلبی لپاره حیاتی اهمیت لری دغه ضرورت روس هڅوی چې هند

ته باید حتمی ځان ورسوی او هغه و نیسی . د هند بحر ته ځان رسول روسانه ته لاندی اهمیتونه لری :

(الف) د هند او پاکستان زرخیزه پر نفوسه او پراخه خاوره قبضه کول .

(ب) د خلیج د تیلو پر ترافک مستقیم کنترول او ورو ورو پر تیلو او نورو معدنی منابعو مستقیم تسلط پیدا کول .

(ج) په منځنی ختیځ کی خپل سیاسی ، نظامی او عقیدوی نفوذ خپرول او له هغه ځایه اروپا او افریقا ته پر مخ تلل .

(د) دهند بحرته په رسید و سره د ایشیا جنوب شرق ترخپل کنترول لاندی راوستل او تر هغه وروسته استرالیا او جاپان ته متوجه کیدل .

(ه) د هند بحر ته د روسی په رسید و سره به لوړی مشرق افریقا او بیا کرار کرار د دغه بر اعظم نوری برخی د روس تر اثر لاندی راسی .

٦- د کمونزم د فلسفی خپرول . روس په نظریاتی لحاظ کوښښ کوی چی تر افغانستان وروسته په پاکستان کی خپل کمونستان تقویه او بیائی قدرت ته ورسوی . په دی ډول به پاکستان په نظریاتی لحاظ ختم سی بیا به هندوستان ته په ډیره آرامی سره ځی دا ځکه په هندوستان کی اندرا گاندی او د دی ملگری داسی موقف لری لکه په افغانستان کی چی داؤد خان درلود . داؤد خان د روس ډیر نژدی دوست وو خو کله چی روس وغوښتل چی یو قدم وړاندی ولاړ سی

نوی د داؤد خان پر دوستی او ککری دواړو پښی کښیښودلی.
همدا راز که اندرا گاندی خپل او سنی سیاست ته دوام
ورکړی همدا چل به په کیږی او هندوستان به هم په
همدا سی عذاب اخته کیږی په کوم چی نن افغانستان
اخته دی . د افغانستان د حاکمی کمونست پارتی (پرچم)
یو مهم غړی چی زما سره په بندیخانه کی د تره کی او
حفیظ الله امین په وختو کی بندی وو ما ته په جنوری ۱۹۸۰
کی په کابل کی وویل «د افغانستان نیول لومړی قدم دی .
بل قدم مو د پاکستان نیول دی تر څو پاکستان ختم
سوی نه وی موږ به په افغانستان کی آرام نه یو ، هندوستان
د اندرا گاندی تر حکومت لاندی همدا اوس موږ ته داسی
دی لکه افغانستان چی د داؤد خان په وختو کی وو .
د پاکستان په نیولو سره به هندوستان ته بی تکلیفه څو او
په لږ فشار سره به هلته مقاومتونه ختم کړو . هندوان
د جنگ او مقاومت خلک نه دی . د هندوستان په نیولو
سره به چین محاصره سی او تر ویتنام پوری به دا تموله
منطقه زموږ په لاس کی کښیوزی . ایران همدا اوس د سیاسی
استقرار او واحد قیادت څخه برخورداره ندی او له بلی خوا
زموږ ملگری هلته سخت فعال دی . ایران همدا اوس زموږ
له خوا سیاسی محاصره او په بین المللی سطحه کی تجرید
سویدی . د پاکستان په نیولو سره به دا محاصره نوره هم
تنگه سی او تموله خوا وو ته به ئی موږ یو (شمال ته روس
غرب ته روس نواز عراق شرق او جنوب شرق ته افغانستان

او پاکستان) . غربی دنیا او عرب هم د ایران مرسته نکوی نو په دی ډول به د ایران نیول کوم کلی اشکال ونلری . عربستان ، کویت او د خلیج نور واړه هیوادونه به د سوسیالزم د بین المللی ځنځیر په کړیو کی رامی نور به دا هیوادونه د انګولا ، موزنبیق ، حبشې ، جنوبی یمن ، ایران ، افغانستان او روس په ځنځیر او مسیر کی خپلی بقا ته ادامه ورنکړای سی» .

روسانو خصوصاً (بریژنیف) ځو ځو واره دا ویلی دی چی «روس په خپل جنوب کی خپل مخالف حکومت نسی تحمل کولای . په افغانستان کی ځکه چی د شوروی مفاداتو د یو مخالف حکومت د راتلو ویره وه نو ځکه موږ مداخله وکړه» . که د بریژنیف دا خبره ښه وځړل سی باید یو هوښیار سړی پر دغه منطق و خاندی دا ځکه په افغانستان کی چی هر حکومت راځی هغه به د افغانستان د خلکو د تاریخی روایاتو او اجتماعی موازینو په حکم بیطرف وی . که چیری روس د داؤد خان د وقتو د روس نواز بیطرف هیواد د موجودیت تحمل په خپل جنوبی سرحداتو کی ونکړای سوای نو د ایران اسلامی جمهوریت چی د روس په خلاف دی څنګه تحمل کوی . د ترکیی موجودیت چی د NATO فعال غړی او د روس په مقابل کی علنا ولاړ دی څنګه برداشت کوی . پس ښکاره ده چی د دی دواړو هیوادو (ترکیه او ایران) د نیولو پلان د روس سره جدی پروت دی خو موقع ته ګوری .

د بریژنیف د دی خبری چی په خپل جنوب کی مخالف حکومت نسی تحمل کولای واقعی تفسیر دا کیدای سی چی افغانستان خو د یوآزاد هیواد په حیث له منځه ولاړ اوس د روس واقعی جنوبی حدود د پاکستان سره دی . د پاکستان سیاسی نظام د روس له سیاسی نظام سره اختلاف لری . د بریژنیف د فارمول پر اساس پاکستان باید د روس له خوا ونیول سی دا ځکه دی په خپل جنوبی حدودو کی مخالف حکومت نسی تحمل کولای . کله چی پاکستان ونیول سویا به د روس جنوبی حدود د هندوستان سره وی چی په هغه کی به نه یوازی یو مخالف حکومت تحمل نه کړی بلکه د اندرا گاندهی غوندی یو روس خوښه حکومت به هم تحمل نکړی لکه داؤد خان چی ئی په افغانستان کی تحمل نه کړ او له منځه ئی یووړ . روس به په همدی پالیسی چی په خپلو جنوبی حدود کی مخالف حکومت نسی تحمل کولای کرار کرار مخ په وړاندی ځی .

ب ـ د چین محاط کیدل .

روس مذبوحانه کوښښ کوی چی چین د خپل نفوذ په ساحه کی محدود او محصور وساتی . د دی مطلب لپاره ئی ډیر کوښښونه کړیدی او کوی ئی . بریژنیف د ایشیا د جمعی امنیت پلان په همدی منظور وړاندی کړ . اوس روس په دی فکر کی دی چی د افغانستان تر نیولو وروسته باید پاکستان او هندوستان خپل کړی . د افغانستان د پامیر ، د پاکستان د قره قرم او د هندوستان د همالیه

د غرو سلسله د چین په مقابل کی خپل سنگر وگرځوی .

د هندوستان په نیولو سره هغه واړه هیوادونه چی د هند او ویتنام و کمپوچیا تر منځ پراته دی ژر د روس د نفوذ تر ساحی لاندی راځی او ورو ورو پخپله له منځه ځی . په دی ډول به چین د ټولو خوا وو څخه د روس او د ده د گوداگی رژیمو پواسطه محاصره سی . دا محاصره به ډیر دوام ونکړی بلکه ژر به د چین او سنی رژیم هم له پښو وغور ځوی بیا به جاپان فلپین او استرالیا ته متوجه سی .

ج ـ د ایران نیول .

روس په ایران کی د شاه په سقوط بی اندازه خوښ سو دا ځکه د شاه تر حکومت لاندی یو قوی ایران چی د غربی نړی بی دریغه مرسته او ملا تړ ورسره وو د روس لپاره نه یوازی یو درد سر وو چی پر مختگ ته ئی نه پریښود بلکه یو خطر هم وو . که څه روس په ایران کی اسلامی جمهوریت هم په طویل المده کی خپل دښمن گڼی خو بیا هم په لاندی دلایلو عجالتا د هغه طرفدار دی .

۱ـ د ایران اسلامی حکومت د امریکا دښمن دی . دا هغه څه دی چی روس ئی غواړی .

۲ـ په ایران کی غربیانو ته نور د فعالیت او قدرت پیدا کولو موقع نسته چی دا هم د روس آرزو او په گټه ده او د راتلونکی خطراتو څخه ئی مطمئن کوی .

۳- روس غیر مستقیم کولای سی چی د ایران روابط د هغه د گاوندیانو سره خړ پړ کړی او په دی ډول ایران همیش د گاوندیانو سره په جنگ او تجرید کی وساتی. په داسی حال کی چی د شاه په وخت کی روسانو دا کار نسوای کولای.

٤- روس اوس کولای سی چی په ایران کی منطقوی نژادی لسانی او مذهبی اختلاف او خصوصاً د قیادت پر سر د اختلاف اورته پکی ووهی څو ایران متفرق، ضعیف او د ده د نیولو وړ سی. دا ډول حالات اوس د روس په گټه دی چی د شاه په وختو کی دومره موقع ورته نه وه.

٥- په ایران کی اوس د کمونستی فعالیتو جدی مخ نیوی نه کول بلکه د هغو ورځ په ورځ زیاتیدل د روس پخوانی آرزو ده. په داسی حال کی چی د شاه په وختو کی و داسی فعالیتو ته حتی د تنفس کولو اجازه هم نه وه.

٦- روس د ایران د موجوده وضعی په ارتباط د منطقی د سیاسی اوضاع په تحلیل سره دی نتیجی ته رسیدلی دی چه که څه هم ایران یو اسلامی جمهوریت دی خود افغانستان د خلکو سره به عملاً د ده (روس) په مقابل کی مرسته ونکړی بلکه صرف په سیاسی حمایت چی دا هم ورته یو نظریاتی مجبوریت دی اکتفا وکړی چه دا هم د روس په گټه ده. دا ځکه ایران

نسی کولای چی په یو وخت کی د دوارو لویو طاقتو (شرق او غرب) سره دښمنی مخ ته بوزی په داسی حال کی چی ایران د شاه په وختو کی په دا سی موقف کی نه وو .

٧- د غربیانو سره د ایران دښمنی ، د گاوندیانو او منطقی د هیوادو سره د ایر ن د روابطو خړ پړتیا ، په بین الملی ساحه کی د ایران تجرید او د قدرت پر سر د ایرانیانو په منځ کی د اختلاف او جنگ دوام به د دی سبب سی چی ایران دی ورځ په ورځ په اقتصادی لحاظ ضعیف سی . د یوی ټولنی اقتصادی ضعف او فقر د کمونزم دروازه ده . په داسی حالت او وخت کی به ایران نه خپله بیطرفی نور وساتی او نه به په واقعی معنی سره خپل استقلال حفظ کړی . ورو ورو به اسلام د نظریی په حیث د خلکو په ذهنونو کی نا کام سی . هر طرف ته به نارضایتی وی . په دی ډول به د شاه د وختو د سرمایه داری نظام د بی عدالتیو او ظلمونو خاطره او د اسلامی رژیم بی کفایتی به په ایرانیانو کی د یوی بلی لاری د موندلو فکر پیدا کړی . دوی به هغه وخت یکی یوه لار ولری چی هغه سوسیالزم دی او بس . تر اسلامی رژیم وروسته په ایران کی د یو چپی حکومت راتلل حتمی دی . ایران به د کمونستانو د کودتا او یا د افغانستان له لاری د روس د مستقیمی حملی په نتیجه کی د روس په پنجو کی ولویږی.

د ـ د خلیج نیول . د پاکستان او یا ایران په نیولو سره به روس خلیج ته لار پیدا کړي . په لومړي سر کی د تیلو پر ترافک کنترول پیدا کول ، بیا د تیلو د ذخائرو پر سیمو تسلط او د ضرورت په وخت کی پر غربی نړی د تیلو جریان چی د هغوی د اقتصادی فعالیت ښارگ دی قطع کول او په دی ډول هغوی پر گونډو کول د روس له عمده اهدافو څخه دی . د یو دقیق اټکل له مخی به د ۱۹۹۰ په لسیزه کی د روس د تیلو او سنی ذخایر د ده د ورځ په ورځ زیاتیدونکی ضرورت تکافو ونکړی نو مجبور دی ځانته په خلیج کی د تیلو د مستقل جریان او ذخایر لپاره یوه پراخه سیمه تر لاسه کړی . او له بلی خوا پوهیږی چی د تیلو د جریان قطع او یا خنډ کولای سی غربی نړی تسلیم او یا مصالحی ته مجبور کړی . په دی ډول روس کوښښ کوی چی ځان خلیج ته ورسوی . د ایران پاکستان په تسخیر سره به خلیج د بین المللی روسی ځنځیر په مسیر کی راسی (انگولا ، موزمبیق ، حبشه ، جنوبی یمن ، ایرانستان ، پاکستان ، افغانستان اوخپله روسیه) . بیله شکه د خلیج هیوادونه به د روس د مداوم فشار په مقابل کی د مقاومت توان ونلري دا ځکه همدا اوس په دغو مملکتو کی کمونست عناصر فعال دی . روس به په دغو هیوادو کی یو په بل پسی خپل گودا گیان د کودتا له لاری قدرت ته ور سوی . او بیا به د همکاری او

دوستی د قرارداد په امضاء سره پخپله هلته ورځی لکه
افغانستان ته چی ورغلی. غربی دنیا به د دامی یومنظم
او قدم په قدم حرکت د مخ نیولو توان ونلری. دا
ځکه موږ ولیدل چی غربی نړی د انگولا، حبشه،
جنوبی یمن .... او بالآخره د افغانستان په اشغال
باندی د روس په مقابل کی هیڅ یو جدی او عملی
عکس العمل و نه ښود بلکه دا دولتونه ئی یو په بل
پسی تسلیم او په رسمیت هم وپیژندل او دغه تغیرات ئی
د دغو هیوادو داخلی چاری وگڼلی. په دی ډول به
د خلیج هیوادونه هم یو په بل پسی د روس په لمن
کی سقوط وکړی.

دوهم - د غربی ایشیا سقوط. د مخه مو وویل چی د افغانستان
په له منځه تللو سره به ایران هم که ژر وی یا وروسته
د روس په لمن کی سقوط وکړی دا ځکه ایران همدا
اوس د کمونست افغانستان کمونست عراق او پخپله
د روس په منځ کی راگیر دی او داخلی کمونستان ئی
هم سخت فعال دی چی اسلامی رژیم هلته نسکورکړی.
په دی صورت کی به له یوی خوا ترکیه محاصره سی
او له بلی خوا به اردن، لبنان، اسرائیل او مصر
د روس د بین المللی ځنځیر په مسیر کی واقع سی.
روس به د ترکیی او مرمره له لاری ټول مدیترانه او
شمالی افریقا او جنوبی اروپا تر خپل کنترول لاندی
راولی. په شمالی افریقا کی لیبیا او الجزایر همدا اوس

روس پسند حکومتونه لری او په جنوبی او غربی اروپا کی همدا اوس کمونست پارتی فعالی دی چی په ځینو هیوادو کی ډیر قدرت لری لکه ایتالیا ، هسپانیه او فرانسه . نوموړی احزاب به روس ته دا موقع ورکړی چی پر غرب قاطعانه ضربه وارده کړی . نور به د ناټو NATO تړون کوم عملی مفهوم ونلری او امریکا به په تجرید کی پاته سی .

دریم - روسان (کمونستان) د اسلام او نورو ټولو ادیانو لومړی درجه دښمنان دی . د روس حکومت د ماتریالزم (Materialism) او الحاد د فلسفی پیرو دی چی د ټولو ادیانو دښمن او د ټولو سره ئی د جنګ اعلان کړیدی . دوی دین د ټولنی تاریاک ګڼی . د روسانو دښمنی د ټولو ادیانو خصوصاً د اسلام سره په لاندی ډول ذکر کیږی :

١- دا روس دی چی د مرکزی ایشیا شپږ اسلامی جمهوریتونه ئی چی (٦٥) ملیونه نفوس لری خپل غلامان ساتلی دی . د بخارا او د اسلامی نړی نور لوی او مهم ځایونه ئی له منځه یوووړل . د ٢٥٠٠٠ مساجد و څخه اوس یوازی ٣٠٠ پاته دی نور ئی ټول خراب او یا موزیم کړل په پاته مساجدو کی هم حکومتی ملایان ناست دی چی ګوری څوک لمونځ کوی چی حکومت ته ئی معرفی کړی . اوس د دی جمهوریتو اسلامی هویت له منځه تلونکی دی .

۲- روس پر افغانستان باندی د دوستی په جامه او نامه نا جوانمردانه حمله وکړه . په ملیونو افغانان ئی د خپلی خاوری څخه وشړل او اضافه تر یو ملیون بی گناه انسانان ئی شهیدان کړل چی د کونډو او یتمانو لیدل ئی هر انسانی وجدان لرزوی . کمونستانو ته چی اصلاً انسانی وجدان نلری داسی واقعات څه اهمیت نلری . افغانان نن په دی خاطر د روس په بمباریو تانکونو او زندانونو کی له منځه ځی چی روس غواړی د خپلی خوښی حکومت پر دوی باندی تحمیل کړی او نه پریږدی چی د افغانستان خلک په خپله خوښه خپل حکومت وټاکی .

۳- روسانو د غربی نړی سره مشترکاً د اسرائیل هیواد په وجود راوړ او د هغه امنیت ئی په بین المللی سطح تضمین کړ . غربی دنیا ځینی مجبوریتونه در لودل چی اسرائیل دی په وجود راسی خو روس د اسرائیلو په منځ ته راتلوکی خپله مادی گټه پاتېل نو ځکه ئی د غربی نړی سره په دغه برخه‌کی همکاری وکړه او دا ضمانت ئی ورکړ چی که چیری د اسرائیل امنیت په خطر کی لویږی باید روس د امریکا سره یو ځای د هغه د موجودیت دفاع وکړی . د روس مطلب دا وو چی د عربو په منځ کی د اسرائیلو موجودیت به د دی سبب سی چی عرب دی د اسرائیلو په خلاف تل په جنگ کی وی . او په منځنی ختیځ کی دی

د همیش لپاره د جنګ اور بل وساتل سی . روس پوهیږی چه عرب په غربی نړی خصوصاً امریکا ته چی اقتصادی او سیاسی شریانونه ئی د یهودو په لاس کی دی هیڅکله خوش بین نه وی بلکه د امریکا او عربو مناسبات به څومره چی امریکا د یهودو حمایه کوی هغو مره به نور هم خرابیږی . څومره چی د عربو مناسبات د امریکا سره خرابیږی هغو مره به دده (روس) و خواته مراجعه کوی . په دی ډول به لوسړی د ده د اسلحی بازار همیش ګرم وی او دوهم به د اسلحی او سیاسی روابطو سره یو ځای د کمونیزم مفکوره هم خپره کړی . په دی ډول د منځنی ختیځ په مسئله کی تر امریکا د روس ګټی ډیری دی چی هیڅکله نه غواړی دا موضوع د عربو په ګټه فیصله سی .

٤- د سعودی عربستان په جنوب کی د کمونست یمن منځ ته را وستل او په ظفار او عمان کی کمونستی تحریکات کول ټول د دی لپاره دی چی سعودی عربستان او د هغه د تیلو منابع تر خپل تسلط لاندی راولی .

٥- په سوریه او لیبیا کی روس پسند حکومتونه او خصوصاً د سورئی او روس د ١٩٨٠ کال شرم آوره او خاینه موافقتنامه د اسلامی دنیا لپاره یو لوی خطر دی .

٦- عراق او الجزایر روس نواز حکومتونه لری چی که ژر تر ژره د روس له پنجو څخه ځانونه و نه باسی نو نه یوازی به د ټول اسلام لپاره اندیښنه وی بلکه خپل

ملی هویتونه به هم د لاسه ورکړی . امید دی د افغانستان
له حالاتو څخه تجربه او عبرت واخلی .

۷- د اریتریا او سومال پر مسلمانانو د حبشی او کیوبا د
عسکرو حمله د اسلام پر حریم د روس د ښکاره تجاوز
نمونه ده .

څلورم - هغه تاوانونه چې د روس له خوا د افغانستان په نیولو کی به
غربی نړی ته ورسیږی :

افغانستان په ستراتیژیکی لحاظ یو غرنی هیواد او خلک ئی په تاریخی لحاظ آزادی دوست دی . د جهان ډیرغټ طاقتونه په دی واړه هیواد کی پرګوڼدو سوی او مادی محاسبه ئی غلطه ثابته سویده . د روسانو په مقابل کی د افغانانو اوسنی مقاومت د دی خبری ثبوت دی . چا دا فکر کاوه (په مادی حساب) چې د روس د بین المللی عظیم طاقت په مقابل کی دی افغانستان غوندی یو ووړ هیواد دومره مقاومت وکړی . چا دا فکر کاوه چې یو لک روسی فوج دی د خپلو عصری وسلو سره د بی دفاع افغانانو له خوا په خپلو ښارکو کی محصور وی . چا دا تصور کاوه چې هغه سور فوج چې شرقی اروپائی بی مقاومته یو په بل پسی ونیول او چکوسلوا کیائی په ۱۹ دقیقو کی تسلیم کړه نن دی د بی سروسامانه افغانانو په مقابل کی د جنګ څخه تښتی او نورو سفارتونه دی پنا وړی .

پرون د ویتنامیانو سره د امریکا په مقابل کی روس او چین بی دریغه مالی او ځانی مرسته کول چه په حقیقت کی د امریکا سره

روس او چین جنگیدل . مگر افغانان بیله کوم خارجی مدد څخه یوازی د ایمان په جذبه د یو جهانی طاقت سره جنګیږی . د یو داسی طاقت سره چی د فلسفی په لحاظ تر هر چا درنده تر خونخوار تر او د ټول انسانیت دښمن دی . هغه د وینو تویولو څخه خونداخلی . سور بیرغ ئی د همدی ضد انسانی فلسفی نمایندګی کوی .

که چیری خدای دی نکوی د افغانانو مقاومت ماتیږی او افغانستان د روس په لمن کی سقوط کوی ، په ټوله منطقه کی به بیا داسی څوک پیدا نسی چی د دی ښامارمخ دی ونیسی ، د ټولو به روحیات ورته ضعیف وی او ټول به دا عقیده پیدا کړی چی د روس مقابله نسی کیدلای . د منطقی په ټولو هیوادو کی به کمونست پارټی پیدا او په سرعت سره به و ده وکړی او د خپلو خپلو مملکتو واک به د روس په مرسته بیله کوم تکلیف څخه تر لاسه کړی . د اسلام او مسیحیت پر مقدسو ځایو به د روس سور بیرغ ورپیږی .

غربی نړی لکه نوره دنیا همداسی انسانان دی . د دوی اوسنی ښه ژوند د دوی د صنعتی انکشاف او پر مخ تګ محصول دی . انرجی د دغه انکشاف تدویری ماده ده که چیری دا ماده هر څومره د غربی نړی څخه قطع او یا د خنډ سره مخامخ سی د غربی دنیا ژوند هغو مره د تباهی سره مخامخ کیږی . نور به ښل منزله تعمیرونه نه وی ، یخچال تلویزیون ترانسپورت . . . او نورمهم حیاتی وسایل درلودل به بیا خوب و خیال وی . د غربیانو ژوند به بیاد هغه ړانده په شان ژوند وی

ځا چې سترګې په لوی والی بایللی وی . هر څه ئې لیدلی او هر چیری تللی وی خو اوس هیڅ نه وینی او کوم چیری پخپله نسی تلای فقط ژوندی او زړه ئې ډول د ارمان او حسرت څخه ډک وی خو څه ئې په لاس نسی ورتلای . مرګ به د خدایه غواړی خود ځان وژل به هم ورته اسانه نه وی .

که چیری روس خلیج او بحر هند ته ورسیږی (که چیری افغانستان د روس په لاس کی پاتی سی خلیج ته ئې بیا رسیدل حتمی دی) پر غربی دنیا د داسی ورځی را تلل د کوم ذکر چی موږ پورته وکړ حتمی خبره ده . روس تر غربی نړی په پلانګذاری کی دقیق او عملی دی . داسی کار به و نه کړی چی د غربی نړی سره د مستقیم جنګ سبب سی بلکه ورو ورو به پر غربی دنیا ساحه تنګوی . نن ئې افغانستان د دوستی په نامه ونیو سبا به ایران یا پاکستان په یوه بل نامه نیسی . بیا به د خلیج هیوادونه یو په بل پسی په یوه نامه او بله بهانه تر خپل نفوذ لاندی راولی چه غربی نړی به د هغه د مخ نیولو توان نلری او مجبور به وی چی په لومړی سر کی د سازش او بیا د تسلیمی لار اختیار کړی .

روس به د افغانستان په نیولو سره پاکستان بیا جنوبی ، جنوب شرقی ، شرقی ایشیا ، چین او بحر هند د خپل نفوذ په ساحه کی راولی او د ایران په نیولو سره به د خلیج پر تیلو او معدنی ذخائیرو تسلط پیدا کړی . دا هیوادونه به یو په بل پسی ونیسی . د ترکیې په نیولو سره به روس په مدیترانه کی لوی طاقت پیدا کړی او د شمالی افریقه له خوا به چی هغه

وخت به د روس د نفوذ په ساحه کی وی و غربی اروپا ته لوی خطر متوجه سی . اروپا به په دی صورت کی له د وو خوا وو څخه (شرق او جنوب) د روسانو له خوا محاصره وی او نوری آزادی تجارتی لاری، انرجی او اومه مواد به ټول د روس له خوا تر کنترول لاندی وی .

په داسی شرایطو کی به روس خپل نفوذ په لاتینه امریکا کی نورهم ډیر کړی. په لاتینه امریکا کی اوس هم کمونست احزاب او روسی کیوباسته خو هغه وخت به دا احزاب قدرت ته ورسیږی او کیوبا به نوره هم خروړی سی . د کمونزم اور به کرار کرار د امریکا د متحده ایالاتو جنوب ته ورسیږی . کیوبا همدا اوس د روسانو په لاس کی ده مکسیکو به هم دوی ونیسی . بحری لاری به ټولی د روسانو تر کنترول لاندی وی روسان به لومړی د کانا ډا او امریکا د خلکو تر منځ انتشار او بی اتفاقی پیدا کړی او بیا به په یوه قاطعه ضربه دا دواړه له منځه یوسی . په دی ډول به کمونزم پر ټول جهان لکه څنګه چی کمونستان ادعا کوی حاکم سی .

پنځم د عدم انسلاک نهضت ته عظیم خطر .

نړی په سیاسی لحاظ پر دروبر خو ویشل سویده .

۱- غربی دنیا

۲- شرقی ممالک

۳- غیر متعهد هیوادونه

غربی دنیا ځانته او شرقی بلاک ځانته په بیلو بیلو

نظامی پکټو او تعهداتو کی سره را ټول سویدی چی یو د بل په مقابل کی د دفاع په حال کی ناست دی . روس په اوسنیو شرائطو کی دا جرئت نلری چی د نیټو د ټرون پر یوه هیواد حمله وکړی . او د ناټو د ټرون یو مملکت هم دا فکر حتی په سر کی نسی گرځولای چی د شرقی بلاک پر یو هیواد دی هجوم وروړی . خصوصاً د شرقی ممالک هیوادونه دومره د روس تر اثر لاندی دی چه ددوی حکومتونه باید دغو هیوادو د خلکو دخوښی په خلاف دروسیی په خوښه منځ ته راسی او ولاړشی . حتی کـه پخپلـه د دغـو هیوادو کمونست مشران و غواړی چی خپلو هیوادو ته کوم خدمت وکړی نو روسان فوراً حمله پر کوی او تارو مار کوی ئی (چکوسلواکیا همداسی سوه) په دی ډول د غربی او شرقی بلاکو هیوادونه په خپلو مینځو کی د جمعی امنیت په برکت نسبتاً په امان او اطمینان کی ژوند کوی .

غیر متعهد هیوادونه هغه هیوادونه دی چی اکثراً ئی پخواد غربی استعمار تر تسلط لاندی وه او بیا آزاد سویدی یو تعداد دا ډول نوی آزاد سوی هیوادونه د غربی نړی سره د دوی تر منځ د تاریخی عداوت او استعماری ترخو خاطرو له امله ښه مناسبات نلری . د خپل غربت په وجه دوی دومره توان هم نلری چی د خارجی مرستی پرته خپل پر مختگ ته دوام ورکړی نو مجبور دی

چی د نورو څخه مرسته و غواړی . روس یوازنی طاقت دی چی د دوی سره تاریخی عداوت نلری او لازمه مرسته ورسره کولای سی . دوی اجباراً هغه ته مراجعه کوی . روس هم دا موقع غنیمت گڼی او هغو ته مرسته ورکوی . د مرستی سره یو ځای خپل فکر هم هغوی ته صادر وی . ځوانان ئی روسیې ته بیائی هلته ئی برین واش او د کمونزم په مفکوره مجهز کوی بیرته ئی خپلو وطنو ته استوی . هغوی په خپلو وطنو کی کمونست احزاب د روس د هدایت سره سم جوړوی . د هغو هیوادو حکومتونه هم د دی اپاره چی روس خفه نسی د خپلو کمونستانو مخ نه نیسی . کمونستان ورخ په ورځ د دولت په دستگاه کی مهم عسکری او ملکی پستونه او منصبونه تر لاسه کوی او په ولس کی هم د عدالت او مساوات د چیغو له لاری طرفداران پیدا کوی . څومره چی وخت پر دی احزابو تیریږی هغو مره حکومتونه یوازی د روس د خوښ ساتلو په خاطر دوی ته څه نه وائی (اقتصادی او سیاسی شریانونه ئی د روس په لاس کی وی) بلکه د احزابو څخه هم ویریږی دا ځکه احزاب دومره اوس قوی سوی وی چی حکومتونه مزاحمت پیښولای سی . چی څومره حکومتونه د صبر او حوصلی څخه کارا خلی هغو مره کمونستان ورته قوی کیږی . وضع داسی حال ته ورسیږی چی د دی هیوادو حکومتونه په خارج کی د

روس او په داخل کی د کمونستانو تر تاثیر لاندی راسی . یا به هغه څه کوی چی روس په خوشیږی یا به صحنه پریږدی . په دی ډول ورو ورو د دی هیوادو حکومتونه روس نواز کیږی څو بالاخره پخپله کمونست پارټی د مسلحانه کودتا په واسطه قدرت تر لاسه کوی دا ځکه هر څه ورته اماده وی . عسکری قوه ټول د روسی مشاورنیو او روسی تعلیمیافتګانو په لاس کی وی او په ملکی ساحه کی هم نفوذ لری . په دی ډول روسی حکومتونه قدم په قدم په دی هیوادو کی منځ ته راځی . که چیری د هغو هیوادو خلک د نوی کمونست حکومت مخالفت وکړ بیانو روسان د لکو فوج سره د خپلو ګوډا ګیانو په مرسته ورځی او اولس سرکوبوی . ګاونډی هیوادونه هم د روس د ویری د هغه هیواد د خلکو سره مرسته نکوی او پریږدی چی خلک له منځه ولاړ شی . روس په لومړی سر کی کوښښ کوی چی بین المللی عکس العملونه خنثی او آرام وساتی او د نوموړی هیواد همسایګان په تهدید او تطمیع سره د نوی په جال کی لویدلی هیواد د مرستی څخه منع کړی . کله چی په دی ډول ئی وضع آرامه ، داخلی مقاومتونه ئی شنډ او ځان ئی ټینګ کړ بیابل غیر متعهد هیواد ګوری چی عین معامله ورسره وکړی . پر افغانستان همداسی حالات راغلل . اوس هندوستان ، عراق سوریه لیبیا او الجزایر پر همدی لار روان دی .

افغانستان یو عنعنوی غیر متعهد هیواد او د عدم انسلاک د نهضت د موسسینو څخه دی . کله چی روسانو پر افغانستان مسلحانه حمله وکړه . بیطرفو ممالکو د تشتت او نه توان په وجه د افغانستان د خلکو سره هیڅ مرسته ونه کړای سوای . حتی د روس له ویری ئی پر روس چی د دوی پر اقتصادی او سیاسی اوضاع مساط دی ښکاره یو ساده انتقاد هم ونکړ . د ملګرو ملتو دموسسی د ۸۱ و ۱۹۸۰ عمومی اجلاس په غونډو کی چی کله د افغانستان پر مسئله بحث کیدی پخپله د همدی بیطرفو هیوادو له خوا داسی پیشنهاد وړاندی سو چی په هغه کی ئی مستقیما د افغانستان څخه د روس د وتلو درخـواست نه کاوه بلکه ویل ئی چی د افغانستان څخه دی خارجی قواوی ووزی . که څه هم د دی جملی مطلب روس وو خو دومره ئی روس هم نسوای خفه کولای چی د ملګرو ملتو په ریکارد کی دی روس د یو متجاوز قوت په ډول ثبت سی .

د غیر متعهدو هیوادو داتشتت ، بزدلی ، د مسئولیت نه احساس او ارتجاعی موقف له یوی خوا او د غربی ممالکو له خـوا د روس هجوم ته قاطعانه جواب نه ورکول به د دی سبب سی چی روس دی پر نورو غیر متعهدو هیوادو نور هم جرئت پیدا کړی او یو په بل پسی دی ونیسی . نور بیطرف هیوادونه به د افغانستان له حالاتو څخه عبرت واخلی . پسله دی به د عدم

انسلاک پر نهضت او غربی ړی اعتماد له منځه ولاړ شی . په دی صورت کی به د عدم انسلاک نهضت ورځ په ورځ کمزوره او بالاخره عملاً ختم شی او کوښښ به کیږی چی هر هیواد یو نظامی بلاک ته ځان منسوب کړی . تر دی به د عدم انسلاک نهضت ته نور د شرم او خجالت ځای چیری وی چی کیوبا غوندی د روس یو گوداگی رژیم ئی قیادت په غاړه لری . دا نهضت به څنگه بقا پیدا کړی چی ویتنام ، کیوبا سوریه ، لیبیا ، انگولا ، موزمبیق او جنوبی یمن غوندی د روس څنځیری گوداگی رژیمونه ئی مهم او فعال غړی وی. که چیری دا نهضت غواړی فعال او تقویه سی باید را ویښ سی خپل واقعی دښمن وپیژنی او د خپل یو غړی هیواد د استقلال ، ارضی تمامیت او حق خود ارادیت حمایت په قول او عمل دواړو کی په مضبوط ډول وکړی . غیر منسلک نهضت باید خپل تشخص او هویت وساتی تر څو غړی ئی په هغه افتخار وکړی او ورځ په ورځ تقویه سی .

هغه گټی چی په افغانستان کی د روس له ماتیدو څخه نورو ته رسیږی

د روس د ستر هجوم په مقابل کی د افغانانو مردانه وار قیام او مقاومت حد اقل یو واقعیت نړیوالو ته ور وښود چی کیدای سی حتی یو وړوکی قوم په یوازی د ایمان په قوت د نړی لوی

ترین ، وحشی ترین او خونخوار ترین طاقت ته نه منونکی ضربات ورکړی . ای کاش د افغانانو او روسانو تر منځ د وسلې او جنګی ساز و سامان یو حد اقل نسبت موجود وای . ای کاش روسانو ته تازه دم فوج او وسایل و نه رسیږی او یا ای کاش افغانانو په ټول جهان کی یو هیواد هم (ولو کمزوره وی) په واقعی معنی په خپل طرف درلودای . هغه وخت به ټولی نړی لیدلی وای چه جنګ یعنی څه ؟ روس د لاوره او جنګیالی نه دی . روسان د مرګه سخت ویریږی . افغانان تر مرګ وروسته پر بیا ژوندی کید و ایمان لری ، د راتلونکی ژوند د سمیدو لپاره او سنی ژوند قربانوی نو ځکه د مرګ څخه نه ویریږی . خو د روس همدا دنیا ده چی چا دا دنیا ور ختمه کړه هر څه ئی ورختم کړل . روس په کمیت ډیر خو په کیفیت ډیر کم دی . د ده همدا ډیر نفر ډیر ټانکونه او سازو برګ دی چی خلک ویروی مګر کیفیت او موثریت ئی په نسبی صورت کم دی . افغانانو د روس سره په تاو ده جنګ کی په خپل مقاومت او ضرباتو سره د روس د سره لښکر هغه خیالی طلسم مات کړ چی ځانونه به ئی شکست ناپذیر بلل . افغانانو دنیا ته وښوول چی روس قابل چیلنج دی او د ایمان په زور یو وړوکی قوم هم د هغه مقابله په شاندار ډول کولای سی . بل افغانانو د شرق او غرب د هغو انترا پالوجستانو او جامعه

پیژند ونکو پر نظریاتو د بطلان غټه لیکه کش کړه کوسو
چی به ویل چی افغانستان د یو څو قومو مجموعه ده چی
مرکزی حکومت سره را یو ځای او را ټینګ کړیدی .
نن په داسی حال کی چی مرکزی حکومت هم نسته او
مرکزی قیادت هم نسته دوی نه یوازی جلا او متشتت
نسول بلکه ټول په یوه چیغه د خپل دین او وطن د دفاع
لپاره د دښمن په مقابل کی جنګیږی . دا د غربی او شرق
نړی فتنه انګیز ، بی دینه او ماده پرست لیکوالان وه چی
یا ئی کوښښ کا وه چی د افغانستان ارتجاعی حکومتونه چی
د دوی په ګټه وه پر افغانستان حاکم وساتی او خلکو ته ور
وښئی چی دا همدا مشران دی چی د هیواد وحدت ئی
قایم کړیدی که دوی نه وی مملکت به نه وی . یا ئی
د خپلو لا دینی او ماده پرستی په وجه د افغانانو د ایمان
او وطن دوستی جذبه نسوای اندازه کولای او یا ئی
په عادی حالاتو کی د داسی معنوی معیارو اندازه‌ګیری
نسوای کولای . خو ځینو واقع بین غربیانوخصوصاً انګلیسانو
جی په سرکی ئی د برتانیا خارجه وزیر Lord Corrington
وو چی د روسانو حمله ئی پر افغانستان وغندل او وی
ویل چی روسانو افغانان سم ندی پیژندلی او د دوی
د مقاومت توان ئی کم اندازه کړیدی . په هر صورت
افغانان نن د روس سره په لوړو روحیاتو جنګیږی که
لږ مرسته ور سره وسی د روس ماته حتمی ده . په

افغانستان کی د روس د ماتیدو په صورت کی به نړیوالو ته دا لاندی ګټی ورسیږی :

۱- په پاکستان او هندوستان کی سیاسی استقرار او د دی دواړو هیوادو تر منځ د دوستی ټینګیدل . که چیری روس د افغانستان څخه ووزی په پاکستان او هنددواړو کی به د کمونستانو کمبله ټوله سی . نور به د داخلی اغتشاشاتو او قومی انتشار سوال مطرح نه وی نور به د دی دواړو هیوادو تر منځ داسی څرک نه وی چی د دوی د اختلاف اور ته پکی ووهی . دا دواړه هیوادونه به آزاد پریښودل سی چی یو د بله سره په سوله او صفاکی ژوند وکړی . نور به د پښتونستان په نامه مسئله د روسانو لپاره د شیدو غوا نه وی چی و ئی لوشی .

۲- په ایران او خلیج کی سیاسی ثبات . که چیری روس د افغانستان څخه ووزی ایران به د اوسنی کمونستی محاصری څخه خلاص سی . ایران اوس د روس او په عراق او افغانستان کی د روس د ګوداګی رژیمونو ترمنځ واقع دی چی هیڅکله به ایران سیاسی ثبات ته پری نږدی . همیش به عراق او افغانستان ته د روس له خوا هدایت ورکول کیږی چی ایران ته مزاحمت پیښ کړی ایران به په داخل کی د کمونستانو له لاسه په تکلیف وی او په خارج کی به د شرق او غربی همسایګانو تر مسلسلو حملو او مزاحمتو لاندی وی تر څو خپل ثبات له لاسه ورکړی او د روس په لمن کی سقوط وکړی .

د اېران په سقوط سره به نه یوازی د ایران تیل او معدنی منابع د روس په لاس کی ولوېږی بلکه د خلیج ټول عربی هیوادونه به د حتمی سقوط سره مخامخ سی دا ځکه شاو خوا به ئی ټول د روس په لاس کی وی (خلیج به د جنوبی یمن ، سوریې ، عراق ، ایران اوافغانستان په منځ کی راسی) اوس چی روس په افغانستان کی دی د خلیج څخه فقط ۳۰۰ میله فاصله لری چی کولای سی د تیلو ترافک چک کړی او غربی دنیا او د خلیج هیوادو ته هر وخت چی لازم وګڼی مزاحمت خلق کړي خو د ایران په سقوط سره به چی د افغانستان په تسلیمېدو سره ئی سقوط حتمی دی نه یوازی د ایران معدنی منابع د روس په لاس کی ولوېږی او اقتصاد به ئی قوی سی بلکه د خلیج د تیلو ټول جریان به د ده تر مستقیم کنترول لاندی راسی . ډېر ژر به د خلیج عربی هیوادونه یو په بل پسی د روس د نفوذ په ساحه کی راسی . د کمونست یمن ، سوریه ، عراق ، ایران او افغانستان په منځ کی به د خلیج کمزوره هیوادونه نور خپل بقا ته ادامه ور نکړای سی او بالآخره به له منځه ځی . د غربی نړی او جاپان انکشاف به چی پر تیلو ولاړ دی هم سقوط وکړی .

که چیری روس د افغانستان څخه ووزی د ایران او خلیج ثبات تامین کیدای سی او هیڅ وخت به روس دا جرئت ونلری چی دی منطقی ته زړه ښه کړی . عراق ، سوریه او یمن به نور پر روسیه خپل اعتماد ورځ په ورځ

د لاسه ورکړی او ناچار به د خپلو ګاونډیانو سره د دوستی په لټه کی کیږی . په دی ډول به په ټول غربی ایشیا کی سوله او امنیت تامین سی . د منطقی خلک به ټول په خپلو هیوادو کی بسیا وی او د خپلو طبعی منابعو څخه به د خپلو خلکو په ګټه کارا خلی .

۳ـ چین د محاصری څخه خلاصیدل . د روس یو لوی هدف دا دی چی چین محاصره کړی او له پښوئ وغور څوی . که افغانستان د روس له منګلو څخه ووزی د چین د محاصری پلان بالکل له منځه ځی او چین په ډاډه زړه خپل حیات او پر مختګ ته ادامه ورکولای سی .

٤ـ ترکیه او غربی ایشیا مستقل پا ته کیدل . د روس د تاریخی اهدافو څخه یو د ترکیی نیول دی . روس به په هره وسیله کوښښ وکړی چی دا مملکت خپل کړی . تزاریانو همیش د ترکي د نیولو فکر په سرکی ګرځاوه خو هغه وخت عثمانی ترک هم لوی طاقت وو . تر دوهم نړی وال جنګ وروسته ترکیه د غربی هیوادو سره په سینټو او نیټو کی شامله سوه او په دی ډول ئی خان د روس له حملی څخه وساتی . که افغانستان د روس په لاس کی ولویږی د ایران سقوط حتمی دی . د ایران په سقوط سره ترکیه د سوریی ، عراق ، ایران او روسیی په محاصره کی لویږی . دا به هغه وخت وی چی روس په بین المللی سطح کی ډیر قوی او د ترکیی په داخل کی به هم خپل

طرفداران واری چی حکومتونه کار ته پری نږدی او قدم پهٔقدم ئی ونړوی . د افغانستان په آزادیدو سره دا نقشه خنثی کیږی . نه یوازی د روس له سره د ترکیی د نیولو خیال ځی بلکه د روس هغه گوډ اگیان چی په ترکیه کی اوسی هم په رو حیاتی لحاظ محوه کیږی .

د غربی ایشیا په کمونست کیدو سره به بیایوازی لبنان ـ اردن او اسرائیل پاته وی چی روس ئی باید ونیسی . دا هیوادونه اوس هم د جنگ په اور کی سو ځی . روس به په لږ مصرف و کولای شی هغوی له منځه یو سی . دا ځکه په دغو هیوادو کی همدا اوس داسی ډلی موجودی او فعالی دی چی د روس لپاره کار کوی . د فلسطین د آزادی تنظیم د همدی گوډ اگیو ډلو په لاس کی دی . دوی د روس حمله پر افغانستان باندی په ښکاره ډول تائید کړه . دوی د افغانستان د مجاهد ولس هر ځای مخالفت کړیدی . په ټولو بین المللی مؤسسو کی ئی د افغان ولس پر خلاف او د روس په طرفداری را یه ورکړیده د افغانستان په آزادیدو سره به پردی شیطانی قوتو داسی روحی ضربی واردی شی چی بیا به فنج شری وی او تاثیر به نلری .

۵ـ د نړیوال کمونزم نزول . لکه چی مارکس وائی چی سرمایداری نظام کـ.رار کرار د امپریالیزم خواته ځی همداسی کمونیزم کرار کرار د استحمار (اسیسم) خواته

څي . لکه څنګه چې دوهم نړیوال جنګ د دې سبب شو چې د غربي نړۍ له منګلو څخه نور ډېر قومونه خلاص او مستعمرات دې هر ځای یو په بل پسې آزاد شي همداسې په افغانستان کې به د روس په ماته سره داسې قاطعه ضربه پر کمونیزم وارده شي چې ټول هغه قومونه چې اوس تر روسي استعمار او استحمار لاندې ژوند کوي یو په بل پسې آزاد او په انساني ژوند به بریالي شي . دا شیطاني طاقت به نور په رحماني جامه کې جلوه ګر نشي . لکه څنګه چې په ویتنام کې د امریکا ماتې پر امریکایانو داسې منفي روحي اثر واچاوه چې تر او سه چیرې د کمونستانو د مقابلې جرئت نشي پیدا کولای تر دې به په څو چنده په افغانستان کې د روس ماته پر روسانو بد اثر وغور ځوي. دا ځکه په ویتنام کې د امریکا په مقابل کې په حقیقت کې روس او چین جنګیدلی ګویا امریکا د روس او چین څخه هلته ماته وخوړه نه د ویتنام د قوم څخه په داسې حال کې چې په افغانستان کې به روس د افغان قوم څخه ماته خوري . دا ماته به د نړۍ په ټولو محکومو او استحمار شوی هیوادو کې دا جرئت پیدا کړي چې د روس په مقابل کې قیام وکړي . د روس له جنګ څخه د محکومو هیوادو آزادي دومره ګرانه نده . په غربي نړۍ کې قدرت تقسیم شویدی . امریکا ، کانادا ، برتانیا ، فرانسه ، جرمني ټول قوي ممالک دي چې د یوه ماته او

شاته تګ د نورو د ماتې معنی نلري په داسې حال کې چې په شرقي بلاک کې ټول قدرت د روس په لاس کې دی که روس شکست خوری یا قاطعه ضربه پر وارديږي نور ټول ګوډ اګيان ئې د مرګ پر بستر لويږي او بيا د خوځيدو ندی .

د غربي نړی يو نقص دا دی چې د يوی موضوع په مورد کې واحد موقف نلري هر يو ځانته تصميم نيسي او خپل ځانګړی منافع تعقيبوی. بل دا چې دوی هغه وخت يوی موضوع ته متوجه کيږی چې روس خپل کار کړی وی . که چيری غربي دنيا د روس په مقابل کې د افغانستان په مسئله کې سره متحد شي د روس وتل د افغانستان څخه حتمی دی . په دی صورت کې به نه يوازی ايشيا او ټوله آزاده نړی د ده له شره خلاصه شي بلکه خپله شرقي اروپا به هم کرار کرار د ده د کنتروله ووزی د روس د سره لښکر په مقابل کې د افغانستان د خلکو مردانه وار مقاومت دی چې د پولينډ کار ګران ئې د خپلو حقوقو احقاق ته وهڅول . افغانانو دوسره وکړل چې د روسيی سره پوځ او لوی طاقت ته ئې چيلنج ورکړ . نور دا پوځ الا سطوره لا تقهر ندی پولينډ يان وينی چې افغانان څنګه د روس د دومره لوی طاقت او وسايلو په مقابل کې موفقانه جنګيږی نو څکه دوی هم روس ته اخطار ورکړ چې که پر پولينډ حمله وکړی دوی به هم مقابله وکړی . ممکن مقابله وکړی او يائې ونکړی خو حد اقل د دوی دا جرئت

مهم دی چی د افغانانو څخه ئی الهام اخیستی دی . روس هم د دی لپاره چی نور بی آبه نشی او په افغانستان کی ئی خپله بی آبی پټه کړی وی د صبر او حوصلی څخه کار اخلی .
په افغانستان کی به د روس په شکست سره په ټوله شرق اروپا کی د آزادیخواهی فکر قیام وکړی . هر ځای به اور روس ته بل شی . د استعمار دا جال به داسی هر ځای سوری سوری شی چی بندی مرغیانی به له هری خوا ځینی والوزی او روس به لاس و پښه وی د کنترول توان به ئی نلری او حیران به وی چی کومه مرغی ونیسی .
د شرق اروپا په آزادیدو سره به روس نور دفاعی قلعه نلری او پخپلو حدودو کی به محصور وی . د شرق اروپا پر خلکو د روس او سنی ظلمونه او د دوی د دارائی لوټول به د دی موجب شی چی همدا خلک به روس د هغه په خپلو حدود کی هم آرام پری نږدی بلکه د انتقام په احساس سره به هغه ته مزاحمت پیښوی . د روسیی په داخل کی به مسلمانان . گرجیان ارمینان او نور اقوام چی همدا اوس د خپلی آزادی په ارمان دی د روس د داخلی او بین المللی ضعف څخه استفاده وکړی او یو په بل پسی به خپله خپلواکی تر لاسه کړی . د روس قوم به موجود وی خو کمونستان به ئی پر سر باداری نه کوی بلکه خپل د خوښی حکومت به ئی وی .
په دی ډول به په افغانستان کی د روس په ماته سره د کمونیزم نړیوال نزول شروع شی خو بالآخره ټول بشریت

لدی مهلکی ناروغی (استعمار) څخه خلاص شی . نور به نظامی پکتونه په او سنی معنی نه وی او مصارف به ئی د هر مملکت او بشریت په گټه او عمران لگیږی .

نتیجه :

افغانستان د بین المللی از سویښت د مرکز په توگه :

هر څه فکر کوم چی افغانستان د یو داسی هیواد سره مقایسه او تشبیه کړم چی د تاریخ په اوږدو کی همداسی حالات پر راغلی وی خونه بریالی کیږم . دا ځکه د افغانستان مسئله ځانته یوه داسی مسئله ده چی مستقله باید وڅیړل شی . نن د دو وداسی قوتو (روس او افغانستان) تر منځ جنگ دی چی لاندی خصوصیات لری .

— یو خوا ته ډیر عظیم نړیوال طاقت ـ بل خوا ته ډیر ووړ او هیر سوی قوم ؛

— یو په عصری ترینه نظامی وسله مجهز بل د ساده ټوپک خښتن ؛

— یو ډیر منظم او مضبوط حکومت ـ بل بی سره او بی حکومته پرگنه ؛

— یو خوا ته غاصب او وحشی اقتدار ـ بل خوا ته په خپل وطن بسیا خلک ؛

— یو خوا ته یو مکمل پلاک هیوادونه ـ بل خوا ته یوازی پری ایښی یو ملت؛

— یو خوا ته تقریباً ټول کمونستی نړی ـ بل خوا ته یوازی بی ملاتړه مسلمان وطن ؛

- يو خوا ته داسی هيواد چی له ويری ئی ښکاره تجاوز څوک نسی غندلای . بل خوا داسی اولس چی د حق آواز ئی د دښمن له ويری څوک نه اوری ؛

- يو خوا ته داسی طاقت چی لوټمار او قتل عام ئی ميزه ده - بل خوا ته داسی مظلوم خلک چی د تسلی څوک نلری .

- يو خوا ته داسی ايدیالوجی چی اصول ئی پر دايمی جنګ بنأدی بل خواته داسی دين چی نوم ئی سوله او تسليم دی ؛

- يو خوا ته سور بيرغ ليدل کيږی چی د وينوتويولو او بربريت سمبول دی بل خوا ته شين بيرغ رپيږی چی د سولی او سلم شعار دی .

اما د دی ټولو سره سره :

- يو خوا ته کوچنی ولی با ايمانه قوم - بل خوا ته لوی ولی ملحد حکومت ؛

- يو خوا ته پر بيا ژوندی کيدو مومن اولس - بل خوا ته فقط پر او سنی ژوند معتقد طاقت

- يو خوا ته د مرګ او شهادت په آرزو خلک - بل خوا ته د مرګ څخه تښتيدونکی فوج ؛

- يو خوا ته پر خپله فتح متيقين ملت - بل خوا ته پر خپل بری مشکوک قوت .

د دی ټولو پورتينو خصوصياتو د په نظر کی نيولو سره بيا هم موږ کولای شو د روس او افغانانو جنګ د ويتنام له جنګ سره په لاندي ډول مقايسه کړو .

(الف) موافق ارخونه :

۱- په ویتنام کی د دوونړ یوالو نظریاتو (ایدیاجیالو) جنګ و چی یو خواته سرمایداری بل خواته کمونیزم وو . په افغانستان کی هم د دوونړ یوالونظریو جنګ دی چی یوئی کمونیزم او بل اسلام دی .

۲- په ویتنام کی د جنګ په وخت کی یو ګوداګی حکومت وو . په افغانستان کی هم اوس یو ګوداګی رژیم حکومت کوی .

۳- د ویتنام په جنګ کی د امریکایانو ماته پر امریکانو دومره منفی روحی اثر و غور ځاوه چی بیائی تراوسه د روس د هیڅ جارحانه تجاوز په مقابل کی د یو کوچنی عکس العمل جرئت هم پیدا نکړ. که څه هم د افغانستان جنګ تراوسه دوام لری خود روس پر روحیانو ئی همدا اوس دومره منفی اثر غور ځولی دی چی په سترګووینی چی په پولینډ کی کمونیزم ته سخته خطره ده خود ویری حمله نسی پر ګولای. که دافغانستان جنګ نه وای روس به د پولینډ سره همداسی معامله کړی وای لکه د چکوسلواکیا سره چی ئی په ۱۹٦۸ کی وکړه. په افغانستان کی د روس په شکست سره به د روسانو روحیات تر امریکایانو ډیر ضعیف شی او بیا به هیچری خپل عسکر ونه لیږی او جنګ ته به زړه ښه نکړی .

(ب) مخالف ارخونه :

۱- په جنوبی ویتنام کی یوازی کمونستان د امریکا سره نه جنګیدل بلکه د شمالی ویتنام فوج هلته جنګ کاوه او په هره مذاکره کی

هم شمالی ویتنام د امریکا سوه خبری کولی . یعنی د جنوبی ویتنام خلکو حتی کمونستانو مستقل هویت نه درلود بلکه دا شمالی ویتنام وو چی جنوبی ویتنام ئی د خان لپاره گاته . په افغانستان کی افغان ولس د روسیی په مقابل کی جنگیږی نه گواډیان ئی . کواکی هلته جنگ د جنوبی ویتنام د گاونډی (شمالی ویتنام) او امریکا تر منځ وو په داسی حال کی چی په افغانستان کی جنگ فقط دافغانانو او روس ترمنځ دی نه د چین و روس یا پاکستان و روس او یا ایران و روس .

۲- په جنوبی ویتنام کی جنگ ویتنامی ولس نه کاوه بلکه یو محدود گروپ کمونستان د شمالی ویتنام تر قوماندی لاندی د هغه د لوی او منظم پوځ سره یوځای جنگیدل . هغوی ویتنامی ولس په داسی شرایطو کی رابنکیل کړی وو چی د دوی مخالفت ئی نسوای کولای . په داسی حال کی چی په افغانستان کی د ولس قاطع اکثریت د روس په مقابل کی جنگیږی فقط یو څو زر خریده کمونستان دی چی د خپلو بادارانو د یو لک پوځ په زور پر کرسیوناست دی دوی تر ښارو بهر له ویری نسی وتلای. د کوره څخه تر دفتر پوری او حتی پخپلو دفترو کی د اولس له ویری پر ارامه ندی ناست اودکار د میز پر سر ئی تمانچی او ماشیندار ورته ایښی دی ؛ لویان خوپریږده چی کوچنی مامورین ئی هم د ځانو سره باډی گارډ او اسلحه گرځوی دا پخپله د دوی او د اولس د قاطع اکثریت ترمنځ دښمنی ښئیی .

۳- د ویتنام په جنگ کی د امریکا سره نورو غربی الهیوالا نو مرسته نه کول بلکه مخالفت ئی ورسره کاوه پداسی حال کی چی په

افغانستان کی د روس سره د هغه ټول ملګری مرسته کوی د کیوبا ـ شرقی المان او جنوبی یمن عسکر همدا اوس د افغانانو په مقابل کی د روس سره اوږه په اوږه جنګیږی .

٤ـ په ویتنام کی امریکا په حقیقت کی د شمالی ویتنام ـ چین روس او ټول کمونستی نړی سره جنګیده په داسی حال کی چی په افغانستان کی روس یوازی د یو اولس سره جنګیږی . اسلامی نړی چی باید د افغانانو سره ئی پدی سخته تاریخی مرحله کی مرسته کړی وای د مرګ په در نه خوب ویده ده ، غربی دنیا د خپل اخلاقی ضعف او ویری په وجه مسئولیت نه احساسوی .

٥ـ هلته منظم حکومتونه جنګیدل مګر په افغانستان کی د ډیرومنظمو حکومتو او یو بلاک هیواد و جنګ د یو عام ولس سره دی .

٦ـ هلته دواړو خوا وو عصری او ثقیله اسلحه درلوده او په جنګ کی ئی استعمالول په داسی حال کی چی په افغانستان کی روس هر څه لری خو افغانان تقریباً هیڅ نلری او په هغه اسلحه د دښمن سره جنګیږی چی د هغو څخه ئی په جنګ کی نیسی .

٧ـ په ویتنام کی د جنګ فتح او کریدت د جنوبی ویتنام ولس ته ته ونه رسید داځکه هغه نه وو جنګیدلی بلکه شمالی ویتنام ته ورسید دا ځکه هغه جنګ کاوه . په داسی حال کی چی د روس سره د جهاد افتخار یوازی د افغانستان په اولس پوری اړه لری او بس . هلته فاتح شمالی ویتنام او الهٔ یو الان ئی سول نه د جنوبی ویتنام اولس په داسی حال کی چی په افغانستان کی د هر څه افتخارات یوازی او یوازی په افغان ولس پوری اړه لری .

٨ـ د ویتنام په جنګ کی ټولی نړی (غربی دنیا ـ مسلمانان او غیر

متعهدو هیوادونو) د شمالی ویتنام مرسته کول ، په جرایدو اخبارو او سیاسی مخافلو کی هر ځای د امریکا په خلاف د شمالی ویتنام حمایت کیدی په داسی حال کی چی د روس او افغانانو د جنگ په باره کی نړی هیڅ مسئولیت نه احساسوی .

۹- جنوبی ویتنام ځان ته جلا مملکت او حکومت درلود او شمالی ویتنام ځانته جلا مملکت او بیل حکومت ئی وؤ . شمالی ویتنام په هیڅ ډول د جنوبی ویتنام د خلکو قانونی نماینده نه وو چی د هغو لپاره جنگیدی په داسی حال کی چی افغان اولس د خپلی خاوری واقعی ممثل دی .

۱۰- شمالی ویتنام په جنوبی ویتنام کی ددی لپاره جنگیدی چی جنوبی ویتنام ونیسی او د خپلی خاوری سره ئی وتړی (همداسی و شوه) په داسی حال کی چه افغانان د ځان لپاره جنگیږی او د ځان سره د چاد خاوری دتړلو لپاره جهاد نه کوی .

۱۱- شمالی ویتنام پر جنوبی ویتنام باندی د خپلی ارادی د تحمیل لپاره جنگیدلی په داسی حال کی چی افغانان صرف د خپلی ارادی د تمثیل او تحقق لپاره جنگیږی او پخپله پلرنی خاوره کی د خپل ځان لپاره د خپلی خوښی حکومت او ژوند کول غواړی .

پدی ډول افغانان هغه قهر مانان دی چی ویتنامیان برابری نشی ور سره کولای او که څوک دارنگه کوښښ کوی هغه د افغانانو په حق کی د ظلم مرتکب شوی او ویتنامیانو ته به ئی بی ځایه او بی مورده کریدت او کاذب افتخار ور بخښلی وی .

د روس په ماته سره به دټول کمونستی نړی روحیات ضعیف شی نور به ئی تهاجمی موقف په دفاعی موقف بدل شی . دغه

دفاعي موقف به د خارجي فشار او داخلي نا رضايتو په وجه ورځ په ورځ نورهم کمزوره شي . لکه غربي نړی چي تر دوهم جهاني جنګک و روسته د خپلو مستعمراتو په آزادولو مجبوره شوه همداسې مرحله به پر روس باندي په افغانستان کی د هغه د ماتي څخه و روسته راشي . او که دوی په افغانستان کی کامیاب شی بیا به د روسیی تهاجمی روحیه نوره هم قوی شی او خپل بین المللی پلان به چی د ټول جهان نیول دی قدم په قدم په ډاډه زړه تعقیب کړی . لمړی به ګاونډی او د دریمی نړی هیوادونه یو په بل پسی ونیسی . بیا به غیر متعهد نهضت نور وجود و نلري او که وی هم ټول به کرار کرار د روس ګوډا ګیان وی لکه کیوبا انګولا ـ موزمبیق ـ حبشه ـ جنوبي یمن . . . او نور .

د ویتنام د جنګک څخه و روسته پر امریکایانو باندی د نړیوالو اعتماد او باور ډیر کم شو علت ئی هم د امریکا پسیف سیاست او د امریکایانو پر روحیاتو د نوموړی جنګک منفی روحی اثر دی . مګر امریکا خصوصاً رونالد ریګن چی یو تجربه کار سیاست دان دی باید کوښښ وکړی چی په نړیوالوکی د امریکا په نسبت اعتماد بیرته را پیدا کړی . د ده لومړی قدم د افغانستان د مسئلی څخه په ښه ډول پیل کیدای شی چی باید په هره ممکنه وسیله کوښښ وکړی چی روس ژر تر ژره له افغانستان څخه ووزی که نه داماته به د دریمی نړی دهیوادوپر روحیاتو همداسی منفی اثر وغور ځوی لکه د ویتنام جنګک چی پر امریکایانو وغورځاوه . بیا به دریمه نړی د روس په جال کی داسی را ګیروی چی هم به پخپله پښی ولاس وهی اوهم به غربی دنیا هر راز قربانۍ ته حاضروی خو ګټه به نکوی .

اسلامی نړی باید خپل صفوف منظم او متحد کړی که نه ورکیږی . د افغانستان په آزادولوکی د اسلامی نړی بقا او دهغه په محکومیت کی د ټولو زوال دی . دا موضوع باید د جهان مسلمانان خصوصاً عربی دنیا سطحی او سرسری ونه گڼی که نه د خپل دغه سهل انګاری په مقابل کی به جبران نه منونکی تاوان تحویل کړی . د افغانستان اولس د عربو څخه اوس ځه گیله من دی او وائی چی عرب قومیت کوی داځکه دوی د فلسطین د آزادی د موسسی سره هر راز مرسته کوی د کوم چا قیادت چی د روس د گوډا گیانو په لاس کی دی او علنی دیو غیر اسلامی نظام لپاره کارکوی او د افغانستان دخلکو سره لازمه مرسته نکوی کوم چی د اسلام د بقا لپاره د کمونیزم په مقابل کی جنګیږی . تر دی به د اسلامی هیوادو د ایمان ضعف چیری وی چی روسان او د دوی سفیران ټول یوځای د کابل په اسلامی خاوره کی او سیږی حد اقل دوی دومره هم ونکړل چی خپل سفارتونه په کابل کی وتړی او د کابل د روسی رژیم سفیران د خپلو هیوادو څخه وباسی . تردی به د شرم ځای چیری وی چی اوس هم اسلامی هیوادونه د کابل د حکومت نماینده ته د یو اسلامی حکومت د نماینده په حیثیت په ځینو مجالسو کی بلنه ورکوی .

غربی دنیا ته هم په داسی یو وخت کی چی شوروی هر طرف ته خپل توسعوی او تهاجمی پلانونه مخ ته بیائی د یو واحد موقف د اختیار ولو سخت ضرورت دی . دوی همیش په منځو کی د یوی موضوع پر سر اختلاف لری (امریکا ـ فرانسه ـ انګلیس او چرمنی اکثراء هر یو ځانته بیل سیاستونه تعقیبوی) روسیه

د غربي دنيا د دغه ضعف څخه همیش بده استفاده کوی او یو مملکت په بل پسی نیسی که د غرب دغه غیر مسئول او غیر فعال سیاست دوام وکړی د روس چاره به د غرب هلو او ښارګ ته هم ورسیږی. دوی باید پری نږدی چی غیر متعهد هیوادونه د شوروی له خوا و نیول شی. پر روسیه باندی د غربی نړی اقتصادی او تخنیکی تحریمونه باید نورهم ډیر شی او ځینی ځایونه په کلکه ورته دریدل او مقابله په کار ده. غربی دنیا نباید دخوشی وهمی خطر له ویری پخپله ځان اور ته واچوی.

غیر متعهد نهضت که واقعاً خپل نهضت ته احترام لری باید د افغانستان حمایه وکړی او پری نږدی چی هر څوک هره لوبه چی زړه ئی غواړی په دوی وکړی که چیری دا نهضت د خپل موجودیت څخه دفاع ونکړی ژر به منفجر او ړنګ شی. افغانستان د غیر متعهد نهضت د موسسینو څخه دی که چیری دا نهضت د افغانستان بی طرف موقف او حیثیت اعاده نکړی نو اصلاح په دامی تنظیم کی نور د هیوادو او سیدل ضرورندی. هغوی باید د همدا اوس څخه یو بلاک ته ځان منسوب کړی چی خپل موجودیت وساتی.

د افغانستان د آزاد ولو او د آزادی د ساتلو لپاره څلور عناصر باید په کلکه په نظر کی و نیول شی چی که یوئی نه وی نور ئی کار نسی ورکولای.

۱- اتحاد

۲- خپلواکی

۳- عدم انسلاک

٤- انکشاف او پرمختګ

د افغان مجاهدینو صفوف باید له هری لاری چی وی ژر تر ژره توحیدشی . ذیعلاقه اړخونه باید په دی مورد کی د خپل نفوذ څخه کار واخلی . د مجاهدینو د رهبری په صف کی د روس د (کے جی بی) غیر مرئی لاس سخت فعال دی چی دوی نه پریږدی چی یو د بله په ژبه سره پوه او مشترک دښمن ته سره متحد سی . دوی ئی په مختلفو نوموړو سره بیل کړیدی او د هر یوه په سرکی ئی رنګا رنګ بڼکی ورایښی دی .

ایران او پاکستان باید د افغانستان په مورد کی خپل موقفونه واضح کړی . دوی باید پری نږدی چی د افغانستان د مهاجرینو او مجاهدینو پر سر تجارت وشی . اوس داسی فکر په خلکو کی پیدادی چی د پاکستان او ایران ځینی حکومتی مقامات د افغانانو په مینځ کی بی اتفاقی نوره هم ډیره وی چی او به خړی شی او خپل ماهیان پکښی ونیسی . د پاکستان د حکومت خصوصاً د صدر ضیاء الحق صاحب رول د یو مسلمان مجاهد وروړ په صفت دلته قاطع دی چی باید کوښښ وکړی چی مجاهدین متحد او مرسته ورسره وشی .

د پاکستان او ایران حکومتونه د مجاهدینو سره د دی ویری لازمه مرسته نکوی چی روس خفه نسی او پر دوی ور حمله نکړی . دوی په دی نه پوهیږی چی روس تر خپل مطلب پوری آشنای نه پیژنی . هغه ظاهر شاه داؤد ـ تره‌کی او حفیظ الله امین غوندی ملګری چی په مراتبو تر خمینی او ضیاء الحق ور لږدی وه له منځه یو وړل . هر وخت چی وی روس به پاکستان

او ایران نیسی نو لازمه ده چی دا دوه هیوادو نه همدا اوس خپل موقف تثبیت کړی د نفاق په سیاست څه نه کیږی .

هندوستان باید د روس له حمایت څخه ژر تر ژره لاس واخلی او نور د افغانانو سره بی موردہ دښمنی و نه پالی . نور د افغانانو پر زخمو مالگی و نه دوړوی او هغه دښمنی چی د هندوستان داومنی غلط سیاست نتیجه ده خپل او د افغانانو اینده نسلونه په میراث پری نږدی . هندوستان باید پوه شی چی روس به د افغانستان او پاکستان په نیولو اکتفا ونکړی د روس اصلی او تاریخی ارزو د هندوستان نیول دی . روسانو اند یرا گاندی د خپل ځان او هندوستان په منځ کی پل کړیده چی پر هغی باندی هند ته تیرسی (لکه په افغانستان کی چی داؤد خان وو) .

هم غرب اوهم روس دواړه دا فکر کوی چی په افغانستان کی د روسانو او افغانانو د جنگ دوام د دوی په گټه دی . د غربیانو استدلال دادی چی روس په افغانستان کی د اوږده جنگ توان نلری او په اقتصادی لحاظ به شکست خوری . دغه ماته به له یوی خوا روس په عقب نشینی مجبور کړی او له بلی خوا به ورځ به ورځ په بین المللی سطح کی رسوا او بدنام سی . غربیان غواړی چی افغانستان د روس لپاره داسی کړی لکه ویتنام چی دامریکا لپاره وو او په اوږده موده کی داسی ماته روس ته ورکړی چی بیاد توسعه طلبی فکر ئی مغز ته لار پیدا نکړی او یا حداقل تر یو څه وخته دلته مصروف وی چی‌دوی په سیمه کی خپل نظامی حضور پیاوړی کړی . خو روسان بیا ددی جنگ په اوږدیدو ځکه خوښ دی چی :

۱- افغانان غریب خلک دی که کلونه کلونه دا سخت مالی او جانی جنګ په اوسنی شکل چی د نوری دنیا لازمه مرسته ور سره نسته تحمیل سی کرار کرار به مقاومت دلاسه ورکړی .

۲- غربی نړی د افغانستان په مورد کی جدی نده او د وخت په تیریدو سره به دوی د افغانستان موضوع قبول سوی تلقی کړی .

۳- اسلامی نړی دومره بی تفاوته ده چی هیڅکله به د افغانستان د خلکو سره اوږه په اوږه ونه دریږی .

٤- په منطقه کی دامی سیاسی بدلون روس پیش بینی کوی چی د هغه په ګټه دی نوځکه غواړی په افغانستان کی پښی ټینګی کړی .

(الف) د ایران اوسنی وضع روس امید واره کړیدی چی هلته د ده په ګټه سیاسی تغیر راسی . دا ځکه کمونستان هلته سخت فعال دی . او که کوم کلی تغیر هم رانسی د اوسنی وضع دوام هم د روس د رضائیت موجب دی .

(ب) د روس ډیر فشار اوس پر پاکستان دی چی باید سیاسی تغیر پکښی راولی . هر څومره چی په افغانستان کی جنګ اوږ دیږی هغو مره په پاکستان کی د نظامی حکومت دوام حتمی او حیاتی کار دی ترڅو د روس د خطر په مقابل کی دایماً بیدار وی . دغه بیدار پا ته کیدل ځان قوی کول ایجابوی چی باید د مملکت یوه زیاته برخه بودجه پر دفاعی چارو ولګیږی او عمرانی چاری په دوهمه درجه کی واقع سی . که کلونه کلونه دغه وضع دوام وکړی د پاکستان عوام د افغانستان

د جنگ سره عادی او د حمایت څخه ئې ستومانه کیږی او پر حکومت فشارا چوی چی باید دفاعی لګښتونه کم کړی ، خو نظامی حکومت چی د خطر احساس کوی د خلکو دغه غوښتنې ته مثبت جواب نسی ور کولای . دغه وخت دی چی د افغانستان او هندوستان د حکومتونو په تحریک د پاکستان د حکومت پر ضد دوه قسمه بغاوت منځ ته راځی . یو نظامی بغاوت او بل د هندوستان پـر طـرز د یـو سکیولر نظام لپـاره دا حیای دیموکرامی په نامه د نا خود ا ګاه اولس پورته کیدل . چی دا دواړه حالاته د افغانستان د مسئلی او د پاکستان د بقا لپاره مضر ولی بالعکس د روس لپاره مفید دی . همدا اوس روس د داسی یوی ورځی لپاره په صوبه سرحد او خصوصاً بلوچستان کی خپلوګوډا ګیانوکمونستانوته مرسته رسوی او د الذوالفقار په نامه تروریستی بانډ په کابل کی تربیه کوی چی یوه ورځ عملی ګټه ځینی واخلی .

زما په تحلیل د افغانستان د جهاد اوږدیدل یوازی د روس په ګټه دی او بس . نړی باید له یوی خوا د افغان مجاهدینو سره ژر لازمه مرسته وکړی او له بلی خوا په بین المللی سطح اعظمی فشار واچوی چی روس ژر تر ژره له افغانستان څخه ووزی څو د منطقی هیوادونه آزادانه فرصت پیدا کړی چی د خپلو خلکو د هوسائی او پرمختګ لپاره کار وکړی . والسلام علی من التبع الحق .

غ - ف اعظم

یونیورسټی ټاون - پشاور

۱-۱ - ۱۳۶۰ه ش . مارچ ۲۱ - ۱۹۸۱

فهرست

فصل	موضوع	مخ
لومړی	سوابق	۸-۱
	افغانستان د نورو تر تسلط لاندی	۱
	د افغانانو تسلط پر نورو باندی	۵
دوهم	د افغانستان او روس مناسبات دمخه تر ۱۹۱۷	۲۲-۸
دریم	د افغانستان او روس مناسبات ۱۹۱۷-۱۹٤٥	۵۷-۲۳
څلرم	د افغانستان او روس مناسبات ۱۹٤٥-۱۹۸۰	۱٤۹-۵۸
پنځم	راتلونکی: یو درس او از مویښت تولو ته	۱۹٦-۱۵۰
	۱- هغه تاوانونه چی په افغانستان کی د روس له کامیابیدو څخه نورو ته رسیږی	۱۷٤-۱۵۰
	اول - شاوخوا سیموته	
	(الف) د روس له خوا د پاکستان او هندوستان نیول	۱۵۰
	(ب) د چین محاط کیدل	۱۵۷
	(ج) د ایران نیول	۱۵۸
	(د) د خلیج نیول	۱٦۱

دوهم ـ د غربی ایشیا سقوط ۱۶۲

دریم ـ د روس دښمنی د اسلام او نورو ادیانو سره ۱۶۳

څلورم ـ و لویدیځې نړۍ ته تاوانونه ۱۶۶

پنځم ـ د عدم انسلاک نهضت ته عظیم خطر ۱۶۹

۲ـ هغه گټې چې په افغانستان کې د روس
له ما تیدو څخه نورو ته رسیږی ۱۷۴-۱۸٤

اول ـ په پاکستان او هندوستان کې سیاسی استوار ۱۷۷

دوهم ـ په ایران او خلیج کې سیاسی ثبات ۱۷۷

دریم ـ چین له روسی محاصری څخه خلاصیدل ۱۷۹

څلرم ـ ترکیه او غربی ایشیا مستقل پاته کیدل ۱۷۹

پنځم ـ د نړیوال کمونزم نزول ۱۸۱

نتیجه ۱۸٤

که غوړای پوه شی چی :

- افغانستان څنګه او ولی د روس په لاس کی ولوید ؟
- د پاکستان آینده به څه وی ؟
- د هندوستان سره به روس څه وکړی ؟
- د روس له خوا د چین محاصره او سقوط .
- د روس په لمن کی د ایشیا جنوب شرق او لیری ختیځ لویدل
- د ایران سقوط .
- د روس د بین المللی ځنځیر په لړکی.د خلیج د عربی هیوادو را ګیریدل .
- د خلیج د تیلو پر ذخایرو د روس تسلط
- د ترکیی محاصره
- د اسرائیل ، لبنان او اردن ختمیدل
- د روس له خوا د ناټو (NATO) تړون ته عظیم خطر
- ــ ــ ــ ــ ــ ــ ــ ــ ــ ــ ــ ــ ــ تو دا کتاب ولولی

Download from:aghalibrary.com